

Михайло Хамула — **ГЛИНЯНИ**»

Михайло Хамула

ГЛИНЯНИ

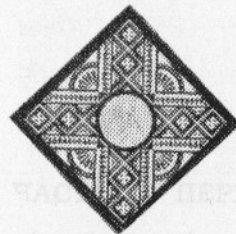
**МІСТО МОЇХ
КІЛИМІВ**

*Глиняни — місто
й околиця*

*Глинянське
килимарство*

*Спогади
українського промисловця —
організатора килимарства
в Західній Україні*

Спогади автора. Історія розвитку Глинян і Глинянщини від найдавніших часів до періоду після закінчення Другої світової війни. Виникнення й розвиток українського килимарства та роля в ньому української килимарської фабрики у Глинянах, Перемишлянського повіту, що працювала до большевицької окупації. Історія становлення і економічного та національного зростання української людности в тій частині Західньої області України.

Михайло Хамула

ГЛИНЯНИ

МІСТО МОЇХ КИЛИМІВ

Історія Глинянщини	1
Глинянщина в давні часи	10
Болемішляни в Глинянах	17
Польські килими	24
Українське килимарство	32
Глинянська килимарська фабрика	35
Історія становлення килимарства	37
Килими	40
Килими в Україні	42
Килими в Україні	43
Килими в Україні	44
Килими в Україні	45
Килими в Україні	46
Килими в Україні	47
Килими в Україні	48
Килими в Україні	49
Килими в Україні	50
Килими в Україні	51
Килими в Україні	52
Килими в Україні	53
Килими в Україні	54
Килими в Україні	55
Килими в Україні	56
Килими в Україні	57
Килими в Україні	58
Килими в Україні	59
Килими в Україні	60
Килими в Україні	61
Килими в Україні	62
Килими в Україні	63
Килими в Україні	64
Килими в Україні	65
Килими в Україні	66
Килими в Україні	67
Килими в Україні	68
Килими в Україні	69
Килими в Україні	70
Килими в Україні	71
Килими в Україні	72
Килими в Україні	73
Килими в Україні	74
Килими в Україні	75
Килими в Україні	76
Килими в Україні	77
Килими в Україні	78
Килими в Україні	79
Килими в Україні	80
Килими в Україні	81
Килими в Україні	82
Килими в Україні	83
Килими в Україні	84
Килими в Україні	85
Килими в Україні	86
Килими в Україні	87
Килими в Україні	88
Килими в Україні	89
Килими в Україні	90
Килими в Україні	91
Килими в Україні	92
Килими в Україні	93
Килими в Україні	94
Килими в Україні	95
Килими в Україні	96
Килими в Україні	97
Килими в Україні	98
Килими в Україні	99
Килими в Україні	100

НАКЛАДОМ АВТОРА
 НЬЮ-ЙОРК 1969

M. CHAMULA

HLYNIANY — THE TOWN OF MY CARPETS

Літературно-мовна редакція
Леоніда Полтави

©

COPYRIGHT 1969

M. CHAMULA
35. E. 7th Str., New York,
N. Y., 100-03, U.S.A.

ВСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ

З друкарні Української Видавничої Спілки в Лондоні.
Printed in the United Kingdom by Ukrainian Publishers Ltd.,
200, Liverpool Rd., London, N. 1.

З М І С Т

ЧАСТИНА ПЕРША

МОЇ СПОГАДИ 7

ЧАСТИНА ДРУГА

ГЛИНЯНИ — МІСТО Й ОКОЛИЦЯ 35

Опис міста 35

Глиняниця в давні часи 40

Княжі часи 42

Під польською займанщиною 43

Під Австрією 49

Населення Глинян і суспільні відносини 54

Повернення австрійсько-німецьких військ у Глиняни ... 59

День Першого Листопада 1918 року 63

Польська окупація 65

Большевики в Глинянах, 1920 р. 67

Повернення поляків 68

Нова німецька окупація 72

Від'їзд на захід 75

ЩЕ ПРО ГЛИНЯНИ 77

Шкільництво 80

Читальня «Просвіти» 81

Філія Т-ва «Просвіти» 82

Товариство Задагкове — Українбанк 83

Районова молочарня 84

Товариство «Народний Дім» 86

Захоронок 86

Філія Товариства «Сільський Господар» 88

Гурток (Кружок) «Рідної Школи»; Студентський Гурток

«Рідної Школи»; Пожежно-руханкове Т-во «Сокіл» ... 89

Філія «Союзу Українок»; Інтелігенція міста Глиняни ... 90

НАДЗВИЧАЙНІ ПОДІЇ В ГЛИНЯНАХ, ВІД 1896 РОКУ ... 95

Пожежа; Канали на сіножатах; Перебування Митропо-

лита Шептицького 95

Чудесно відновлений образ Розп'яття в старенькій церкві 97

Вбивство чотирьох жидів 100

СЕЛА ДОВКОЛА ГЛИНЯН 101

Виженяни або Вижляни; Замістя; Кривичі; Лагодів; Ляшки Королівські; Перегноїв; Печенія; Підгайчики; Погорільці; Полоничі; Полтва; Полюхів Великий; Розворяни; Словіта; Унів; Якторів.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ГЛИНЯНСЬКІ КИЛИМИ

До історії килимарства	125
Промисел у Глинянах	126
Розвиток килимарства у Глинянах	128
Підготовка до виробу килима	131
Килимарський станок	132
Чищення виробленого килима; Торгівля мануфактурою	135
ПІСЛЯМОВА	138
Список осіб, які своїми пожертвами причинилися до видання цієї книжки	139

ЧАСТИНА ПЕРША

МОЇ СПОГАДИ

Місто Глиняни, Перемишлянського повіту, в Західній Україні... На політичній мапі світу початку цього століття — це Австро-Угорська імперія. Насправді ж — це окупована частина Української Землі.

Виразно пригадую себе десь на сьомому році життя, коли старша сестра Марія відвела мене в школу, щоб записати на перший рік навчання. Пам'ятаю, як учитель, погладивши мене по голові, сказав: «З нього буде добрий учань». Ті слова мені дуже сподобались і прихилили до вчителя. Сподобалась мені і шкільна кімната з двома рядами лавок, підвищенням-катедрою, чорною таблицею та білою крейдою, що так різко контрастували кольорами... Ті контрасти ніби символізували наступне шкільне життя, в якому перехрецьувались і похмури, і радісні барви.

Призначеного дня й години я прийшов у школу «по науку». Мати чистенько збрала мене на дорогу, перехрестила на щастя-успіх, і так я опинивсь серед великого гамірливого гурту. Як і всі інші діти, одержав від учителя-професора череп'яну табличку та «рисік» у формі олівця, яким писав, вірніше ж відмальовував перші літери, писані вчителем на великій таблиці. Списавши всю табличку, стер написане губкою і старанно продовжував далі. За якийсь час нам замінили череп'яні таблички зошитами й олівцями.

Так розпочалась моя освіта — «Грицева шкільна наука», як писав великий Іван Франко.

Учитель — завдяки нам самим — з кожним днем ставав суворішим і безжально карав учнів за найменшу провину. Найлегшою карою було стояти за піччю, потім стояти на колінах; гірше було биття лінійкою по долоні, а найгірша кара — брати школяра за чуба і щосили трясти головою. Щоправда, мене за чуба ніколи не брав, але від лінійки часто пухли руки.

Під час шкільного навчання я потоваришував із Гна-

тунем Старосельським, і ми домовились купити тютюну, щоб покурити. Я »зорганізував« курячі яйця, а мій приятель Гнатунь також 2 яйця, і ми купили за 4 гроші чи центи пачку тютюну, папірці та сірники. Вийшли на пасовисько, поділилися »скарбом« і там насолоджувались, як нам здавалось, куренням і »наукою« випускання диму носом! . . Така забава тривала кілька днів, аж нас підглянули інші шкільні товариші. Один із них загрозив, що коли не дам йому »цента«, то про все розповість учителеві. Я учителя не боявся, бо знав, що, крім напухлих долонь, нічого більше не загрожує, але я дуже боявся Тата, який мене ніколи не карав, хоча часто страшив великою карою. Тому я погодився і виплатив товаришеві того цента. Другого дня підійшли ще два школярі, з такими ж самими претенсіями. Я ще ви-комбінував 2 яйця, і так заспокоїв двох ворогів, не передбачаючи наслідків шантажу: в короткому часі зголосилася вся кляса, а було їх коло 30! Я обмер і не знав, як з того вийти! . . Роздумуючи, як вийти з важкого становища, я помітив, що в малій хаті під скринькою, котра була серед хати, стоїть великий череп'яний горщик, а в ньому майже повно курячих яєць!.. »Спасенний горщик!« — подумав я: »Вистачить його непомітно забрати й продати, щоб заспокоїти злосливих товаришів«. Як подумав, так і зробив. Найвірнішому товаришеві доручив ті яйця віднести до жидів і продати. Приятель приніс мені за продані яйця 32 центи. Я виплатив злосливим товаришам і був задоволений, не додумуючись, що мене чекає далі. Надвечір покійна Мати повернулася з поля і, помітивши, що зник горщик з яйцями, зробила пекельну авантуру: слідство, допити, посуджування всіх — тільки на мене не падало підозріння . . . Найбільше підозрівали слугу Семка, який того дня приїжджав додому по гній під капусту. Я був задоволений, що уникнув нещасної долі. Врешті-решт Мати заспокоїлась, взяла інший горщик, складала яйця і замикала у скрині. Та шкільні товариші не задовольнилися моєю заплаатою, а зажадали такої ж і від мого приятеля Гнатуня! Той відразу ж відмовився заплатити хоч би одного цента. Під час шкільної лекції один із учнів заявив учителеві, що Гнатунь Старосельський мав і кури в тютюн! Мене ніби хтось палицею по голові вдарив! Я помітив, як на чолі учителя показалась червона жила, і вже знав, що він дуже лютий і буде дуже бити. Хотів утікати, але не мав відваги.

Розлючений учитель вхопив за волосся Гнатуня, а потім мене потягнув на катедру, обшукав наші кишені і, знайшовши тютюн у Гнатуня, показав усім дітям і поклав на шафі. По тому вхопив довгу лінійку і так бив по долонях обох рук, що аж понапухали. Потім поставив нас за піччю і послав учня по наших родичів. На щастя, учень їх не застав, і ми до кінця науки сиділи на лавках. В той час уся правда впливля нагору: виявилось, що я платив товаришам за дотримання таємниці і для того продає цілий горщик курячих яєць. Надвечір я помітив, що учитель прямує до нас. Знав, чого він іде, і бічними стежками через городи почвалав на другий кінець села, де стояла наша друга загорода — два будинки і хата, в якій жили бідніші люди, котрі приходили до нас на працю. Я звірився тим людям, що мене чекає вдома кара і просив, щоб дозволили переночувати, а я вранці буду дальше промишляти. Добрі Басії, так називались ті мешканці, прийняли мене дуже чемно, дали повечеряти і покладали спати. Другого дня, а може ще звечора, вони дали знати моїм родичам, де я переховуюсь. Раннім ранком прийшла моя старша сестра Марія, взяла за руку і попровадила додому. Я хотів вирватись, але від страху обезсилів. Сестра старалась заспокоїти мене, оповідала, що Тато сьогодні рано поїхав до Золочева і повернеться аж за тиждень бо як суддя присяглих, мусить брати участь у судових розправах; а Мати, — умовляла мене сестра, — трохи насварить і на тім буде кінець.

Настав страшний момент, коли Марія передала мене в руки Мами. Вона не стягнула, а зірвала з мене штанята і задалегідь приготованою лозиною »мастила« по сидженні, доки не втомилась . . . Закінчивши екзекуцію, покійна Мама нагодувала мене і змусила дати обіцянку, що не буду більше ні курити, ані красти яєць.

Лекція дала добрі наслідки: я став порядною дитиною, і навіть знайдені курячі яйця віддавав Матері. У висліді цілої афери я мусів 2-3 дні їсти стоячи . . .

Наприкінці шкільного року, учитель повідомив, що будемо писати »форшифта« (»форшріфте«). То були білі розлінені картки, розміру чималого зшитка, на яких учень мав написати задачу і підписатись. За такий іспитовий »форшифт« кожний школяр мав заплатити 2 центи. Звичайно, я пішов до Тата просити ті 2 центи. Після довгих нарікань Тата на великі шкільні витрати, д'став 2 центи і радісно побіг до школи, щоб заплатити за »форшифт«. Але десь на півдороги побачив я чоловіка,

на гостинці-шляху: перед ним стояла скринька, а на ній клітка, в якій був чудовий жовтий птах. Чоловік крутив корбу, скринька прегарно грала, а птах ніби підспівував. Я так захопився музикою і птахом, що не міг відійти. Аж музика сказав: »Дай два центи і птах витягне тобі льос«. Зацікавлений такою дивовижею (птах тягтиме льос-квиточок!) і довго не задумуючись, я дав музиці 2 центи, він щось сказав до птаха і той дзьобком взяв зі скриньки льос та й подав мені! Я язав льос і в ту ж мить збагнув, що вже не маю 2 центів. Лець притомний, прийшов у школу. Вчитель запитує, де 2 центи? Відповідаю, що Тато дав, але я загубив. Учитель розсердився і прогнав мене додому. Приголомшений, іду й комбіную, як роздобути 2 центи? На мое щастя, саме заїхав на подвір'я п. Стрілецький, громадський писар, який мене любив. Як тільки він зліз із воза й привітався з Татом, я підійшов і почав просити в Тата 2 центи. »Як то, — каже Тато, — я тобі щойно дав?« »Так, — кажу, — але я згубив«. Тато на те: »Іди там, десь згубив — там і знайдеш«. Пан Стрілецький зробив Татові якісь завваги, а мені дав 2 центи з власної кишені. Я стрілою побіг до школи, заплатив за злощасний »форшифт« і швидко написав на нім завдання, виконавши його, як виявилось, на відмінно.

Так закінчився перший рік навчання, і я одержав найкраще свідоцтво.

З часом у молодечій свідомості закарбувалось, що я народився 28 вересня 1885 року в селі Бортків, Золочівського повіту, в селянській родині Петра і Марії Хамулів. Був п'ятою дитиною у моїх родичів. Тато був селянським війтом і опікуном майже всіх осиротілих дітей у громаді. Я високо цінив те, що Тата титулували »Пане Вуйце«. Так його титулували переважно жиди, жандарми, громадський писар, або якісь судові післанці, які часто до Тата приходили.

Тато мало займався господарством, присвячуючись громадським справам. Господарством займалась Мати, хоча і провадила все за вказівками Тата. Ми мали яких 40 моргів поля і сіножатів, до праці були два наймити, дві служниці та двоє своїх дівчат, які обходили чотирьох робочих коней, шестеро корів, чотирьох молодих ялівків і трое-четверо свиней. Курей було безліч. Вони клали яйця де прийшлося, що давало притоку до нарікань Мама, що курей багато, а яець мало. Знайдені яйця забирали: наймити на тютюн, служниці на прикраси, свої

дівчата — на цукерки. Ми із старшим братом брали по кілька штук, виносили на пасовисько і там їх пекли, обмастивши спершу болотом; вогонь розкладали із сухих коров'ячих відпадків. Збірка яець була джерелом доходу для Мама. Вона купувала сіль, нафту-гас, чи щось інше на домашні потреби. Влітку, особливо під час жнив і косовиці, ми мали 10-20 найнятих робітників щоденно. Їм не платили готівкою: вони відробляли за раніше одержане збіжжя на хліб, або за довезений в зимку опаловий матеріал.

Постійно до роботи приходили дві вдови, котрі мали хлопців у моєму віці. Під час праці матерів у полі вони перебували цілими днями зі мною. Ті хлопці приводили ще й своїх товаришів, і так ми бавились круглий день, придумуючи різні забави. Одного разу ми придумали гру в »сполошених коней«. Вона полягала на тому, що четверо хлопців зв'язували докупи, ніби коней, а я тримав ліци-віжки, як фірман. Так ми вирушили на вулицю. Поблизу нашої загороди, при гостинці, стояла велика корчма з брамою. Туди принагідні фірмани-візники заїздили наніч. Того дня ночувала там якась родина. Вона поставила під корчмою дитячий візок, у якому спала дитина. Мої »коні« так сполошилися, що шурнули попід корчму і перевернули візок, з якого випала дитина й покотилась у рів! Як рій, висипались жиди з корчми й кинулись наздоганяти хлопців, але сполошені »коні« стрілою помчали в село. Розлючені жиди гурмою зайшли до нас, застали саму Маму і заявили, що я забив їх дитину! Перелякана Мати пішла, щоб ствердити наочно смерть дитини, і там переконалась, що дитині нічого не бракує. Щоб позбутись жидів, дала їм кілька »гарців« (одна восьма частина чвертки) вівса коням. Повернувшись додому, я, як звичайно, дістав кілька ляпасів-кляпсів, і на тому закінчилось, після обіцянки, що більше »не буду бавитись у сполоханих коней«.

Одного дня заїхали в село цигани. Вони швидко розбрелись по всьому селі, і всюди мали щось продавати. Мені молодий циган запропонував »стрільбу«: »Дай яйце, а я дам тобі цю стрільбу«. Я згодився і дістав ту »зброю«. Стрільба являла собою патичок у формі вилки-розвілля, на кінцях яких був прикріплений гумовий шнурок (катапульта чи рогатка). На гумку накладалось камінчик, а коли гумку розтягти й пустити, то камінець вилітав, немов куля. По короткій вправі я вже »стріляв«. Вивірюючи свою »зброю« на різних цілях, я вийшов на ву-

лицю і наміривсь на гурток малих жидків, які бавились під своєю хатою. Нещастя хотіло, щоб куля-камінець влучила жидкові біля ока і розтяла брову. Бризнула кров, жидки зчинили великий гвалт. Вони гурмою кинулись до нас на подвір'я з криком, що «ваш збуй забив дитину». Вдома була Мати, і вона заспокоїла жидів куркою та маслом, а при тім пообіцяла дати мені доброго прочухана. Не було ради, я знав, що провинивсь, і поспішив додому, заки повернеться Тато. Покійна Мати через штанята дала кілька кописток по задку і на тому все щасливо кінчилось. Найдошкульнішим було те, що Мати спалила «зброю». Я вирішив поводитись краще і так було аж до кінця шкільного року.

З початком шкільних вакацій Тато наказав, щоб я влітку пас худобу, котра до того паслася в громадській череді, бо інакше піду «на злу дорогу». То був для мене страшний удар, але проти рішення Тата не можна було протестувати.

Мати спекла мені білу паляничку (всі їли чорний разовий хліб), зварила два яйця і випровадила пасти худобу. Служниця допомогла пригнати худобу на пасовисько і подалась додому. Худоба, призвичаєна пастися в гурті, утікала до череди. Немало клопоту я мав, заки відлучив худобу від череди і відігнав подалі. Пасовисько, як мені здалось, було дуже велике; воно чомусь звалось «Кролева». Незабаром я побачив в далечині малий гурт худоби і прилучивсь до нього. То були пастушки, які мали по одній чи дві корови. Між ними був один старший пастух, 15-16 років, він пас три жидівські корови. Його звали Мазуриком. Він не брав мене до гурту, мотивуючи тим, що я маю забагато неспокоїної худоби, яка перешкоджає їхній, спокійній. Після умовлянь він погодився на мою присутність, під умовою, що я принесу тютюну. Довелось пообіцяти, що завтра буде тютюн.

Наступного дня я не приніс тютюну. Тоді Мазурик сказав, що буде пасти мою худобу, а я мушу піти додому і таки принести тютюну. Я прийшов додому, «зорганізував» кілька яець і вже прямував по тютюн, аж тут надійшла моя старша сестра й спитала, що маю за пазухою? Не відповідаючи, я кинувсь утікати, сестра за мною! Вже ось-ось і вхопила б мене, аж надійшов якийсь прохожий, затримав сестру і заборонив гнатись за меншим... Тим часом я відбіг далеко і вже не боявся, але аж там помітив, що увесь обліплений сиром яешнею: голова була вимазана яйцями. Прохожі дивилися на

мене, як на циркового кльовна, не знаючи в чому справа. На щастя, поблизу була річка, в якій я обмився, виправ сорочку і штанята. На пекучому сонці все скоро висохло, і я повернувся до своєї худоби. Мазурик не звернув уваги на мою трагедію, відлучив худобу і відігнав геть від гурту.

День був дуже гарячий. Моя худоба, спрагнена води, пішла до броду і там спокійно стояла. Я скористувався з нагоди, приліг під вербою і заснув глибоким сном. Не тямлю, скільки спав, але як проснувся, то худоби вже не було — зникла без сліду! Переляканий, побіг я до громадської череди, і там довідався, що моя худоба генген бродить по дозріваючому збіжжі на панських ланах!.. Доки я туди прибіг, фільваркові сторожі погнали всю худобу на фільварок. Боячись заслуженої кари, я хотів утікати, але не знав куди; крім того, був свідомий, що треба повідомити вдома, де знаходяться корови. Пригноблений і втомлений, я поплентався додому. Подорозі довідався, що Тато вже про все знає і пішов відібрати худобу. Непомітно прослизнувши до шопи із сіном для худоби, я зарився в сіно і, хоча був голодний, заснув. Наступного дня Тато поїхав з «таксаторами» оцінити шкоду, заподіяну худобою на панському полі, а Мати розшукувала мене і знайшла в сіні. Взяла за руку і мовчки повела в хату.

Я сподівався заслуженої кари, а тут, на диво, Мати дала молочної каші, сіла біля мене і попрохала розповісти їй перебіг вчорашнього дня. Я розказав про Мазурика, про вилучення з череди моєї худоби, про те, як сестра гналась за мною, про сирю яешню і сон, через що худоба пішла в панське збіжжя. Мати вислухала й повідомила, що більше не буду пасти худоби, зате їздитиму з робітниками в поле і там носитиму свіжу воду для спраглих робітників. Потім я обіцяв Мамі бути безумовно чемним і слухняним. Тим часом повернувся Тато і розповів, що «таксатори» оцінили шкоду в одну копу (60 снопів) пшениці, це треба віддати фільваркові. При тому Тато насварив на мене і на тому все скінчилось. Другого дня я виїхав з робітниками в поле і там носив свіжу воду з недалекого джерела.

Наносивши досить свіжої води, я взявся за німецьку книжку, котру особливо любив читати. Раптом усі жінки покидали серпи й коси і скупчилися біля одного полукіпка. Вони жваво розмовляли. Я підбіг туди, щоб довідатись, що сталося, але дорослі мене відігнали. Все таки

я довідався, що дівка, яка жала пшеницю, породила дитину. Швидко вимостили воза соломомою і родильницю Каску Пинду повезли додому. Я також опинивсь на тому возі, і всю дорогу співчував бідній дівці. Хоча був молодий, але мав вражливе серце на кривди бідніших людей.

Увечері відвідав я жидівську родину, в якій були два хлопці, охочі до польських книжок. Вони позичили мені одну, під наголовком »Тисяча і одна ніч«. Та книжка так мене зацікавила, що я перечитав її кілька разів. Так виникла жадоба до книжок. Я віддав прочитану книжку і дістав іншу, »Алі Баба«, потім »Робінзон Крузо«, »Шерлока Голмса« та інші. Зміст тих творів я знав напам'ять. Крім того, дістав ще книжку з байками »Олекса Булка«, після якої я міг оповідати багато байок. Носячи джерельну воду робітникам, я мав що оповідати, зате вони дуже мене любили і домагалися мого товариства на жнивах.

Зимовою порою дні стали коротші, і вже по вечері коло шостої години Мати, служниці і свої дівчата пряли кужіль — сукали з прядива або клочья нитки, з яких ткачі ткали пологно. Мене прохали розповідати байки або різні пригоди з моєї літератури. Я був з того дуже гордий, хоча не раз був втомлений і волів поспати. Одного вечора Мати була в доброму настрої і співала. Та пісня так припала мені до серця, що я її відразу ж навчився, хоч кінцевих слів і не розумів, а саме: »Не бий, сину, коня в головоньку, не буде ся спотикати, не зрадь, сину, людської дитини, не буде тя Бог карати«. Слів »не зрадь, сину, людської дитини« я ніяк не міг збагнути. А Мати не вміла мені того пояснити. Лише з часом я зрозумів значення тих слів.

Як закінчив четверту класу і десятий рік життя, учитель школи зайшов до нас і радив Татові, щоб віддав мене на дальшу науку, бо з мене будуть люди. Тато розвів руками і сказав: »Пане професоре, Ви знаєте мою господарку. Кому її віддам, як його вишлю до високої школи? Маю вправді старшого, але той хорovitий і до господарки не надається. А цей, з його енергією, якраз на доброго хазяїна підходить. А втім, чи покінчить високі школи, не відомо, а на своїй землі буде своїм паном«. Покійний Батько не знав, як покінчали своє »панство« землевласники...

Користуючись нагодою, Тато попрохав учителя, щоб давав мені приватні лекції з німецької мови і україно-

знавства, аби я не був цілком темним рільником. Учитель на те погодився. З їх розмови я довідався, що я — важлива »персуна« і з часом стану таким господарем, як мій Батько, буду мати власні коні, корови тощо. Це зробило мене гордим і зарозумілим щодо свого майбутнього. Став я думати поважно і розвідав, що село Бортків одно з більших у цій місцевості, бо нараховувало понад 300 дворів-номерів, мало свою дерев'яну церкву, школу, велику корчму з заїздовими сіньми, церковний склеп і вісім чи дев'ять жидівських родин, які ні сіяли, ні орали, а жили з селян, торгуючи з ними. Ми мали трохи інтелігенції. Жив тут старенький парох Теофіль Дейницький, москвофіл (у нас казали »москальофіл«), який селом не цікавився. Учитель, Григорій Ніс, також не цікавився людьми. Син пароха Льоньо Дейницький, вічний правник, заклав у селі читальню »ім. Качковського«, до якої ніхто не ходив, бо крім кількох брошурок видання о. Наумовича, там не було що читати. Книжки о. Наумовича були дуже повчальні, закликали селян оминати корчму, не пити алькоголю, але їх мало хто читав. У селі завівся такий звичай, що ранками і вечорами селяни сходились до корчми і там, у величезній кімнаті, провадили сільську »політику«, оперту на різних нісенітницях, а при тому попивали пиво або горілку.

Мені дуже подобалось їхати на коні. Домовився з наймитом Олексою, що раненько в неділю, як він пастиме коні, зустрінемось і він, їдучи додому, візьме мене на коня. Олекса розповів, де буде пасти коні. Я туди виходив, і додому їхав на коні. Так повторювалося кілька неділь. Мені вже було замало їхати звичайно, — хотілось промчати гальопом, що лиш кінь може витримати. Олекса порадив справі просто: як принесу пачку тютюну, то дозволить їздити конем, як я сам схочу!.. Та думка припала мені до серця, а щодо тютюну, то не було проблеми, бо я відшукав нове джерело доходу. В хаті, де приміщалася громадська канцелярія, стояв невеличкий столик, часто не замкнений. У ньому була коробка з-під шведських сірників, а в ній повно дрібних монет, по 10 і 20 »центів«. Монети були дуже тоненькі, так що взяти одну чи дві штуки — жодного сліду. Хто ті монети туди клав і чи коли їх хтось рахував, я про те не знав і інколи при потребі »позичав«. Так зробив я і того разу.

У неділю по сніданні, як Тато пішов до церкви, я витяг 10 центів, купив пачку тютюну за 8 центів (то вже

був люксусовий, у білому папері!) і подався до Олекси на випас коней. Він вибрав найкращого коня, на якому я їздив таким чвалом, що кінь покривавсь милом.

Недалеко від нашого пасовиська розташоване пасо-зисько сусіднього села, Скнилова. Там діти пасли худобу. Пролітаючи там, я спрямував на них коня, і діти, пере-лякавшись, покинули худобу і втекли у ліс. Така ви-права мені дуже сподобалася, і я повторив те саме дру-гого разу. Нетерпеливо вичікував уже й третьої неділі. Коли нагода прийшла, підшукав довгого вербового па-тика, щось на зразок піки-списа, на кінці прив'язав синій прапорчик, вдягнувся у військовий плащ-«ман-тель», яким Олекса накривався вночі, і уявляючи, що наслідую гетьмана Богдана Хмельницького (якого бачив на образку), рушив на малих пастухів... Як звичайно, пастухи розбіглися, а я гордо повертався до Олекси.

Обабіч дороги, якою повертався, росли високі жита і пшениці. В тому збіжжі приховалась засідка, яка чату-вала на мене. Хоча їхав швидко, ті з засідки встигли дати мені кийків так, що зломали праву руку. Ледве живий, приїхав я до Олекси, який зсадив мене з коня. Але він вже не пас довше коней: разом із товаришем знову висадили мене на коня, і я приїхав додому із зла-маною рукою. Тут Олексі обірвалось за те самовільство, що дозволяв мені сідати на коня. Мені ж не було нічого, бо ніхто не знав про «виправи» на скнилівців... Привезений лікар ствердив зламання ключиці («обойчи-ка») правої руки. Лікар порадив відвезти хворого до Львова у шпиталь, щоб не довелось відтинати руки. Серед таких родинних клопотів з'явився до Батька зна-йомий і порадив відвезти мене в село Касичі, Пере-мишлянського повіту, де живе чоловік, який складає зламані кості, себто до костоправа.

Тато негайно наказав напрягти коні, і відвіз мене до Касичів. Там середнього віку чоловік, мабуть сільський коновал, оглянув праву руку, сконстатував злам і на-казав залишити мене у нього на два тижні, доки він направить переламану кістку. Дійсно, до двох тижнів рука загоїлась. Тато приїхав, привіз корець пшениці і трохи сала й забрав мене додому. В дорозі він вичи-тував мені «патер-ностер», бо вже довідався про виправу на скнилівців і мій «погром».

Від того часу я став спокійнішим, проворнішим і, як на мій розмисл, мудрішим. Тямлю, як на тринадцятому році я перестав дружити з моїми ровесниками, а при-

цілявся до старших хлопців — молодих кавалерів. Зав-дяки переповідам з «Шерлока Голмса» та інших байок, мене всі любили, часто я розвеселював товариство.

Один із молодших кавалерів-парубків, мав сивий сук-няний капелюх, на якому була причеплена шпилька на пружинках, від чого вона хиталась. Капелюх і шпилька дуже мені сподобались. Я мріяв, як такий капелюх ді-стати й собі. Одного дня Тато наладував повний віз пше-ниці (10 корців), щоб продати в Золочеві. Він запропо-нував поїхати з ним, аби подивитись, як маршує військо на вправи, та ще й під музику. З великою радістю я по-їхав. Так у Золочеві вперше побачив, як маршувало військо, а перед ним музика з бубнами витинала марша. Я поспішав за тим військом аж на місце вправ і при-глядався до тих вправ. Мені хотілося стати таким ко-мандиром, командувати військом. Надивившись, повер-нувся я до воза, де застав Тата в доброму гуморі (видно було, що добре продав пшеницю). Він запропонував піти до крамниці з капелюхами, щоб купити мені ка-пелюха, на що я з великою радістю пристав. Тато взявся примірювати мені дешевий солом'яний капелюх, який носили тоді малі жидики. Я, звичайно, не задоволений, кидаю оком на суконні, що їх носили в селі парубки. Купець миттю зорієнтувався в «клієнті» і відразу ж на-садив мені на голову такий капелюх, який так дуже по-добався! Щойно Тато промовив: «Де такому смаркачеві такий дорогий капелюх!», як я в той мент стрілою ви-скочив із склепу і з новим капелюхом побіг до воза! Тато кинувся завертати шибеника, але купець не пустив і... він мусів заплатити 4 корони. Я був приготований на кілька пужаків, але задля такого капелюха то була б мізерна кара. Вдома я за «свої» гроші, випозичені з та-тової шуфляди, купив шпильку таку, що здригалась на пружинках, і уявляв собі, що всі прохожі тільки й див-ляться на мій капелюх з «потрясаючою шпилькою»!.. Довгий час Тата не було, а коли з'явився в товаристві судового писаря, то картав мене за те, що втік із склепу і він мусів заплатити за капелюха аж 4 корони. Але знайомий не підтримав Тата, а ще й назвав мене героєм, і Тато заспокоївся.

Далі життя потекло звичайним руслом. Мої старші сестри повиходили заміж. Тато наділив їх частиною землі, і так наше господарство зменшилось. Два найми-ти і служниця відійшли; догляд над кіньми Тато пере-дав старшому братові: двоє йому і двоє коней мені, а

худобою і свиньми зайнялася служниця. Мати хворіла і господаркою більше не займалась. Одержавши пару коней, віз та рільниче знаряддя, я був гордий із себе, здавалося, що всі люди дивуються, що я, такий молодий, їду кіньми. Я приставав із сілськими кавалерами і по неділях ходив з ними на музики. Там грали на скрипці, а хлопці з дівчатами танцювали. За один танець платилось 4 центи. Я, завдяки «позикам» із Татової шуфляди, платив більше музикантам, ніж інші хлопці.

У селі завелася звичка, що новоженці, збираючись до шлюбу, йшли в неділю рано до хати молодої, а потім разом до церкви з весільним почотом і гістьми; перед ними йшла музика, складена із скрипки, баса й великого бубна, що гримів на всю околицю. Почувши таку музику, вийшов і я подивитись. За музиками йшов весільний почот, співаючи весільних пісень, а кілька кроків позаду, — що мене дуже вразило, — йшла дівка з дитиною на руках і заливалася сльозами. Крізь ридання вона повторювала: «Він мене зрадив, він мене зрадив»... Тоді я пригадав слова з пісні моєї Мами: «Не зрадь, сину, людської дитини, не буде тя Бог карати», і я гірко заплавав, сам не усвідомлюючи, чому. Молодих повінчали, а дівчину-покритку відвели геть з-під церкви, щоб... не заважала. Даремно вона, ридаючи, кричала, що її дитинка — від молодого... Довгий час та страшна картина турбувала мій молодечий розум.

На 15-му році мого життя помер Тато від удару мозку, а вкоротці і Мати, яка вже й давніше хворіла. Я став круглим сиротою. Суд призначив мені опікуна Ваврика Голембу, який був вирозумілим і погоджувався на мої пляни. Суд поділив нас із братом по 15 моргів поля і сіножаті та по одній загороді. Старший брат перебрав усе господарство, а мені мав платити домовлену готівку. Приятель мого покійного Тата, Іван Стоцький, учитель виділової школи в Радехові, забрав мене до себе, і там я закінчив ту школу; потім, як екстерніст, записався на перший рік учительського семінара в Сокалі. На другому році семінара мені дозволили взяти участь у практичній лекції із шкільними дітьми, яку провадив учитель п. Павелец у Холоєві. По закінченні лекції я прийшов до висновку, що не надаюся вчити дітей. Я занехав далшу науку і повернув до рідного села. В той час помер мій старший брат, і його майно припало на дитину. Свою частину ґрунту і загороду я віддав під опіку сусідові. Саме тоді мені минуло 20 літ життя, час було йти

до війська. Комісія визнала здатним до військової служби. Але опікун вніс відклик-реклямацію на тій основі, що я є власником рільничого господарства, і так мене звільнили від війська. Тоді я одружився з Катрусєю Старосельською, сиротою по народному вчителєві, яку давно собі вибрав.

Після шлюбу, на дозвіллі, я поїхав із моїм швагром по снопи. Кинувши кілька снопів, відчув гострий біль у правому боці. Снопів ми вже не брали і мене відвезли в тяжких болях додому. Привезли лікаря, який сконстатував запалення сліпої кишки і наказав негайно спрямувати хворого у Львів, до лікарні. Там вирішили мене оперувати. Поклали в залі призначених до операції. Я був четвертим на операційний стіл. Доки чекав черги, біль цілком утих. Тим часом, з операції повернувся один і другий, а мій попередник не повернувся. Зляканий, я заявив, що не дамся оперувати, доки не побачу свого попередника. За хвилину з'явився старший у шпиталі і намовляв мене погодитись на операцію, бо інакше скоро помру. На моє запитання, чи можу померти при операції, відповів, що з операції можна вийти живим, а без операції — неминуча смерть. Я відповів, що не погоджуюсь. Він пішов, і за хвилину мені дали підписати папірець, потім забрали мене на ноші і знесли вниз. Там — новий приступ страшного болю, і я вже хотів, щоб оперували. Дружина побігла нагору, але старший категорично відмовився оперувати. Я звивався від болю, коло мене зібрався гурток людей, аж одна полька порадила їхати до лікаря Гольдберга при Городецькій вулиці ч. 3.

Взявши дорожку (авт тоді ще не було), поїхали на вказану адресу. Старший лікар помацав болюче місце і наказав уже везти до шпиталю: «Нехай зараз оперують, бо запалення сліпої кишки перейшло в ропний стан, і лише негайна операція може врятувати життя». Після пояснення, що ми приїхали із шпиталю, лікар розвів руками, мовляв, справа пересуджена. Врешті він порадив, щоб їхали до Золочева і прохали в лікарні, щоб негайно зробили операцію, бо завтра буде запізно. Ми рушили залізницею в напрямі Золочева, але вже була дев'ята година вечора і жодних виглядів на негайну операцію. Я ослаб і просив дружину, щоб забрала додому, нехай вмираю в своєму ліжку. Вона послухала і привезла додому. Я очікував смерті.

Наступного дня з'явилась у нас жебрачка. Вона розповіла дружині, що була в селі Ріпневі, куди вже дійшла

чутка, і якась жінка сказала: »Нехай приїде до мене, я вилікую«. Почувши це, дружина поїхала, щоб привезти ту жінку. Однак вона відмовилась їхати, мотивуючи тим, що ось-ось має родити дитину і з дому не виїде, але радила, щоб мене привезли до неї. Другого дня завезено мене до тієї баби, подібної до циганки. Вона наказала принести спирту, нашвидку намочила в ньому якийсь зілля і дала випити. Мені забило дух, дуже запекло в болючому місці, потім я твердо заснув. Вкінці жінка дала в'язку зілля і ми поїхали додому. Протягом двох тижнів я вже ходив, спираючись на палицю. Протягом двох місяців довелося випити 10 літрів горілки, настояної на зіллі і я цілковито виздоровів. Треба було братись за плуга, або пробиватись до іншого життя, на що я мав амбіцію.

Я вчитав в урядовому часописі, що ц. к. Намісництво (австрійський уряд) оголошує курси, де вишколюють учнів на адміністраційних урядовців. Умовини прийняття — 6-та класа гімназії, або другий рік учительського семінару. Маючи вимагані кваліфікації, я подав заяву і так потрапив на курси. Після закінчення приділили мене в місто Буськ, де я в міській управі мав відбутися річну практику. Переїхав до Буська. Там під час парктики познайомився з бл. пам. Семеном Демидчуком, який був на вакаціях у своєї Мами і часто робив відчити, на які я радо учашав. Відбувши практику, одержав посаду міського урядовця в містечку Сендз'шів, Ропчицького повіту, в Зах. Галичині. Туди перевіз дружину і двох дітей, які прийшли на світ. Я скоро приноворився до обставин і почував себе добре, однак дружина і діти не могли звикнути до західніх обставин, тужили за рідною стороною. Тому, прочитавши оголошення про конкурси на вільну посаду секретаря в місті Глинянах (місцевість біля мого рідного села), я негайно поїхав туди. Бурмістр Андрій Балтарович прийняв мене дуже ввічливо і обіцяв на найближчій засіданні ради висунути й затвердити мою кандидатуру. Нашвидку написав я заяву-прохання і радий поїхав додому.

Через два тижні прийшло повідомлення, що мене прийнято і можу негайно розпочати працю. Велика радість запанувала в цілій родині. Через місяць ми всі переселились до Глинян, де я зайняв посаду міського секретаря, з платнею в 150 корон місячно, до того ще й помешкання, опал і світло. То була дуже поплатна по-

сада, бо тоді початкуючий учитель народної школи не мав більше, як 70 корон місячно.

Знайомлячи весною 1912 р. з обов'язками по праці, посажник міста Андрій Балтарович передав мені ключі від дерев'яної, густо окутої залізом скрині, в якій знаходились вартісні документи. При тому я склав посаднику присягу, що перебраними документами буду опікуватись і без згоди влади нікому їх не віддам.

Під час перегляду схованих у скрині документів я ствердив, що крім контрактів, умов і різних депозитів, було там 5 великих конвертів, запечатаних ляком, з написом: »Відкрити тільки на виразне доручення ц. к. Староства в Перемишлянах«. Конверти нумеровані — від 1-го до 5-ти. Крім них, був відкритий лист із вказівкою, що на випадок війни Староство накаже, яке число конверти відкрити і що з тим робити. При тому зауважено, що виконавець мобілізаційних наказів не підлягає покликанню до війська впродовж 30 днів від дня оголошення мобілізації. Було ясно, що це мобілізаційні акти.

У тій скрині натрапив я на 5 дуже важливих, дійсно історичної ваги, документів, написаних на пергаменті і зшитих шовковими нитками, кінці яких були з 10 сантиметрів довжини — до них були прикріплені великі воскові печатки. Ті документи називались »Привілеї« і походили від польських королів, або високих королівських урядовців. Один із таких привілеїв був акт, підписаний польським королем Ягайлом. Король затвердив рішення Яна з Тарнова, воєводи Сандомірського і старости земель руських, про зміну назви місцевості Глинян на місто Глиняни і призначення Петра Сіделя посадником міста. Документ той мав дату: 12 травня 1397 року. Іншими актами-привілеями наділялось місто орною землею, лісами в Запусті і Словіті та великим пасовиськом. На додачу наділено місто правом збирати податки від алкогольних напоїв, завезених у Глиняни, влаштовувати щотижневі торги та річні ярмарки, збирати оплату від осіб, які вїздили в місто в день торговий або ярмарковий.

Всі ті документи, крім мобілізаційних, використаних під час мобілізації 1914 року, — в дні російської окупації, за посередництвом римо-католицького священика Шлензака, передано до музею Оссолінських у Львові.

Після року праці я дістав так зв. стабілізацію, себто сталу посаду, і горожанство міста Глинян. Тоді спродав решту успадкованої землі, за котру одержав 32 000

австрійських корон, і склав їх у глинянських банках. Як статечного і заможного горожанина, мене радо зустрічали у всіх місцевих товариствах і в приватних визначніших домах. Я заприятелював з о. Филимоном Решетилевичем, колишнім організатором руського банку і ткацької фабрики. Він записав мене до «Товариства Ткацького» — фабрики килимів, де я після урядових годин стало перебував і допомагав при компонуванні килимових зразків, захоплюючись гарними виробами. Глиняни стали нашим рідним містом. Я солідно працював як у магістраті, так і на фабриці килимів, і користувався пошаною серед місцевої інтелігенції та міщан.

1913 року побільшилась моя родина — прийшов на світ Божий ще один син. Ми були задоволені і щасливі.

У другій половині червня 1914 р. чільні організації Львова організували всекрайовий здви́г Соколів і Січовиків з усієї Західної України, у Львові на 28 червня. Глинянці також взяли участь у тій величавій зустрічі. Патріотичний здви́г відбувався на площі Сокола-Батька у Львові. Нагло між людьми пролетіла вістка, що наслідника престолу Франца-Фердинанда, разом з дружиною, замордовано в Сараєві, куди їздили на вдівдини.

Вістка про вбивство престолонаслідника в Сараєві відбилась сильним відгомном і в Глинянах. Населення, схвильоване до глибу душі, щодня очікувало чогось нового, а головню сподівалось війни.

В кінці липня 1914 р. цісар Франц Йосиф I-й проголосив мобілізацію і увесь мобілізаційний апарат пішов у рух. Я виконував обов'язки військові й політичні. Накази війська і староства надходили аж до 27 серпня 1914 р. Того дня австрійські війська покинули Глиняни і подались на захід. Я купив пару коней з возом, і з дружиною та трьома дітьми виїхав з Глинян, точніше — з Глинянів, сподіваючись на найближчій залізничній станції пересісти на потяг і доїхати до Відня. По дорозі ми пристали до військового обозу, який повертався з фронту, і так із ним добрались аж до Ліска на заході Галичини, де я зміг відлучитися від обозу. Ми заїхали в село Лобівку, Ліського повіту, і спинились у о. Радошицького. За два дні наздогнали нас московські війська і перетяли дальшу дорогу. Довелось залишатись на приходстві.

Час минав, війна не кінчилась, а на приходстві ставало дедалі, то важче жити. Готівка в сумі 450 корон, що їх одержав, як 3-місячну платню, розійшлась, коні й воза я

спродав забезцінь, тож жити не було за що, а приділене мешкання на зиму було затісне. Я був у розпуці. На наше щастя, місцева дідичка, чоловік якої пішов на війну, запропонувала нам помешкання й опал, який треба було в лісі зрубати. Аби тільки ми поселились на фільварку. З великою радістю я погодивсь на пропозицію, і ми відразу ж переїхали на фільварок. Добра їмость Радошицька давала щодня корець бульби та для дітей літр молока. Тим, однак, не можна було прожити п'ятьом особам. Пані Радошицька поїхала зі мною до Устрик (містечко в Ліському повіті), до заможного купця Гентоша, і просила, щоб дав мені якусь працю, з'ясувавши йому мое прикре положення. Гентош відповів, що роботи не має, але порадив купити свиню і забиту привезти до нього; він розпродасть, бо є покупці на сало, а при тім і я щось зароблю. Я виконав пораду і привіз забиту свиню. Гентош з радістю в голосі запитав, скільки я заплатив, на що я точно відповів. Він, звернувши мені заплачену готівку, додав 5 корон. На мою заувагу, що 5 корон супроти такого ризику (військо могло під час перевозу все сконфіскувати) це замала винагорода, Гентош відрізав, що більше не платить. З огляду на завеликий ризик, така торгівля мене не влаштувала.

Я довідався, що в Самборі (під окупацією Росії) можна купити сіль і нафту-гас, яких тут важко було знайти. З тією вісткою я поділився з п. Радошицькою. Вона позичила лише 50 корон, бо більше й сама не мала, і я найняв візника і поїхав до Самбора. Там закупив я 300 «топок» соли (за австрійських часів сіль була в «топках», себто у циліндричній формі), і бочку нафти. Привізши додому, розпродав той крам за один день.

Заохочений таким вислідом, я хотів їхати вдруге, однак фірман-підводчик Лешко відмовився і поїхав сам, на власну руку. Йому не повезло — військо забрало його на підводу, до транспорту. За старанням п-і Радошицької, о. Радошицький дозволив своєму слугі поїхати зі мною. Того разу я закупив ще більше товару, і то різноманітного. Діставши більше готівки, придбав коні й воза і так ще їздив кілька разів. Щоб військові не відібрали коней, я мав приготовані рублі, і за кожною спробою реквізиції платив по 5 рублів.

Життя стало веселішим, в тім побільшилася й родина, бо прийшов на світ ще один син, вже четверта дитина. В часі свят Різдва Христового на сам Святвечір, коли ми готувались до св. вечері, спільно з запрошеними

гістьми (діди́чка з ро́диною), на фі́льварок заї́хав за́гін ро́сійської кінноти і в хату увійшли чо́тири ста́ршини. Вони побачили на столі приго́товані страви, за́питали, чи то без сала? А на прита́кливо відпові́дь, розсі́лись, піді́бгавши но́ги, на лі́жках, і поча́ли по-сво́єму мо́литись. Скінчи́вши мо́литву, за́сіли при столі і з'ї́ли не тільки те, що було на ньому, а й усе, що було зварене. По скінченні «трапези» один із ста́ршин подякува́в за сма́чні страви і наві́ть попро́хав виба́чити за наха́бство, оправду́ючись, що на фронті два дні нічо́го не ї́ли, а та́ких страв да́вно й не про́бували... То бу́ли мусу́льмани.

Коли під Горлицями поча́в відкочува́тись ро́сійський фронт наза́д, на схід, я, щоб не потра́пити до авст́рійського вй́ська в чу́жині, пої́хав до́дому. Не заї́жджаю́чи до Гли́нян, за́тримався в ро́динному се́лі Бор́тків і о́сів на фі́льварку, де бу́в посесо́ром поля́к Муля́к. Че́рез кі́лька днів за́квартирува́в на фі́льварку ро́сійський вй́ськовий шта́б. Моска́лі на́казали мене і трьох си́нів посесо́ра заарештува́ти й віді́слати в гли́б Росі́ї. Нас чо́тирьох під ко́нвоем відста́вили до Олеська, бі́ля Зо́лочева. Зві́дти вно́чі я вті́к. Солда́ти стрі́ляли за мною, але вно́чі й ку́лі слі́пі. Добравсь я поля́ми і га́ями до се́ла Підли́ся, і там у лі́сах пере́ховува́всь аж до при́ходу авст́рійської армі́ї. До́брі жителі́ Підли́ся ви́носили мо́лока і хлі́ба. По кі́лькох дна́х я поверну́всь до дру́жини й ді́тей, і разо́м ми поверну́лись у Гли́няни. Там я зно́ву пра́цював у гро́мадському уря́ді, пра́цював уря́довце́м, поті́м бу́в ко́місаро́м мі́ста за авст́рійців, со́ветів, а в кі́нці — за поля́ків, аж до 1920 ро́ку, а поті́м ма́хнув на все те ру́кою і посв'я́тився ви́робництву ки́лимів.

Як чита́чі до́відаю́ться да́л', з розді́лу про м. Гли́няни, я організува́в і до́провадив до на́лежного розві́тку фаб́рику ки́лимів та ма́нуфактурну кра́мницю, крім то́го, бра́в уча́сть у місцевих торго́вельних і ку́льтурно-осві́тніх органі́заці́ях. Бу́в голо́вою Надзі́рної Ра́ди Укра́їн-банку, голо́вою Надзі́рної Ра́ди Ра́йонової Мо́лочарні́, перши́м дире́ктором спо́живчої Кооперати́ви, чле́ном місце́вої Шкі́льної Ра́ди.

Викону́ючи обо́в'язки власні́ й суспі́льні, не забу́вав я про мо́жливість моско́всько-со́ветського збро́йного на́паду, бо СССР про́являв бі́льшу й бі́льшу а́гресивні́сть. У 1932 ро́ці я про́читав со́ветську про́пагандивну бро́шурку, в я́кій бу́ло сказа́но, що підсо́ветський гро́мадянин мо́же спо́кійно упра́вляти зе́млю в обши́рі 10 де́сятин. Пові́ривши ті́й про́пагандивні́й бро́шурі, за́купив

я побли́зу 10 де́сятин зе́млі. На ній, на пло́щі 7 гекта́рів наса́див ово́чевий са́д («торго́вельний са́д»): там поса́дили 865 мо́лодих, ово́чевих, рі́зного ро́ду дере́вце́в. Решту, 3 гекта́ри зе́млі, при́значив для обро́бітку та за́будов. На пло́щі збу́дував гро́модарські́ будинки, за́купив жи́вий і ме́ртва́й інвентар, на́становив чо́ловіка, я́кий прова́див гро́модарство і пи́льнува́в са́ду. Задо́волений з тако́го помислу́, я ду́мав, що на ви́падо́к бо́льшеви́цької оку́паці́ї пере́йду на свй́ хути́р і там бу́ду до́живати ві́ку.

При́хід бо́льшеви́ків на За́хідню Укра́їну в 1939 ро́ці бу́в та́кий несподо́ваний, що го́ді бу́ло пля́нувати я́кісь за́ходи й рі́шення. Пі́сля несповна́ трити́жневої по́льсько-німе́цької вй́ни при́йшли бо́льшеви́ки. Са́мі поля́ки не оріє́нтува́лись і сво́їх уста́нов не еваку́ювали, та й не ма́ли ку́ди.

У дру́гій поло́вині ве́ресня 1939 ро́ку невели́кий за́гін кінноти в'ї́хав на́двечі́р у Гли́няни. Напро́ти су́ду і тка́цької шко́ли склика́ли мі́тинг. На ба́жання зібрани́х, щоб про́мовля́ли по-укра́їнськи, кі́лькома по́стріла́ми че́рвоні «інтерна́ціоналі́сти» розі́гнали мі́тинг і склика́ли на́ново — до по́льського до́му напро́ти ко́стела. Тут зіб́рало́ся все шумови́ння мі́ста, і та́к «ви́брали» голо́вою сі́льра́ди Дорка́ Шурка́, мо́го до́вголі́тнього спі́впраці́вника. Дорко́ Шурко́, 30-лі́тній чо́ловік, со́вісний і че́сний, а до то́го й сві́домий, ста́в голо́вою сі́льра́ди. Дру́гого дна́ на́казали відчи́нити всі́ кра́мниці́, як спо́живчі́, та́к і ма́нуфактурні́. Я ма́в вели́ку су́конну кра́мницю́ і сказа́в прода́вце́ві її́ відчи́нити. Коли́ за я́кийсь ча́с зайшо́в до не́ї, за́став там повно́ шумови́ння, що розтя́гало су́вої ма́тері́ї, не пита́ючи про ці́ну: пла́тили за власно́ю «о́ці́нкою» і зника́ли. Я по́чуваю́чи себе́ да́лі гро́модаре́м, за́кликав то́й збрід, щоб нега́йно ви́йшли з кра́мниці́, що во́ни, разо́м із кі́лькома вй́ськовими́, і зроби́ли.

Дру́гого дна́ за́квартирува́в у мене́ на фаб́ричному подві́р'ї вй́ськовий шпита́ль: лі́кар, ші́сть возі́в і кі́лька фе́льдшері́в. Перед мо́їм помешка́нням поста́вили трьох ва́ртових із наї́женими ба́гнета́ми. В су́сідній кі́мнаті за́мешка́в лі́кар, я́кий не хоті́в розмо́вляти бо́ячись за себе́, але попро́хав до́зволу ко́ристува́тись мо́єю бі́бліоте́кою. Я по́чував себе́ непе́вно і нія́ково. Ду́мка бу́ла зверне́на на мій хути́р, де пля́нува́в жи́ти на ста́рість. Уде́нь за́ходив на хути́р і там обду́мува́в, як за́ховати дея́кі ва́ртисні́ речі́, за́брані́ з фаб́рики. Та́к передумо́ючи, сиді́в я у сво́їй кі́мнаті́, аж зне́нацька́ по́чув на подві́р'ї кри́к я́коїсь жі́нки: «Ві́н вже зно́ву при́йшов! Я

тобі казала, щоб ти сюди не впускав і гонив звідси, як пса! Господарка не є більше його, то є наше, тепер ми тут господарі« . . . Ту «науку» викладала теща мого найманого господаря, яка прийшла його відвідати . . .

Такий вислів жінки, яка колись мене шанувала, приголомшив мене цілковито, і я занехаяв плян переховувати важливі речі на власному хуторі.

Пригноблений, повертаюсь додому. Зустрічаю знайомих людей і сам собі не вірю: особи, котрі кілька днів тому мене здоровили і намагались обміняти бодай кількома словами, нині відвертаються, проходять так, ніби ніколи мене й не знали. Така поведінка багатьох наших людей ще більше мене принизила. Прийшовши додому, вийшов на подвір'я, де вояки напували коней, і тоді один з них запитав мене: «Ти хазяїн цієї садиби?» «Так», — відповів я. «Ти будував ці будинки?» «Так», — знову відповів я. «Жаль мені тебе», — промовив вояк і відійшов. Коли я наближавсь до нього, бажаючи поговорити, він відступав і не хотів обізватись словом.

Цікавість не давала мені спокою, і я шукав нагоди для розмови. Наступного дня вранці, коли ще не всі були на ногах, я стрінув його і попросив на розмову. «Можемо говорити, але не вдень і не тут», — відповів вояк. Я піднайшов відповідне місце (над річкою в кукурудзі, о восьмій вечора) і, проходячи повз нього, запропонував час і місце зустрічі. Увечорі, коли стемніло, ми зійшлися. Тут мій незнайомиць почав: «Слухай, хазяїн, я узнав, що ти чесна людина і мені стало жаль тебе. Тому я раджу тобі, щоб ти чимскоріше звідси втік, змінив своє прізвище і працював поміж іншими людьми, тоді зможеш жити. Інакше для тебе життя немає». Такі твердження співрозмовця мені не подобались, і я взявся його переконувати, що добре поводитися з робітниками, добре жив з місцевими жидами і взагалі не маю ворогів у місті, а тому не будуть мені нічого злого робити. На це співрозмовець-червоноармієць відповів: «Ані твої робітники, ані жиди нічого тобі не допоможуть, бо у советів є такий закон, що всі буржуї, а ти до них належиш, мусять бути відразу знищені, або приділені до таких страшних робіт, що скоро покінчать з життям». По такій розмові я подякував і ми розійшлися.

Всю розмову, звичайна річ, я переповів дружині, яка на те сказала: «Ти втікай, а я лишуся вдома. Як умру, то на своєму смітті». Супроти такої постанови дружини я вирішив також залишитись.

Другого дня зайшов до нас інженер Воробець. Він походив із Східної України, під час першої світової війни залишився тут і займався дрібною розпродажею килимів та інших ткацьких виробів по довколишніх селах. Він розповів мені, що вчора говорив з повітовим комісаром у Перемишлянах, який сказав, що такі люди, як Хамула, потрібні Советському Союзу, і що Хамула не має чого боятись. Сказав також, що сьогодні є збірка всіх килимарських робітників для вибору дирекції фабрики, і що я повинен туди прийти.

В означений час я вже був у залі «Руського дому», де зустрів близько 30 осіб — майже всіх моїх колишніх працівників. Всі привітали мене гучними оплесками. За хвилину з'явився політрук і розпорядивсь починати засідання та вибрати голову зборів. Головою зборів запропонували мене. Політрук заперечив і сказав, що тільки хтось із робітників може бути головою. Присутні в один голос закричали, що нікого іншого не хочуть. Політрук ще раз заперечив, але коли нічого не помагало, погодився з волею присутніх. Я висловив кілька пеанів у сторону советської влади, і прийшов до точки вибору керівника фабрики килимів. Тут виступив один із присутніх і на керівника фабрикою висунув мене. Політрук знову заперечив і пояснив, що може бути вибраний тільки робітник. Присутні закричали і заявили, що ніхто з них того посту не прийме, бо тільки громадянин Хамула може провадити підприємством. Політрук на те сказав: «Як така ваша воля, нехай буде Хамула». Так мене вибрали керівником фабрики килимів. Я, цілком задоволений, приймав поздоровлення від усіх робітників.

Прийшовши додому, поділився враженнями з дружиною і шукав нагоди зустрінути мого вояка та поділитися з ним радісною вісткою. Проходячи попри нього, я вказав місце і час о восьмій вечора. Ми стрінулися на умовленому місці, і я похвалився йому своїми «здобутками». На те мій новий товариш сказав: «Ти великий дурак, що ж ти наробив?! Дотепер ти міг ще втікати і, змінивши прізвище міг жити! Тепер ти попав на їхні списки, за тобою будуть слідити і тебе відшукають. Не вір, що ти зможеш з ними працювати. На те, що було, тільки політрук міг погодитись, але як прийде правдива большевицька влада, тебе зараз візьмуть під арешт і або зразу уб'ють, або запроторять на Сибір, де скоро сам загинеш».

Вояк пояснив мені, що вартові перед моїми дверима

призначені перевіряти, хто до мене приходиться і що виносить. »До цієї пори ти міг з хати дещо винести, від нині вже пропало! Кожного вечора на засіданнях згадують про тебе і дають вказівки, як далі з тобою поступати. З хати нічого не можеш винести, а як хочеш щось цінне рятувати, то подай вночі через вікно в сторону подвір'я. Я цієї ночі буду вартувати і не буду нічого бачити. Коли наступить час арешту, я тебе повідомлю.

У ті непевні дні приходив до мене вечорами Дорко Шурко, обраний на першому мітингу головою сільради, і запевняв, що він не дозволить вчинити мені кривди, бо він має голос, із ним рахуються. На запити про мене він твердить, що Хамула був добрий для людей, і на тому кінчиться. Одного вечора прийшов Шурко, голос його дрижав: »Пане директоре, я більше неможу вам допомогти! Нині приїхав якийсь большевик і запитав про вас. Як звичайно, я відповів, що »то був добрий чоловік«. Большевик вдарив п'ястком об стіл і викрикнув: »Ти ще смієш називати його добрим чоловіком, того кровопивцю?! Він твою кров пив і панував, йди до нього, вибрось його з мешкання і сам там живи! . . . « — Тепер я бачу, що не можу з вами більше стрічатись» . . . Я щиро подякував моєму колись вірному працівникові, і так ми розсталися.

Минула тривожна ніч. Я підійшов до вояка-товариша, та в'н пошепки обізвався першим: »Остання година пробила, вночі тебе арештують!« Мені забило дух. Постоявши хвилину, я повернувся у хату, попрощався з дружиною і вийшов, як стояв з дому, навіть без клунка, й подався на свій хутір. Там сказав запрягти коні й відвезти мене до залізничної станції в Куровичах. Увесь час мене переслідував страх, здавалось, що хтось гониться за мною, хоче зловити . . . На станції стрінув д-ра Крілика, якого дуже злякався, бо подумав, що він у Львові накаже мене заарештувати. Він щось говорив до мене, не пам'ятаю що саме. Я запевняв, що не буду втікати.

У Львові я мав замір заїхати до мого зятя, д-ра Логазі, лікаря на Клепарові; плянував побути зо два тижні і надуматись, що далі робити. У місті стрінув мене зять, який кинувся в обійми і з плачем сказав, що мушу негайно втікати закордон. На моє побажання залишитись у нього на два тижні, зять заперечливо відповів: »Ані одного дня не позволю вам тут задержатись! Ще нині

мусите виїхати заграницю, бо кожна година спізнення може бути катастрофою. Нині вечером о дев'ятій годині відходить провідник з кількома утікачами, і тато мусить прилучитися до них«. Тим часом я поїхав попрощатися з донькою і внуком і о дев'ятій вечора долучився до інших утікачів. Перед тим зять сказав: »Маму я також покличу сюди і тою самою дорогою вишлю«.

Охоплені страхом п'ятеро осіб їхали зі Львова до Любачева. Рано, як тільки розвидніло, ми були вже на місці. Там підійшов свій чоловік і забрав нас на передмістя, до якогось міщанина, прізвища не пам'ятаю. Дали нам напитись молока і повідомили, що кордон перейдемо о 10-ій годині ранку. Я, начитавшись про пачкарів, котрі переходили кордони темною ніччю, не міг собі уявити як можна переходити кордон удень, і заявив, що вдень не поїду. Ліг спати й заснув. Коли пробудився, то моїх співтоваришів по втечі вже не було. Господар пояснив, що вони можуть перевезти на той бік тільки вдень, і якщо я хочу, то вони мене завтра перевезуть. Вкінці я погодився, бо іншого виходу не було. Другого дня коло десятої ранку заїхав однокінний віз, із боронами, плугом і ще якимсь реманентом. На воза сіли двоє людей та я, у виданому старому одязі, і ми рушили.

Виїхали в чисте поле, де люди орали, сіяли, копали картоплю. Фірмани спереду про щось поговорили і один обізвався до мене: »Грозить небезпека! Онтам їде большевик, може треба буде викуплятися! . . . Дайте годинника«. Я не надумуючись зняв з руки золоту »омегу« і подав візникові. Ми доїхали до якогось шляху і спинились. »Висідай, — обізвався один. — Ми вже за границею, отой гостинець — то границя, а за тими деревами — місто Чесанів« (Цешанув).

Я пройшов до двох кілометрів і потрапив у містечко Чесанів по німецькому боці. Через кілька днів тією ж дорогою прийшла моя дружина. Там зібралось яких 200 втікачів і німці відіслали нас у Краків.

Так ми тимчасово осіли у Кракові. Незабаром прийшла вістка, що наші діти, д-р Логазі з родиною, приписався до німецького транспорту і виїхав із Львова до Лодзі, у Генеральне Губернаторство. Там померла їхня дитина (мій внук), 5-літній хлопчик, і на їх прохання ми спровадилися до Лодзі. Там спіткало й мене лихо: через два тижні померла моя дружина і я залишивсь самітнім. Під час переписки німців-поворотців, зареєстровано й мене. Я одержав »кен-карту« та харчові картки нарівні

з німцями і покликання прийти до відповідної установи. Після докладної перевірки виявилось, що не маю в родині жодних німців і німецького горожанства одержати не можу. Однак, ні «кен-карти» ні харчових карток не відібрали, і я ними користувався далі, що було дуже важливе під час воєнної розрухи.

Коли ж Гітлера розгромили, то я мав чимало мороки з виїздом до Америки. Як згадував, у 1944 р. в Ліцманштані (Лодзі) за старанням свого зятя д-ра Логази я одержав документ німецького горожанства, хоча й не мав нікого в родині з німців. Тим документом я послуговувався в Німеччині, через що одержав відповідне приміщення, харчові картки та мав місячну допомогу в висоті 120 нім. марок. Словом, міг спокійно жити. Але страх перед советською інвазією не давав спокою, і я хотів якнайдалше втекти від советів, тим більше, що наші емігранти виїздили до Америки чи інших країн.

Я звернувся до УНРИ з проханням про дозвіл на виїзд до Америки. Переслухував мене якийсь службовець-українець. На його запитання, чи маю горожанство, я заперечив. Він переконував, що коли й маю, то не мушу таїти, бо ті, що мають німецьке горожанство, можуть їхати на німецьку квоту. Той урядовець так мене переконував, що я повірив і признався, що маю горожанство. Віддав йому папери, з чого той дуже втішився. Наприкінці справи прийшла шеф бюро — жінка, і покликала до себе. Пан К. з неприхованою радістю сказав: «Він не може їхати, бо я вивідав, що він має горожанство!»

Отак через свого окаянного юду я втратив право виїзду через УНРУ... Тоді поробив заходи, щоб виїхати, як німецький підданий. Однак, вислухавши мене, урядовець витягнув з бюрка папери, одержані вже в Лодзі, і прочитав документа, в якому було сказано, що я не маю нікого з німців у моїй родині.

У Зах. Німеччині мій син був головою таборової управи в Герренбергу. Я жив поблизу на приватці, але щодня бував у тому таборі політичних неповоротців чи, як офіційно казали, переміщених осіб. У 1948 р. там я заснував українську кооперативу «Віра», яка продукувала дерев'яні коробки, прикрашені різнокольоровою вівсяною соломою. На такі коробки, тарелі, ножі тощо був добрий попит, і так мешканці табору не дармували, заробляючи в кооперативі «Віра» на краще життя.

Тим часом наші люди почали масово виїздити за

океан. Обміркувавши все спокійно, я подав прохання на виїзд за рахунок польської квоти. Завдяки старанням сина Влодка таки одержав дозвіл, і в квітні 1954 р. прибув до Нью-Йорку.

Виїжджаючи до Америки, мав я на думці завести пасіку, торгувати медом і з того жити. Але в Нью-Йорку розвідав, що, працюючи, зможу ще доробитись пенсії, хоча й маю 70 літ за плечима. Довідавшись про таку нагоду, кинувся шукати праці. Важко було знайти; мови не знав, а вік в 60 літ (10 років я затаїв) відстрашував працедавців. За американськими законами я мусів працювати щонайменше 18 місяців, щоб дістати пенсію. В той час син Влодко поїхав на працю до Грентону, і я за ним. Але ми там не знайшли відповідної праці, через кілька місяців я повернувся до Нью-Йорку, куди син також переїхав.

Д-р Лотоцький, уродженець Львова, підшукав для мене працю у шпиталі для сухітників «Дебораг Санаторія», в селі Бровнс Міллс, Н.-Й.

Д-р Лотоцький задалегідь пояснив мені, що той шпиталь — це приватна установа, вилучена з-під будь-якої контролю з боку соціального забезпечення. Робітники, приблизно 15 осіб, були переважно з податкових п'яниць, вигнанці з «домів поправи». Крім мешкання і скромних харчів, робітник одержував там доплату у висоті 60 дол. місячно. Одержавши місячну платню, більше половини робітників повертались до праці щойно по кількох днях... Але дирекція шпиталю і хворі з таким станом мусіли погодитись...

Така «перспектива» не дуже мені сподобалась, та щоб зацепитись за працю, я погодився і пішов на заробітки... Дістав окрему кімнатку в будинку, де мешкали всі інші робітники. За кілька днів я зжився з ними, і виявилось, що то порядні люди, тільки алкоголь знівечив їхнє нормальне життя.

Надійшов час моїх іменин — день, який за давніх добрих часів я з ріднею та приятелями відзначав святково й весело. Тож вирішив провести той день в колі моїх співпрацівників — податкових п'яниць. Накупив досить пляшок і закусок, чистенько накрив стіл і оповістив у коридорі, що радо повітаю гостей з нагоди іменин. За хвилину збіглись мої співпрацівники і, не питаючи мене про якийсь порядок, накинулись на алкоголь! Вони пили навстоячки, просто з пляшок. При тому постав за колот, бо кожний гість, дівавшись пляшки, хотів як-

найбільше потягнути, а інші відбирали. За яких десять хвилин, «гості» випили всі пляшки, з'їли всі закуски і, не прощаючись та без слова подяки за гостину, зникли. До всього я ствердив, що вони забрали і скромне накриття та ще й ручний годинник, який лежав на комоді. Добре, що на тих людей мав великий вплив їхній шеф-«бос»: коли я розповів про пригоду з іменинами і годинником, — другого дня він звернув мені годинника. Від того часу я перестав дружити з моїми співпрацівниками і потім виїхав до Нью-Йорку, де, завдяки д-ру Климентію Rogozinskyкому дістав працю в лікарні.

Із «епопеї» розшуків праці хочу ще розповісти про один незвичайний епізод. Зайшов я до стейтового шпиталю на острові «Іст Рівер», де працював д-р Якимів. Сівши там на лавку, очікував відповідного часу для зустрічі з працедавцями. Тоді підійшов до мене шпитальний робітник і обізвався українською мовою. Зав'язалась розмова. На його запитання, звідки походжу з краю, я оповів, що з околиць Львова, з міста Глинян. Співбесідник видимо зрадів і почав розповідати, що сам походить з тих сторін, знає добре Глиняни і також тамтешнього фабриканта килимів, Михайла Хамулу. Коли я зазначив йому, що я і є той сам М. Хамула, — співбесідник раптом з неприхованою люттю закричав: «Що ви?! Смієтесь? Підшиваєтесь під назвисько Хамули?! Я пана Хамулу знаю особисто! То був великий пан, і шпитальної праці не пішов би він шукати!» Почувши це, я замовк, а співбесідник ще «обдарував» мене образливими епітетами, відвернувся і пішов. Мені стало так прикро і жаль на душі, що, не чекаючи на вислід прийняття на працю, я похнюплений подався додому. На жаль, не вдалось довідатись прізвища того мого краянину... Ми мали б з ним багато про що поговорити...

Влаштувався я на працю таки в Нью-Йорку.

Прийняла мене наглядачка за порядками, поминаючи формана, який — звичайно рекомендував робітників. Тому він мене ігнорував і приділяв на найгірші роботи; я терпів, бо хотів відпрацювати приписаний час.

Одного разу, коли я віз візок з відром і щітками, форман (дрібного росту порторіканець) підійшов ззаду, штовхнув мене і закричав «фастер, фастер!», себто «скорше, скорше!» Я вийшов з рівноваги, схопив формана і так міцно ним потряс, що той вдарився головою об стіну і дістав гулю. Зчинився крик, збіглись працівники, прийшла також наглядачка і звільнила мене з роботи.

А не вистачало ще тільки 6 місяців до кінця законом означеної праці... В розпуці вдався я до пані О. Канер — старшої доглядачки чистоти і просив її допомогти. Вона зрозуміла моє положення, поговорила з керівником елевейтерів і той прийняв мене на «елевейтер-мена». Після коротких вправ я вже їздив елевейтером-віндою вниз і вгору, через 12 поверхів. За інструкцією я міг брати до кабіни певну кількість осіб, бо при переобтяженні могла обірватись кабіна. Опускаючись униз, мусів ставати на кожному поверсі — люди тиснулись, їх набивалось часто більше, ніж визначено, нормою. І, як на лихо, щоразу коли було забагато «пасажирів», з'являвся контролер і погрожував, що звільнить мене з праці. Все те мене дуже нервувало. Д-р Р. Осінчук виявив хворобу серця і порадив покинути працю. Як тільки минув приписаний законом час праці, я, одержавши 72 долляри місячної пенсії, відразу ж залишив ті ходіння по муках.

Так прийшов час зажити спокійнішим життям. Я виїхав у Кетсільські гори, біля Елленвілю, і винайняв помешкання в Івана Домарева, фермера, який брав літників у вакаційний період. Замешкав я в одній кімнаті на поверху, сам себе обслуговував, сам варив і сам мив посуд. Там заклав я пасіку. Щоби бджоли не турбували дітей, а діти бджіл, я в близькому лісі прорубав галявину і там поставив 5 нових пнів-вуликів. Коли влітку з'їхалось багато літників з дітьми і почались забави поблизу моєї пасіки — вийшов рій. Діти та їхні родичі збіглись і нарobili великого крику-гвалту! Зляканий гармидером, рій осів на найвищій деревині, на самому верху. Літники, не слухаючи моїх вказівок, взяли пилку і спіяли дерево... Виявилось, що на ньому немає рою, і ніхто не помітив, куди він полетів. Дуже знервувавшись, я зненацька зауважив, що рештки рою лізуть до вулика... Придивившись докладніше, знайшов матку в траві перед вуликом. (Американські бджоларі навмисне обтинають крильця матці, щоб було легше зловити рій, який без матки не втече, та цієї штуки я тоді ще не знав).

Літники, які залишили жінок і дітей в горах на літо, відвідували їх кожної неділі і тоді влаштовували забави. Не бракувало «смирнівки», коньяку, «скачу»... Гармонія не спочивала... Це було справжнє дозвілля.

Одного разу під час такої забави я сидів у своїй кімнаті. Раптом, постукавши, увійшла молода й гарна жінка,

поцілувала мене, що мене дуже збентежило, і представилась: Ольга Гуменна. Вона запросила мене, щоб ішов униз, до товариства. Я відмовлявся, але не помогло, — взяла за руку і я мусів піти. Молода пані представила мене своєму чоловікові, Осипові Гуменному, та іншим гостям. Всі вони відносились до мене дуже тепло, так що розважався з ними до пізньої ночі.

Другого дня я відвідав пп. Гуменних і довідався, що її, молоду ще, німці забрали до Німеччини, де вона важко працювала і, не маючи родичів — дуже цінила і шанувала старших самотніх людей. Те саме заявив і п. Гуменний, і від того часу я з ними заприятелював.

Минуло два роки. Порозумівшись із сином і синоюю, закупив я невелику посілість в Елленвілі, поблизу п-ва Гуменних, які також саме купили. На моїй ділянці не було відповідного місця на бджоли, тому поставив на сусідній площі. Взимку заїхав злодій, розкрив усі вулики і забрав мед з рямцями, тож бджоли погинули з голоду. Ця подія мене так дуже пригнобила, що я припинив провадити бджолярство.

Минуло кілька безжурних літ. Але хвороба серця ускладнилась, і я переселився до Нью-Йорку до сина, де під опікою лікаря доживаю своє — багате на долю й недолу — завжди трудолюбне життя.

ЧАСТИНА ДРУГА

ГЛИНЯНИ — МІСТО Й ОКОЛИЦЯ

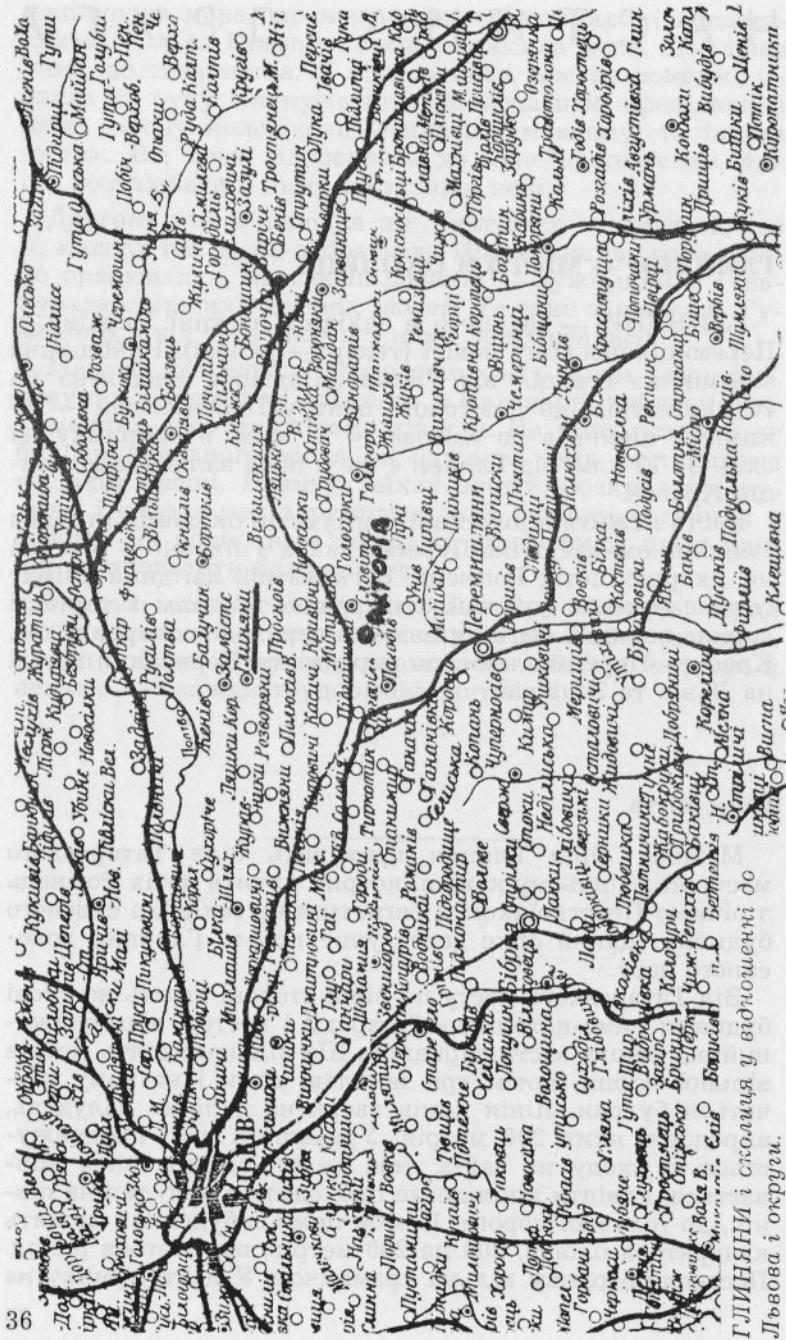
ГЛИНЯНИ — це місто в західній частині України, в Перемишлянському повіті (тепер — районі). Найближча залізнична станція від Глинян, Задвір'я, віддалена на 10 кілометрів; до повітового центру Перемишлян — 19 клм. на північ, а до Львова — 41 клм. в напрямку на схід. За 12 клм. від Глинян є ще й інша залізнична станція Красне.

Місто лежить в низинній, вогкуватій околиці. З півдня Глиняни омиває річка Перегноївка, а з півночі — річка чи, скорше, потік Рогівець. Вогкуватий, лагідний клімат сприяє високій урожайності землі; зв'язкам і торгівлі сприяє великий битий шлях, що переходить через місто, Красне—Перемишляни, до передмістя Перекалки і далі на Львів та Задвір'я.

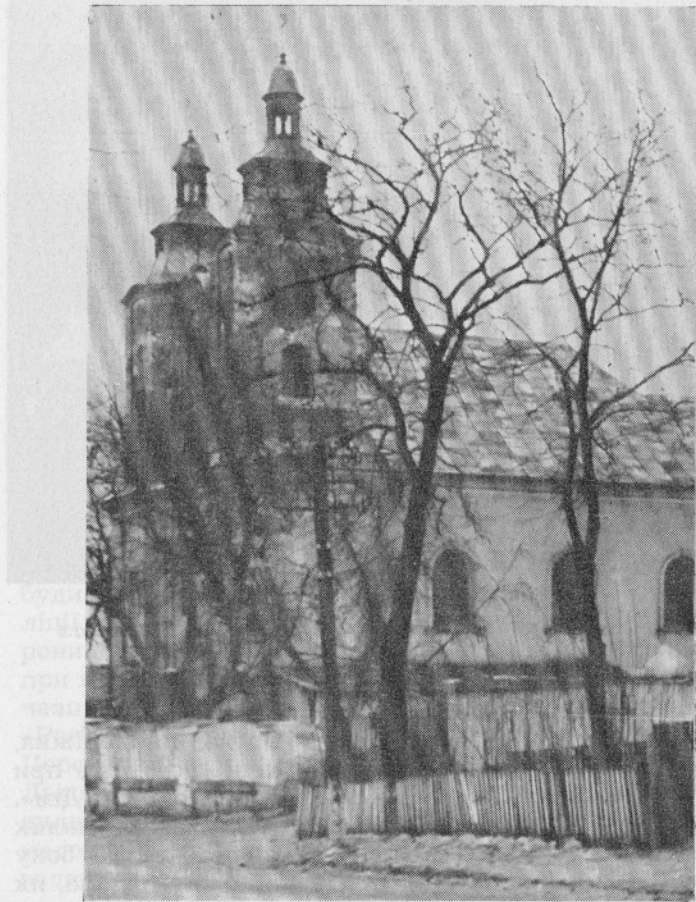
Опис міста

Межова лінія Глинян проходить біля Татарського мосту на східньому каналі, котрий лучить потік Рогівець з річкою Перегноївкою, і тягнеться на захід, до судового будинку. Даний опис дасть уяву про м. Глиняни довоєнного часу.

Від Татарського мосту по лівій стороні стоять житлові будинки римо-католицької парохії і костел, відгороджений від решти міста парканом. Ще кільканадцять метрів вільної площі, потім три житлові доми і на тому кінчаться будови. Лінія домів звернена далі на полудень, впродовж яких 200 метрів. Урвавшись там, продовжується із сходу на захід, теж зо 200 метрів, знов уривається, і звідти лінія домів проходить з полудня на північ, до головної дороги. Поміж цими забудовами лежить квадратована площа, 200 на 200 метрів, що зветься ринок. Посередині ринку кілька крамничок. У центрі ринку на

ГЛИНЯНИ І СКОЛАМЯ У ВІДНОШЕННІ ДО
ЛЬВОВА І ОКОЛУ.

Польський католицький костел в Глинянах

високому стовпі — середнього розміру дзвін — ним скликано жителів для оголошення важливих розпоряджень. Далі за ринком, біля головної дороги, стоять кілька поверхових домів і кільканадцятиметрова площа, через яку провадить дорога до ринку з полудня — до божниці, лазні й різні. За площею при головній дорозі поверховий дім, у якому приміщалась аптека. За тим домом височіє величава церква св. Миколая, відгороджена й віддалена від інших будинків.

Церква св. о. Миколая та «Народний Дім» в Глинянах

Повз церкву від головної дороги провадить доріжка, точніше стежка, від півночі на полудень, до млина при дорозі на Застав'є. При тій доріжці — «Народний Дім». За доріжкою невеличка площа, а далі кілька малих мешканевих будинків. На тому будови з лівого боку головної дороги кінчаються, і головна дорога, відома, як Львівська, завертає ліворуч, на південний захід.

По правій стороні дороги, відразу за татарським мостом, іде вуличка «Над фосою», від головної вулиці на північ, перетинаючи вулицю ім. Шевченка, і «За валом» скручує на захід, до вул. Куликівської. За нею повз головну дорогу простягаються житлові будинки до будинку ТСЛ (Т-во Школи Людової), потім кільканадцять метрів вільної площі та декілька розвалених під час війни домів. Тут проходить вулиця ім. Шашкевича від головної дороги і, перетинаючи вул. Шевченка, провадить поза стару церкву, до посілости Степана Галана й інших мешканців. За вул. Шашкевича біля головної дороги напроти ринку тягнуться поверхові дома до вул. Куликівської, яка від головної вул. провадить на північ

аж до Замістя, перетинаючи вул. Шевченка. При тій вулиці плебанія греко-католицької церкви Св. Миколая.

За вул. Куликівською, дальше попри головну дорогу, напроти аптеки й церкви Св. Миколая, тягнуться житлові будинки аж до промислової школи. Тут кінчаються забудови, і головна вулиця завертає ліворуч. Рівнобіжно до головної дороги (вул. Львівської), через яких 200 метрів на північ лежить вул. Шевченка, що бере початок від доріжки «Над фосою» і тягнеться до промислової школи. Та вулиця йде паралельно з головною, від дороги «Над фосою» до вул. Куликівської, а потім поступово наближається до головної вулиці так, що вкінці лучиться з промисловою школою. При тій вулиці є Стара церква, фабрика М. Хамули, Українбанк, поверхова народна школа. Попри школу від вул. Шевченка веде дорога на північ, до школи «Барона Гірша», завертає праворуч і веде до вул. Куликівської.

Перед будинками промислової школи збігаються кілька вулиць: Головна (Львівська), Шевченка і Котляревського. За ними напроти пром. школи — поверховий будинок, в якому приміщався суд, пошта і станиця поліції, а з боку арештантський будинок. З північної сторони суду провадить на захід вулиця ім. Котляревського, при якій збудована нова фабрика М. Хамули. Дорога, почавши від пром. школи й суду, веде через міст на потоці «Рогівець», повз цвинтар до Розворян та передмістя Перекалки, а звідти до Ляшок, Задвір'я і ще далі — до Львова. На тій дорозі перед цвинтарем по праву руку є вулиця, що веде до передмістя Мельники, до торгівці й молочарні. За цвинтарем з головної дороги ліворуч провадить дорога через передмістя Застав'є аж до передмістя Зарів'є, до шляху Красне—Перемишляни. Та дорога, на віддалі в приблизно 300 метрів від головної, ділиться на ще одну дорогу-вулицю, імени св. Анни. На роздоріжжі тих вулиць стоїть церква під покр. Різдва св. Івана Хрестителя. Поблизу церкви по правій стороні приходство, а в кінці вул. св. Анни — Захоронок.

На передмісті Зарів'є проходить шлях Красне—Перемишляни, що тягнеться від річки Перегноївки повз магістрат і татарський міст аж до передмістя Рудки, і йде в напрямі Якторова. Перед дорогою Рудки з правого боку є ще вулиця Заглинисько.

На схід від татарського мосту провадить дорога Красне—Перемишляни попри магістрат: направо до Перегноєва, наліво до Берегульки і Красного. При тій дорозі

Церква Різдва св. Івана Хрестителя на Застав'ю

ліворуч є дві вулиці, що звуться однаково: «За фоса». Вони лежать від шляху до Каналу («фоси», яка є суха), далі на ліву сторону стоїть дім Т.Ш.Л., а за кільканадцять метрів — річка Перегноївка, котра розмежує Глиняни і Застав'я. Поблизу магістрату, з дороги Красне—Перемишляни, виходить вуличка праворуч, до жидівського кладовища.

Глинянщина в давні часи

Початок поселення на терені Глинян сягає в глибоку давнину. Археологічні дослідження, здійснені в 1913 р., а потім у 1920 і 1924 рр., виявили, що людські стоянки були тут ще в пізньому палеоліті, приблизно 13-40 тисяч років тому. В урочищі Діброва, на місці старої цегельні (до війни цегельня Заблоцького), були знайдені такі знаряддя праці давніх людей, як кремінні скребки, різці, сокири, сліди попилиц, також рештки кісток мамута (зуби і ребра). Тож на цьому терені було одно з найраніших поселень.

З часом умови життя мінялись. Зокрема наскоки ворожих кочових племен змусили місцевих людей шукати

для своїх осель більш захищеного місця, серед багнищ і лісів. Таке місце було зовсім близько, на горбовині, оточений з півночі річкою Перегноївкою, до якої з полудня впадає потік Рогівець. Коли ж із сходу потік Рогівець сполучили каналом з річкою Перегноївкою, місцевість обернулась у природню твердиню. Такий, серед багнищ і лісів, зручний для оборони, терен краще сприяв поселенню людей в тих далеких неспокойних часах.

Щоправда, про наші околиці не маємо давніх історичних записів, однак, відомо, що саме десь тут перехрещувались історичні торговельні шляхи. Вздовж ріки Буга з півночі на південь пролягав так званий Янтарний (бурштиновий) шлях і другий шлях із сходу на захід йшов вододілом Дністра і Буга, а далі на схід — водолідом Дністра і допливами Прип'яті. Тими шляхами проникали не тільки грабіжники й кочовики, через яких доводилось будувати укріплення, але й купці, які перевозили свої товари, або й на місці шукали ринку збуту. Про існування такої торгівлі, зокрема з півдня на північ, вже за часів Римської імперії, можемо здогадуватись на основі численних знахідок римських монет на Глинянщині (Ляшки королівські і в самих Глинянах).

Пізніше, вже на світанку нашої історії, басейн ріки Буга та її приток був заселений великим східнослов'янським племенем дулібів, які були в затяжній війні з ордами аварів. У неприступних, сприятливих для оборони, місцях виникають укріплення, городища й городи: Бужеськ (Буськ), Волинь, Червень (Чермно), Звенигород та інші. З деяких городищ залишилися до нині тільки назви, як Городисько над Полтвою, біля Глинян. Головним городом дулібів, як припускають історики (акад. М. Грушевський), був Бужеськ (Буськ) поблизу Глинян.

На землях нашого племені дулібів постала потім держава Волинь, про яку згадують арабські джерела. Згодом стає відомою назва Червенські городи, також у басейні горішнього Буга. Це все вказує, що околиці Глинян тісно пов'язані з нашою ранньою історією, а Глиняни — через своє положення, мусіли і в ті часи відігравати певну роль в оборонній системі країни.

Княжі часи

Після прилучення західноукраїнських земель до Київської Русі Глиняни опинились на важливому тоді шляху, що вів зі сходу на захід (на лінії нинішніх міст: Золочів, Львів, Перемишль). Тим шляхом напевно проходили війська князя Володимира Великого на захід, але згодом ним ішли й поляки в походах на Київ. У державній системі Київської Русі околиці Глинян напевно мали оборонне значення, яке зросло ще більше після виділення Галичини в окреме удільне князівство 1084 р. Околиця Глинян була граничною смугою між Галичиною й Волиню та, одночасно, воротами для походів київських і волинських князів проти галицьких (Ростиславичів), які засіли в Перемишлі, Звенигороді й Тереховлі.

Звенигород, розташований недалеко від Глинян (на південній захід) мав чи не центральне значення для нових удільних князівств Галичини. Туди найперше були спрямовані походи київських і волинських князів на галицького Володаря і тут, в околицях Гологір, Володар перемогою на Рожному полі 1095 р. закріпив за собою галицький стіл. За його сина Володимирка, поза всяким сумнівом, Глиняни були вже в межах Галицької держави, бо він прилучив до Галичини 1149 р. декілька граничних городів, у тому й Бужеськ (на північному сході від Глинян, який доти входив до земель Волині). За ці пограничні землі тривала боротьба навіть за Ярослава Осмомисла.

Після приєднання Галичини до Волині за князя Романа, а потім за короля Данила — околиця Глинян втрачає своє значення, як оборонна гранична смуга (тоді ж занепадає і значення Звенигороду). Лише згодом, коли одним із важливіших центрів Галицько-Волинської держави став новозаснований город Львів, роля Глинян на важливому шляху зі Львова на схід почала знову зростати.

На жаль, писаних пам'яток з часів перед упадком Галицько-Волинської держави залишилося взагалі дуже мало, і тому годі з певністю твердити, що собою уявляли Глиняни в ті часи. Можна хіба припустити, що демографічно Глинянщина була зформована ще до того періоду.

Про це свідчать назви сіл і місцевостей, пов'язаних із передісторією, або історією княжої Русі-України. Такі назви, як Полтва, Словіта, Кривичі, або Печенія, Полоничі, Станисмир, Солова, Туркотин, Сивороги та інші, напевно були витвором наших далеких предків у сиву давнину, а вже ніяк не пізніше, як за княжих часів. Коли ж говорити про назву самих Глинян, то не відомо, з якого часу і з чого треба її виводити. Очевидно, від слова «глина», але чи це були глиняні вали, що й до нині стоять і може надали назву для цілого міста, чи від глиняних хат селища, чи може від поселення якогось Глинського або Глини — невідомо, і кожне припущення буде тільки здогадом. Та треба зазначити, що назва Глиняни здається значно новішою, ніж само поселення.

Під польською займанщиною

У середині XIV-го стол. Галичину захопив польський король Казимир, на спілку з угорським королем Людовиком, і трохи згодом почав заводити нові польські порядки. З кінцем того сторіччя, Ян з Тарнова, воєвода сандомірський і староста земель руських (себто українських), надав Глинянам Магдебурзьке право. Війтом він призначив Петра С'їделя (можна припускати, що сучасна назва «Вітвіщина» походить від посіlostей колишніх війтів), а місто наділив землями, луками та лісом. Король Ягайло підтвердив ці надання документом з 12 травня 1397 року, звільнивши міщан на 16 років від будь-яких данин. Отож Глиняни стали містом на магдебурзьким (німецьким) праві дуже скоро, раніше від Золочева (1441), Тернополя (1540), Бродів (1584). Перша відома грамота про наділення українських городів магдебурзьким правом походить з 1339 р., її видав для Сянока князь Юрій-Болеслав Тройденевич. Глиняни були формально визнані містом рівно через 60 років згодом.

Того ж 1397 року король Ягайло розпорядився створити в Глинянах римо-католицьку парохію і наділив її землею. Глиняни, як видно, подобались Ягайлові. Напр., у 1441 році він запросив сюди великого князя литовського Витовта, щоб разом з ним судити архієпископа гнєзненського за образу королеви Анни в супружій невірності.

Володарі обох держав з'їхались у Глинянах, але суд не відбувся, бо надійшла вістка про смерть архієпископа.

Як виходить із перших історичних вісток, Глиняни, при переході Галичини до Польщі, були досить важливим торговельним і оборонним центром. Тут мусіло бути чимало купців та ремісників, щоб їх наділяти маґдебурзьким правом. Було створено ремісничу установу під назвою «Цех», для оборони прав ремісників і ремісничого доросту. Що між купцями й ремісниками були також і чужинці-католики (німці, чехи та поляки), про це свідчить утворення римо-католицької парафії, що вказує також на існування торгівлі з далекими містами й землями. Коли ж при тому Ягайло вибирає Глиняни на місце зустрічі з великим князем литовським Витовтом, то це показує, що в місті вже в той час стояв якийсь замок або відповідні будинки-приміщення, придатні не тільки на наради, а й на багатолюдні прийняття, як тоді водилось.

На базі тих перших відомих нам історичних фактів приходимо до висновку, що Глиняни, ще до приходу поляків, були значним оборонним і господарським центром Галицько-Волинської держави. Тим більше, що від перебрання поляками влади в Галичині (60-ті роки XIV стол.) до надання Глинянам маґдебурзького права минуло всього близько 30 років, а за такий час не могло місто вирости з нічого. Грамота і привілеї Ягайла тільки підкреслюють, яке значення мали Глиняни ще давніше.

Місто на маґдебурзьким праві одержало вйта (бурмістра), двох асесорів і 6 радників (магістрат). Вйт з лавниками виконував судову владу. Королівські надання німецького права мали на меті зібрати в місті якнайбільше чужих купців і ремісників, забезпечуючи їх правами перед місцевими мешканцями. Однак, в наданнях з кінця XIV стол. (тоді дуже рідкісних), місцеве населення й далі трактувалось майже нарівні з чужинцями, і є підстави припускати, що в Глинянах такий стан зберігався й пізніше. Вже в XVII стол. маємо вістку, що від Хмельницького повернувся глинянський «райца» Тишко. Українське прізвище вказує на те, що й тоді в магістраті були люди місцевого походження. Український елемент у Глинянах залишився в переважаючій більшості до останніх часів.

Крім привілеїв, місто мало обов'язок направляти укріплення та оборонні вали. Видно, що Глиняни не дуже добре з тим обов'язком справлялись, коли 1543 р.

по татарським нападі король Жигмонт призначив маґістратові дохід від горілки, під умовою, що місто буде вдержувати вали і паркани у «відповідному стані». Тоді у східній частині викопано глибокий рів («фосу»), наповнений водою, та насипано високий стрімкий вал, що зберігся до наших днів. Канал («фоса») лучив потік Рогівець з річкою Перегноївкою; на каналі збудували залізний розвідний міст, на випадок оборони.

Інші сторони міста були оточені річкою та потоками, ставками, багнами, до того ж обведені валами з частоколом та укріплені баштами й замком, з яких залишилися сліди валів, або лише назви, як «За валом», «Підзамче», або «На башті».

За татарських нападів, які повторювались, тих укріплень не вистачало і місто часто було руйноване. Для прикладу, король Баторій, щоб відбудувати місто, щойно татарами знищене і спалене, дав 1578 р. дозвіл міщанам будувати броварні, а прибутки звільнив від податку; дозволив також річний ярмарок на св. Михайла та щотижневий торг кожного четверга, звільнивши міщан і прибулих на ярмарок купців від торговельних оплат упродовж 12 років.

У 1603 році додатково дозволено рубати дерево в лісах на будову башт і частоколу, а доколичні села були зобов'язані звозити дерево та допомагати в роботі. Однак, і ті заходи не врятували Глинян від чергового знищення.

Після «люстрації» з 1621 р. виходить, що місто знову було «до основ («фундітіс») знищене і спалене татарами». Вцілілі міщани приступили до відбудови руїн і, як показує чергова «люстрація» з 1627 р., в Глинянах було вже 113 житлових домів і 35 замкового типу, себто укріплених.

Шлях через Глиняни із заходу на схід, не тільки приводив під укріплення міста татарів із сходу. Як згадувано, це був також шлях польських походів на схід. Саме під Глинянами відбувалися формування армій, які часто набирали форми заворушень проти короля. Глиняни були водночас місцем для з'їздів шляхти, які теж нерідко звертались проти короля. Такі протикоролівські заворушення під Глинянами мали навіть свою традицію, і про неї шляхта не раз нагадувала королеві в різних часах. Перше таке заворушення сталося в Глинянах ще 1381 р., проти короля Людвика угорського, і на нього шляхта покликала пізніше. Щоправда, польські істо-

рики стараються звести це заворушення до легенди, але не виключено, що воно справді мало місце. Тоді, саме по прилученні Галичини до Польщі, угорський король, який разом з поляками заводив чужі порядки в підбитому краю, міг справді натрапити навіть на збройний опір у Глинянах, бо спокою тут ще не було і в 1360-их рр. Угорський король, повертаючись з Галичини, мусів іти з боями і почував себе, як у ворожій країні. Правдоподібно, що й через 20 років він знову натрапив на опір у Глинянах, — тож пізніший традиційний переказ про перше глинянське заворушення може спиратися на справжній події. Легендою у тих традиційних переказах можна з певністю вважати хіба те, що в 1381 р. проти Людвика угорського виступила зібрана в Глинянах шляхта. Такої тоді ще не було в цілій Галичині. Проти угорського короля могло виступити місцеве населення, зокрема староруське-українське боярство, якому не легко було звикнути до чужих «порядків». Пояснюючи таким способом цю вістку, подану за старими польськими хроніками, можна зрозуміти, чому пізніші польські історики старалися її звести до легенди. Вважаю, що можемо прийняти її за правдиву і так пересунути першу історичну згадку про Глиняни на 1381 рік.

Одно з найбільших протикоролівських заворушень під Глинянами було в 1537 р., коли польський король Жигмонт I збирався в похід проти Волощини. Загальне ополчення («посполіте рушене») в силі близько 150,000 людей отаборилось між Глинянами і Львовом. Шляхта поставила низку вимог до короля, відмовилася від участі в поході, радила під голим небом і вела торги з королем від 22-го серпня аж до 10-го вересня. Коли нестало в таборі харчів, зібрана на війну шляхта роз'їхалася до дому. В історії ця подія відома під назвою «курячої війни», бо бешкетники-шляхтичі поїли тоді всіх курей в цілій околиці. 1538 року королевич Жигмонт Август, знову збираючись у похід на Волощину, в Глинянах захворів і повернувся додому.

По смерті Жигмонта Августа в 1572 р., відбувся в Глинянах з'їзд шляхти з Галичини й Поділля, на якому радилися над вибором нового короля.

У 1621 р. знову збиралось під Глинянами загальне ополчення, скликане для війни проти Туреччини. Шляхта збиралась нерадо й пиняво до пізньої осені.

У 1630 р. зібрався в Глинянах незначний відділ польського війська і погрожував королеві, що на власну руку

буде «промишляти», якщо уряд не виплатить залеглої платні. Король мусів посилати до Глинян своїх послів, щоб полагодити ту справу.

Під час польсько-українських війн, початком яких було повстання Богдана Хмельницького, Глиняни знову стали місцем згромадження польських військ для війни з українським народом. Вже в першому році війни, 1648 р., збиралось тут велике військо князя Заславського, яке незабаром було на голову розгромлене під Пилявцями козацькою армією. По пилявському погромі на Глинянщині вибухло протипольське повстання. Коли у вересні 1648 р. війська гетьмана Б. Хмельницького підступили під Глиняни, місцевий гарнізон, вже й так ослаблений діями повстанців, не поставив опору і місто перейшло під владу українського гетьмана.

Одначе, вже весною 1649 р. під Глинянами збираються польські війська, щоб далі провадити війну з козаками. Сюди приїхав нововибраний польський король Ян Казимир. Звідси ці війська вирушили під Зборів, де Б. Хмельницький їх розгромив, а короля полонив... Після закінчення Зборівської угоди, польські недобитки з-під Зборова і Збаража знову повернулись до Глинян.

1653 року під Глинянами ще раз зібралось польське військо для продовження війни з Україною. Приїхав король, видав у Глинянах наказа про скликання загального ополчення і зараз потім з військом вирушив на Галич.

Наскільки Глиняни були тоді знищені війною, постійними перемаршами військ, свідчить «люстрація», здійснена в 1662 р. У протоколі записано: «Щоб переходячі вояки, чужоземні і польські послани вбогість міщан мали згляд і особливий респект, просимо і нагадуємо» (дослівний переклад з польської).

Глиняни й надалі залишилися місцем зібрань і постою польських військ. 1673 року король Михайло Вишневецький робить тут перегляд війська і віддає над ним команду Янові Собеському, для війни проти турків. Через три роки той же Ян Собеський (тоді вже король), збирає під Глинянами 38,000 війська, на нову війну проти Туреччини. Турецькі війни цілковито знищили і спустошили Глиняни, доказом чого є постанова сейму з 1677 р., в якій сказано про «важке спустошення міста через неприятеля св. Хреста», спустошення таке, що знищено не тільки мешканців міста, а й «усі будинки з ґрунту знесені і з землею зрівняні». Тому сейм закликав «оби-

вателів тамошніх, якщо б вони десь ще знаходились, аби до місця того збиралися на осаду», додаючи, що «від всіх податків, воєнних тягарів, зимівлі та інших вимог на 15 років звільняємо, щоб у місті будувались і зростали» (точний переклад).

Як видно, ці заклики дали якісь наслідки, бо незадовго по тому, в роках 1691, 1692 і 1693 щорічно збираються під Глинянами війська, або загальні ополчення для війни з Туреччиною. Через 5 років Август II зібрав під Глинянами черговий раз велике військо, в тому 20,000 своїх саксонців і сам приїхав сюди у вересні 1698 року, зробив перегляд таборуючих частин, і потім виїхав на Поділля, в напрямі на Бережани.

В роки відомої «Північної війни» Польща стала тереном перемаршу військ шведських (короля Карла XII), московських, саксонських і українських, а влада переходила з рук до рук конкуруючих між собою польських королів, Августа Саксонського і Станіслава Лещинського. Гетьман Іван Мазепа, ще як вимушений союзник царя Петра I і Августа Саксонського, в 1704 році опанував Київщину та Волинь, а в 1705 р. з 40,000-ним козацьким військом зайняв Галичину аж по Вислу. В тому першому галицькому поході він затримався в Глинянах і якийсь час тут була його головна квартира. Історики твердять, що український гетьман Іван Мазепа налагодив перші зв'язки із шведською партією Лещинського в Польщі 1705 р. Не виключене, що саме під час постою в Глинянах гетьман Мазепа приймав і розсилав перших таємних посланців до шведської партії, і що саме тут зароджувались пляни протимосковського виступу, завершенням якого був нещасливий полтавський бій. Професор В. Дорошенко подає, що король Станіслав Лещинський вже в осени 1705 р. вислав до Мазепа свого таємного післанця. Гетьман міг знаходитися тоді в Глинянах, бо щойно в березні 1706 р. він вирушив на Білорусь, до Мінська, на допомогу Петрові I.

Останні десятиліття існування передрозборової Польщі були спокійні, і Глиняни могли знову відбудуватись. На початку XVIII стол. розростаються передмістя, яких назви відповідають їх положенню, як Застав'я, Зарів'я, За фоса і т. п.

У той час Глиняни були повітовим містом. У 1765 р. до Глинянського староства належало 41 село (4,427 господарств і 5,660 родин). Навколо вирощували багато конопель, і глинянські ткачі виробляли так зв. «валові

полотна», що їх місцеві купці (жиди) експортували до Гданська.

Хоча на підставі окремих привілеїв Глиняни здавна носили назву «королівське вільне місто» (рідкісний титул для міст давньої Польщі), все ж при систематичному обмежуванню міських прав польською шляхтою і з загальним занепадом значення міст у Польщі, в XVIII стол. Глиняни входять в систему володінь польських магнатів, як дідичне місто. Біля 1750 р. місто стає власністю графині Бледовської, а потім, вже за Австрії, Глиняни дістаються Потоцьким, Баденім, вкінці графині Потулицькій, яка збудувала паровий млин при вулиці Застав'є і продала його жидам. Граф Бадені, як власник Глинян, збудував у Глинянах-Берегулька 1896 р. гуральню (спиртовий завод).

Під Австрією

Після першого розбору Польщі, в 1772 р. Галичина, в тому і Глиняни, перейшла під владу Австрії. Хоч Австрія була значно краще розвинена економічно, ніж Польща, Відень не дбав про розбудову новонабутої провінції. В новій політичній ситуації значення Глинян, як адміністративного, оборонного й господарського осередку, ще більше занепадає. Шлях із Львова на схід, колись так важливий, тепер, при відкритій довгій границі Галичини від півночі та північного сходу, не являє вже вартости; при новій військовій техніці не потрібними стають оборонні вали. Коли ж у періоді прокладання битих шляхів, а потім і залізниць, в Галичині рішали в першу чергу стратегічні моменти, то Глиняни опинились поза системою важливіших шляхів, що мало вирішальний вплив на припинення розвитку міста. За 148 років австрійської адміністрації в Галичині місто майже не змінилось.

Посеред міста були жидівські крамниці, на передмістях селились міщани. Вони обробляли землю, сіяли коноплі, з волокна яких ткачі робили полотно, а з насіння били олію в місцевих оліярнях, яких було в XIX стол. 9. Вони обслуговували і сусідні села. Зате в місті тоді спивали людей аж 18 шинків і коршем. Тільки в 1862 р. була відкрита так зв. «тривіальна» (звичайна) школа, в якій навчалися 107 дітей.

Такий застій Глинян мав, однак, і добрі сторони, бо завдяки йому український елемент зберігся і затримався в абсолютній більшості у відношенні напливового, чужонаціонального елемента, українці становили більшість і в магістраті (міській управі), а українська мова залишилася тут урядова.

Австрійський уряд, закріпившись у Галичині, видав громадський закон і виборчу ординацію, на підставі якої місто мало право вибирати 12 членів ради, посадника (бурмістра) та його заступника, які й творили міську управу. Пізніше, вже в 1896 р., австрійський уряд видав новий громадський закон, який відносився до 131 середнього розміру міста Галичини, в тому і до Глинян.

Рівночасно з виданням громадського закону, видано й виборчу «ординацію»-розпорядження, на підставі якої місто мало право вибирати 36 радних, а з-поміж них одного бурмістра (посадника) і його заступника. Вибирати радного мав право той із мужчин, хто перебував у громаді принаймні 6 місяців, мав 24 роки віку і платив якийсь податок. Без огляду на податок, мали право голосу й особи, котрі мали академічний степень та жили тут щонайменше півроку. Вибраними на радних могли бути особи, які жили в громаді 6 місяців, платили бодай один податок і закінчили 30 літ життя. Без огляду на сплату податку, могли бути вибрані також особи з академічною освітою.

Підготовка до виборів відбувалася так: спершу склали список, хронологічно відносно висоти плаченого податку — від найвищої до найнижчої суми, підсумовану цифру ділили через три і вислідна квота становила так зв. «виборче коло». Увесь список ділили на 3 виборчі кола. Кожне коло вибирало по 12 радних. У першому колі голосувало тільки кілька осіб: власник фільварку, на підставі виплачуваної третьої частини податку, місцеві священики, адвокати і лікарі (державні урядовці не мали права голосувати). Кілька тих виборців мали обов'язок вибрати 12 радних. Тому що в громаді не було досить римо-католиків — вибирали в першому колі, крім 4-5 поляків, 7-8 українців, згідно старорусинів, які тримали при потребі з українцями. Друге коло, на одну третю частину податків, становили жиди. Вони вибирали собі 12 радних, а решту всі міщани і малі ремісники, які належали до третього кола й також вибирали 12 радних. Так разом обирали 36 радних у Глинянах. Після вибору ради, на другий чи третій день найстарший віком член

ради скликав усіх радних, щоб вибрати бурмістра (посадника) і його заступника.

Перші вибори до громадської ради на основі нововиданого закону відбулись у Глинянах в 1896 р., коли вибрано бурмістром Андрія Балтаровича, а заступниками Івана Білоруського і Шульгу. Час, на який обирали раду, бурмістра і заступників, тривав 6 літ і називався «періодом виборчим». Після 6-ти років відбувався новий вибір ради, посадника і заступників. На чергових виборах посадника Андрія Балтаровича переобрали знову, але заступники змінились. У році 1910 були вибрані: посадник Андрій Балтарович, заступником громади загальної — Михайло Кулицький, а заступником громади християнської — Михайло Тимняк.

Треба підкреслити, що в громаді Глинян були дві громадські ради, а саме: рада громади загальної і рада християнської громади. Загальна громадська рада міста Глинян була найвищою установою міста. Вона відповідала за зміни меж громади, закуп ґрунтів чи лісів, будову більших будинків, прокладання нових доріг, шляхів та хідників, приймання урядовців, ухвалення бюджету і накладання податків на місцевих громадян.

Християнська громадська рада складалася з членів ради загальної, за винятком жидів. Члени християнської ради вибирали між собою посадника і його заступника. В принципі вибирали того посадника, який був вибраний до загальної ради; заступника добирали окремого від загальної ради.

Громад, що мали подвійні ради, було у всій Галичині лише 4-5. Того роду установи постали на основі «сервітутів», себто маеткових володінь (ліси, орні поля, пасовиська і т. п.), які свого часу польські королі або державні уряди дарували мешканцям даної місцевості, з метою піднесення господарського розвитку, застерігаючи при тому, що дарованим майном можуть користуватись виключно християни. Той звичай залишився до новіших часів, і тому в місцевостях, де були сервітутути, була й християнська рада. До обов'язків християнської ради належали: відповідне господарювання християнським майном, імовірно придбання землі чи лісу, розбудова каменоломні, спорудження цегельні й бетонярні. Всі ті обов'язки християнська рада виконувала через посадника і приділених йому урядовців.

Обов'язки бурмістра в загальній раді були: кожного місяця скликати засідання загальної ради, передавати

радї господарські проекти, виконувати постанови ради, наглядати за порядком в місті, виконувати поручення староства і повітового виділу.

Незалежно від ради загальної і ради християнської, була в Глинянах ще одна рада — жидівський «Кагал». Це була чисто жидівська установа, яка складалася з 12 радних і рабіна. Кагал мав право вибирати і усувати рабіна, секретаря й урядовця, який складав метрики («метрикаль фірер»). Кагал мав право при потребі накладати податки на місцевих жидів. Рабін мав обов'язок доглядати над різнею, щоб м'ясо, приготоване для жидів, було кошерне. За відсутности рабіна, різник не міг зарізати худоби, якщо хотів, щоб м'ясо було кошерне (дорожче на ринку).

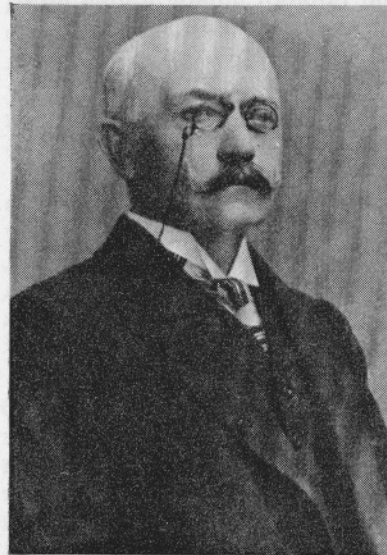
Варто нагадати, що Глиняни мали ще одну установу, мало кому відому — «Цех». Це була організація, існуюча з давніх-давен у кожному місті, що піклувалася ремісничим доростом. Організація цеху складалася з голови і чотирьох братів-столових. Кожного року перевибирано або затверджувано тих самих. Виборцями були ремісники кожного фаху. Хлопець, який хотів навчитись якогось ремесла, умовлявся з ремісником відносно часу навчання та висоти оплати, і про таку умову повідомляли цех. У випадку непорозуміння між учнем і ремісником, справу вирішував цех. Закінчивши науку, «термінатор» одержував посвідку з цеху («визвулку»), яку підтверджували громадський уряд і староство. Власник такої посвідки ставав кваліфікованим ремісником і мав право працювати у ремісника, як челядник, або відчинити власний верстат праці. В давнину водився такий звичай, що молодий ремісник, одержавши «визвулку», впродовж одного року мандрував з міста до міста, і в кожному місті мусів працювати по кілька днів, щоб набратись практичного життя. Цехи були зобов'язані подавати такому мандрівникові допомогу, підшукуючи помешкання і при потребі — працю. Але в останніх десятиліттях таку практику занехаяли.

Загальна громада міста Глинян була небагата: крім поверхового дому, в якому містились громадський уряд, станиця поліції та було помешкання для урядовця, і крім будинку для вогневої сторожі та протипожежного приладдя — не мала жодного майна. Зате християнська громада мала мільйонове майно, а саме: в громаді Словіта 470 га. лісу, в Запусті і Копані 550 га. лісу, на ниві Скитня близько 100 га. орної землі та ще до 500 га. пасо-

виська; крім того, каменоломні в Словіті, цегельню на Скитні, бетонярню і 3 чималі господарські будинки в місті.

*

Вперше обраний у 1896 р. бурмістром, Андрій Балтарович активно заходився впорядковувати заболочене і засмічене місто: вулиці переназвав іменами визначних

АНДРІЙ
БАЛТАРОВИЧ —
довголітній посади́к
міста Глинян.

осіб — М. Шашкевича, Т. Шевченка, І. Котляревського та ін.; проклав бетонові хідники, вибрукував камінням ринок, покрив шутром заболочені вулиці, взагалі надав місту належного вигляду. За його старанням закупили 300 га. лісу в громаді Словіта, коштом 90,000 австр. корон, що на той час становило значну суму. Крім лісу в Словіті, на розпорядження Балтаровича в Запусті насадили кілька сотень штук молодого лісу. До того ж, у лісі Словіта відкрили каменоломні, з яких постачали камінь-пісковець для шляхів, споруджування будинків, льохів-пивниць, фундаментів та на плити для хідників. На ниві Скитня збудували й пустили в рух цегельню, для розбудови міста. Терен, на якому знаходився ліс Словіта, був на висоті в 300 метрів над морем. Тому туди при-

їжджали з більших міст на літній випочинок. Відпочивав там не раз відомий письменник Федір Дудко з дружиною. До річч, в лісі Словіта, на межі повітів Перемишляни—Золочів, бере початок річка Гнила Липа.

Християнська громада міста Глинян посідала близько 1000 га. лісу: 470 га. в громаді Словіта, за 10 клм. від Глинян, і 550 га. в самих Глинянах, — у Запусті та в Копані. Над лісом доглядали четверо гайових, які й жили в лісі на Гаївках. Фахові поради давав державний лісничий; він жив у Золочеві, а до Глинян від часу до часу приїжджав. Державний лісничий так плянував лісовируб, що дерево можна було стяти лише в 40-літньому віці. Щороку визначали частину лісу (секцію) на вируб. Призначене до вирубку місце звалось «зрубом», тільки там можна було стинати. На «зрубі» кожне дерево значили номером («цехівкою»), воно мало свою ціну й чекало відбірця. Визначені дерева мусіли бути вивезені з лісу того ж самого року. Так було на дільниці Запуст. У лісі Словіта всі дерева у призначеній на вируб секції мали позначки й ціну та були приділені мешканцеві міста, зобов'язаному до певного реченця дерево стяти і вивезти з лісу. Тому, що християнська рада забороняла продавати докочичним селам дерево як будівельне, так і опалове, — визначали на нього дуже низькі ціни, — траплялось, що менше амбїтні міщани купували по низьких цінах для себе, а для селян відпродавали з заробітком.

Орну землю, що її християнська громада мала близько 100 га., поділили на дрібні ділянки (до півморга) і видержавлювали шляхом ліцитації безземельним або малоземельним. Цікавились тими ділянками бідніші жителі.

Громадське пасовисько було безкоштовне, оплачували тільки пастуха, з розрахунком 25 кг. пшениці від штуки і 2 хлібини за всю худобу.

Населення Глинян і суспільні відносини

Перед Першою світовою війною, в 1911 р., за шематизмом (офіційними списками) Львівської греко-католицької Митрополічної Єпархії, у Глинянах жили 4835 осіб, з того було греко-католиків 3142 (65%), римо-католиків 555 (10%) і жидів — 1142 (25%). Серед населення не було жодних агресивних виступів одних проти дру-

гих. Іноді траплялись непорозуміння між так зв. москвофілами і українцями, та й то лише під час виборів.

Загально беручи, місто мало суто український характер, тим більше, що в магістраті все провадилось у мові й письмі, по-українськи (єдина місцевість у всій колишній Галичині, що зберегла цей привілей). Як міщани, так і жиди говорили по-українському.

Українці вели перед в кожній ділянці життя. Місто мало три церкви — дві мурованих, та одну дерев'яну, що мала понад 300 літ. Саме в ній сталося чудо (відновився образ), про що розповідь далі. Був також римо-католицькій костел, жиди мали свою божницю. Крім того, у Глинянах була захоронка СС. Службениць і українська народна чотириклясна школа. Поляки мали свою школу — Т-во Школи Людовей, а жиди так зв. «Барона Гірша».

З українських культурних установ діяли філія «Просвіти», читальня «Просвіти» і аматорський гурток, який часто давав вистави та концерти. Товариство «Народний Дім» лише розбудовувалось і ще не проявляло жодної діяльності. Була також читальня ім. Качковського, яку підтримував колишній парох-москвофіл о. Филимон Решетилевич.

Найважливішою установою в Глинянах був «Українбанк» — Задаткове Т-во, який завдяки солідній праці приєднав багато членів з усієї околиці. Мали Глиняни ще аж 10 малих жидівських банків, які жили з членів, котрим солідний банк не хотів позичати. Було в Глинянах ще й 15 шинків, де пропало багато добра — важкої людської праці.

Міський повітовий суд складався з трьох суддів, начальника суду і трьох урядовців. Податковий уряд мав чотирьох урядовців, евіденційний — двох і поштовий також двох. Були ще комісаріят скарбу і станиця державної жандармерії. Місто мало трьох лікарів: українця, поляка й жиди, та трьох адвокатів — двох жидів і одного українця, д-ра Михайла Конюшецького, який лише в 1911 р. відкрив адвокатську канцелярію. Був також нотар і його помічник.

Життя мешканців Глинян пливло звичайним руслом, без особливих потрясень. Влітку шкільна молодь зїздила на вакації, і тоді рух у місті пожвавлювався. Студенти із диригентом-студентом Іваном Сенютою організували хор, і вечорами співали народні пісні простонеба. На Богослуженнях також співав студентський хор. Політичними справами як у місті, так і на провінції займа-

лись бурмістр Андрій Балтарович та урядовець Українбанку Іван Ярема, який одночасно був головою філії «Просвіти». Тому, що Українбанк був солідною установою і його членами були майже всі мешканці околичних сіл, не тільки Перемишлянського, а й інших сусідніх повітів, вибори до порляменту, сойму, чи повітової ради з допомогою А. Балтаровича та Івана Яреми виходили на користь українській справі. Фонди на виборчі видатки кандидати на послів одержували в формі позики від Українбанку, а потім їх повертали.

У червні 1914 року українські організації Львова зорганізували здвиг Соколів і Січовиків з усієї Галичини на 28 червня. Глинянці прибули у Львів під проводом Василя Цюня. Розпочавсь величавий з'їзд, і раптом вістка про вбивство в Сараєві, про що вже була мова в 1-й частині цієї книжки.

У Львові виникло загальне замішання, вулицями міста рушив маніфестаційний похід з портретом цісаря Франца Йосифа I; люди співали австро-угорський гімн. Всі придорожні вікна не гасли того вечора до пізньої ночі. Багато осіб, особливо жінок, плакали і жаліли цісаря, мовляв, він проти власної волі змушений оголосити війну.

Другого дня до Глинян прибув урядовець із староства в Перемишлянах, і наказав відчинити зберігану в магістраті скриню, розпечатати заховані там мобілізаційні папери і розліпити їх на мурах міста. У мобілізаційних паперах було сказано про проголошення війни Росії, про повну мобілізацію, про обов'язок негайно реєструватись на військову службу воєннозобов'язаним та про кари порушників військових наказів. Молоді річники мали прибути до своїх військових команд, старші річники — до місцевої команди жандармерії.

Мобілізовані кидали щоденну працю і збирались у похід. Жінки, матері і діти, знайомі і родичі з плачем та сльозами проводжали військовиків, прощаючись на довгі місяці, роки, а може й назавжди. Намагались потішати себе, що війна не потриває довше, як півроку, і мобілізовані повернуться щасливо додому...

Командантом станиці жандармерії був тоді Швобель (жид). Він реєстрував старші змобілізовані річники («ляндштурмівців»), яких прийшло до 40 осіб.

Староство в Перемишлянах наказало зачинити читальню ім. Качковського в Глинянах, членів заарештувати і відставити до концентраційного табору в Лінці, Австрія. Командант глинянської жандармерії, маючи 40

«ляндштурмівців», хотів показати, що у них багато праці. Він посилав їх вишукувати москвофілів у Глинянах і в околичних селах та відставляв їх до концентраційного табору в Лінці... Той час був дуже небезпечний для українців, бо вистачало показати пальцем на невинну особу й назвати москвофілом, як чоловіка негайно заарештували. Українці зазнавали тоді переслідувань і терпінь. Поляки, як і деякі жиди, раділи з недолі українців, а тим часом ми послали на війну свій молодий цвіт, старших брала імперія до концентраційних таборів, а залишенців вішано на придорожних вербах... Незалежно від цього, на мурах міста щоденно з'являлись нові заклики, щоб мешканці міста постачали для війська молодих коней, рогату худобу, зерно, пашу і т. п. З боєм серця люди віддавали все, боячись ярлика «москвофіл».

Через два-три тижні після оголошення мобілізації, маршували через Глиняни австрійські війська на схід, себто на фронт. Ішла велика частина: попереду маршували піхотинці, потім кіннота, далі гарматники-каноніри, які тягли за собою кулемети, гармати малого й великого калібру, понтони та різне воєнне знаряддя. Натовп із захопленням приглядався до модерної зброї, похвалам не було кінця. Старі військовики, які пам'ятали пруську війну, потішали, що з такою зброєю Австрія розіб'є Росію впродовж 6 місяців.

Щодня приходили офіційні вістки, що фронт посувається на схід — на Росію. Але поза часописними вістками ходили слухи, що австрійські війська відступають. Незабаром до тих поголосок долучились гарматні постріли, і щораз то ближче. Нарешті стало ясно, що австро-угорські війська відступають. У місті з'явивсь невеликий відділ війська, його командант, поручник («оберлейтенант») Еккерт, зайшов до магістрату, призначив мене комісаром міста і відразу ж зажадав 10 закладників, які мали складатися з 9 поважних міщан і священика. Він наказав усіх закладників замкнути в будинку, де приміщалась пошта, і заявив, що закладники будуть відповідати життям за лад і спокій у місті!.. На випадок якогось безладдя — закладники будуть розстріляні. Бажані закладники, разом з о. Павлом Бачинським, опинились під військовою вартою в згаданому будинку.

Фронт наближався, дедалі виразніше лунала стрілянина. Почали звозити поранених і вбитих, австрійських і російських. У магістраті обладнали провізоричний

шпиталь. А через два-три дні австрійське військо забрало поранених і залишило місто. Закладники, нервово вичерпані, але й щасливі, розійшлись додому.

Деякі українці також відходили, хто зміг — залізницею до Відня. Виконуючи обов'язки по-службові, я залишався в Глинянах, аж залізниця завмерла. Довелось купити пару коней і селянського воза, забрати дружину, трьох малих дітей та дещо з харчів, і виїхати з міста в надії, що на найближчій станції пересядемо на потяг і виїдемо до Відня. То було 27 серпня 1914 р. На шляху ми приєднались до військового обозу, що прямував на захід, і так їхали аж до Ліска (Західня Галичина). Там ми відділились, заїхали в село Лобізва, до о. Радошицького, і там перебували аж до червня 1915 року. Дня 28-го серпня 1914 року увійшли до Глинян царські війська, а за ними й представники російської окупаційної влади, які порядкували до червня 1915 року.

У червні 1915 р. я з родиною вернувся до Глинян і довідався, що російські війська увійшли в місто 28 серпня 1914 р. і, спаливши один жидівський будинок, більше прикрости не робили. Цивільна окупаційна влада заарештувала посадника міста, Андрія Балтаровича, і вивезла в Росію; на його місце призначила місцевого чоловіка Павла Кулицького. Станиця російської поліції ганебно поводитись із українцями. Москалі замкнули філію «Просвіти», читальню «Просвіти», не дозволяли жодних імпрез, навіть аматорських вистав чи концертів. Жандарми побили кількох студентів, між ними й Михайла Тимняка, і то так важко, що два тижні лежав у лічниці. Про все знав посадник міста, але він відносився вороже до українців. Наші люди були дуже пригноблені, зате москвофіли тріумфували...

За російської окупації населення не відчувало голоду. Російська армія не реквізувала нічого, крім сіна, і то на самому початку, зате забезпечувала населення харчами. Російські купці привозили різні товари: муку, риж, крупу, цукор, чай, цигарки і тютюн. Такий стан тривав до червня 1915 року. Торгівля мануфактурою перебувала й тоді виключно в жидівських руках. Вона завмерла, бо купці не мали запасів, та й те, що мали — приховували, не сподіваючись швидкої нової доставки.

Коли російські війська біля Горлиць, під натиском австрійсько-німецьких частин зазнали поразки, фронт почав відкочуватись на схід. Серед міщан-москвофілів зчинивсь переполох. Яких з 20 родин звеличників царя,

на чолі з о. Филімоном Решетилевичем, подались за російськими військами в Росію... Пізніше ті злощасні біженці повернулись додому, крім о. Решетилевича, який десь там і помер.

Повернення австрійсько-німецьких військ у Глиняни

У червні 1915 р. повернулись австрійсько-німецькі війська до Глинян. Посадника Павла Кулицького заарештували, а на його місце призначили Григорія Туза, пенсіонера, колишнього австрійського команданта жандармерії. Після слідства військовий суд визнав винним Павла Кулицького в тому, що він кинув на землю портрет цесаря Франца Йосифа і повіривав паперові «очі» цесаря. За це військовий суд засудив Кулицького на кару смерті через повішення, що й виконали негайно на міському ринку.

З приходом австрійсько-німецьких військ з'явилась у Глинянах пошесть холери, яку швидко зліквідували. Справа апровізації стало погіршувалась. Рільникам обмежили переміл зерна, вираховуючи по кілька декаграмів денно на особу, не довше як на три місяці. Призначене на харчування збіжжя не можна було змолоти в млині без посвідки, виданої староством. Того приділу збіжжя не вистачало селянам на харчування, тому люди брались за ручні жорна. Військова поліція вишукувала такі жорна, конфіскувала їх, або й нищила. Виділивши зерно для селян на переміл та визначивши приділ зерна на осінній і весняний засіви, решту влада забирала до військових магазинів. Крім цього, накладали на міщан щораз то більші контингенти худоби, бараболі, вівса і с'на. Рільники мусіли працювати і голодувати. Жінки, чоловіки або сини яких були при війську, діставали невелику допомогу, їм жилось легше.

По короткому постої в Глинянах, німецько-австрійські війська подалися на схід. У місті настало певне відпруження. Але життя в той час було пригноблююче і понуре, з дня на день. Народ сподівався від когось допомоги, але не знав від кого. 1916 року помер цесар Франц Йосиф I, імперську корону одягнув його братанок Карло. Всі сподівались полегші, однак, після заприсяження війська, адміністраційних та судових урядовців, — нічого не змінилось.

У 1917 р. було запроваджено харчові картки на цукор, сіль, мило, гас і т. п. Харчі на картки продавало польське «Кулко рольніче» — української кооперативи тоді ще не існувало. Кави й чаю не було. Каву в Глинянах варили з ячменю, чай з липового листа. Купці перестали продавати текстильні товари за готівку, домагались заплати харчами. Селяни ж самі не мали що їсти. Мужчини були на війні, жінки самі орали, косили, сіяли і молотили...

Влітку 1917 р. прибув до магістрату австрійський старшина, і подав документ, в якому стверджувалось, що д-р Фенріх Ганс Нойман, уповноважений збирати металеві у Перемишлянському повіті. Громади були зобов'язані дати йому поміч: відповідну квартиру і при потребі підводу. Його всім забезпечили. Чи і які метали той Нойман збирав, ніхто тим не цікавивсь. Через яких два тижні прийшов до мене міщанин, який їздив з фірою, і розповів, що той Нойман, не шукає металів, а їздить до Перемишлян, купує там бочку гасу (нафти), їздить по селах і міняє за масло, яйця, муку й ін. Вістка мене занепокоїла, але що міг зробити цивільний проти військовика?

Одного дня прибув до громадського уряду Нойман, вже оберлейтенант (поручник), і зажадав відповідного приміщення для стаційної команди. На таке приміщення він облюбував Українбанк, який тоді мав кілька вільних кімнат. Так він став командантом стаційної команди. Ставши етапним командантом, Нойман «розгосподаривсь», між ін., наказав щоб усі жителі міста щоранку замітали вулиці, не виключаючи й суботи. На протест громадян-жидів, які відмовлялись працювати в суботу, Нойман витягав нагая, і всі без галасу брались за віники... Пан Нойман дістав коня, до обслуги його взяв російського полоненого, а харчі й пашу реквірував. Кожного ранку парадував конем по місті.

Реквізиції по селах не припинялись. Траплялись реквізиції й худоби, а найголовніше — молодих коней; їх Нойман дарував старшинам, які стаціонували недалеко, біля Бродів.

Одного разу прийшов до магістрату міщанин, поважний господар-глинянець, власник невеликого хутора за містом, Степан Гарбуз. Заплаканий, із синцями на лиці, він розповідав, як Нойман, заїхавши на хутір, наказав дати молодого коня; коли ж власник заперечив, доказуючи, що всі вимагані військом контингенти виконав,

то Нойман побив його гарапом і відібрав коня. Міщанин прохав оборони й повернення безпідставно відібраного коня. Я написав з рамени громадського уряду до «Обер-армее Команди», що стаціонувала в Бродах, розповідаючи про надужиття «оберлейтенанта» Ноймана, з надією, що військова влада припинить вибрики стаційного команданта. Кілька днів згодом мене викликали на стаційну команду: грізними очима майор Вольф, з походження угорець (мадяр), вп'явся у мене і запитав, чи то я підписав папір? Коли я притакнув, майор витягнув револьвера, і скерувавши цівку на мене, гострим тоном сказав: «Якщо ще раз повториться такий лист, то ти без суду будеш розстріляний!»

Наляканий таким рішенням майора, я вирішив більше не втручатись у військові справи. А Нойман розгулявся ще більше. Зайшов до стельмаха і замовив негайно зробити повіз, за що заплата буде по закінченні війни... Не змогли викрути стельмаха, бо Нойман витягнув нагая, і так все вчасно було зроблено. Той повіз він передав першорядному ковалеві Біганському, зреквірував залізо і наказав якнайскорше обкувати колеса тощо.

Несподівано зайшов до громадського уряду старший чоловік із сусіднього села Кривичі, Василь Козак, в усій окрузі поважаний господар. Мав синці на обличчі і сльози в очах. На запит, що сталося, він сказав: «Той жид забрав у мене пару молодих лошаків, а як я прийшов по заплату, побив мене гарапом». «Який жид?» — питаю. «Не знаєте, який? Та от той «командант». Він не є жоден командант — то є жидок із Гологір (недалеке від Глинян містечко), називається Ізаак Гоніг, я його добре знаю, бо як їздив до лісу Вишнівчики, я у його мами, яка мала шинок, робив постій і звідти його знаю». На мою заувагу, чи він не помиляється, Козак заявив, що може присягнути. В присутності кількох свідків я списав з ним протокол і хотів послати, спільно з іншими документами про надужиття, Міністерству війни у Відні. Однак, відрадив мені адвокат: «Краще не зачіпайтеся з військом».

А що ж Нойман? Він продовжував реквізиції; забрані у Козака коні, разом із повозом, відіслав для якогось вищого старшини, як «презент із власних маєтків». Таке діялось за Австро-угорської імперії, і годі було припинити злочини, хоча всі нарікали на ті зловживання.

Незабаром після того відвідав мене однорічник-підстаршина, який працював писарем на стаційній команді.

Він розповів про незвичайну подію, що трапилась того ж дня в команді: в околиці Глинян, на фільварку »Берегулька«, заквартирувала військова валка (»трен«). Командант того обозу прийшов до стаційної команди, щоб повідомити про свою присутність. Увійшов до бюро, глянув на оберлейтенанта-команданта і викрикнув: »Іцю! Вас махен зі гір?« (»Іцку, що ви тут робите?«). Командант зблід, взяв під руку прибулого і повів до своєї кімнати. Довго вони про щось говорили, аж командант обозу пішов, а командант етапної команди чомусь був дуже пригноблений«.

Сказати правду, розповідь п. Татаринського (канцеляриста стаційної команди) справила нам усім велику приємність! Була вже надія, що скоро викриють ту ошуканчу справу. Нойман, дійсно приходив до бюро в нервовому стані, і кожного ранку ставив осідланого коня побіч будинку Українбанку, біля якого чатував його джура.

Ще через кілька днів підкотилось до стаційної команди військове авто, з якого висіли троє старшин і подались до бюро команди. За якийсь час Нойман швидко вийшов з бюро, без шапки, скочив на приготованого коня і чвалом помчав у напрямі Розворян!.. Старшини вибігли за ним, сіли в авто і пустились навздогін, але Нойман завернув конем на поля і зник. Однак, за кілька днів таки зловили його в його матері в Гологорах. Велика радість запанувала серед міщанства, а ще більша серед селян, серед яких Іцько Гоніг допускався таких надужить!

На суді виявилось, що злочинець »оберлейтенант« називається насправді Ісаком Гонігом, родом з Гологір, Золочівського повіту. При війську служив як капраль (вістун). На фронті привласнив собі документи убитого д-ра Ганса Ноймана, і на підставі них — допускавсь різних злочинів. На суд, що відбувався у Львові, покликано мене, як свідка. Після запиту, чи я знаю обвинуваченого, не забажали судді нічого більше слухати; на мою згадку, що я вже рік тому повідомляв про надужиття Ноймана, суддя сказав, що про те мене ніхто не питає...

Військовий суд засудив Іцка Гоніга на 16 років в'язниці на території Угорщини.

Після зліквідування афери Іця Гоніга стало спокійніше. Але народ був пригноблений і напівголодний, тож люди ледве могли працювати.

Весною 1918 року повернувся десь із залитої кров'ю боротьби Росії колишній посадник Глинян Андрій Балтарович, і зайняв пост посадника та директора банку (доти банк був зачинений). Серед населення настало деяке відпруження. Міщани почали уникати точного постачання контингентів збіжжя й худоби, а військові, котрі були на відпустці, переховувались і не хотіли йти на фронт.

Усі очікували якоїсь зміни, хоч ніхто не знав, якої.

З кінцем жовтня 1918 року вдарила громом вістка, що голова Української Національної Ради д-р Євген Петрушевич проголосив самостійність Західньої Української Держави!

Неймовірна радість запанувала серед українського населення! Але захоплений народ не знав, що ж треба робити, і добре, що Андрій Балтарович одержав вказівки від Національної Ради у Львові та дав відповідні розпорядження.

Розпочиналась нова ера.

День Першого Листопада 1918 року

Першого листопада увечорі А. Балтарович зібрав кількох наших військовиків, які уникали служби в чужій австрійській армії. Між ними був найстарший військовою рангою десятник Федь Савчак, і послав їх наш посадник до місцевої поліції для перебрання влади. Командант поліції п. Пузьо (поляк) не чинив спротиву. Він заявив, що підчиняється українській владі, хоче працювати для Української Держави і буде виконувати чесно й солідно доручені обов'язки.

Почувши таку заяву, українці залишили всю станицю поліції без змін. А. Балтарович сам прибув до начальника суду, з яким приятелював, і повідомив його про постанову Української Держави, заявивши, що від нині суд буде підлягати постановам Української Держави. Начальник суду Вібраль (чеської національності) радо сприйняв таку вістку і обіцяв виконувати всі вказівки.

В податковому уряді усунули начальника і призначили українця Юліяна Чемеринського. Пошта і громадський уряд були в своїх руках.

У Глинянах перехід австрійської влади до українських рук відбувся дуже легко. Наступного дня зорга-

нізовано міліцію. Вона наглядала за ладом у місті і роззброювала вояків, які повертались із фронту. Вневдовзі приїхав у Глиняни сотник Лев Кекеш і створив станційну команду, якій підчинялась міліція (36 людей). В міліції були самі місцеві особи, які повертались із війська. Організовано й місцеву поліцію, а колишнього команданта заарештували і з кількома іншими поляками посадили у в'язницю.

Тим часом на Замістю, на фільварку Берегулька, організували українці мобілізаційну комісію і там же провадили вишкіл рекрутів, чим займався поручник Глуховецький.

На вістку про 4-ий Універсал у Києві, — місцеві організації скликали в Глинянах 3 березня 1919 р. повітову маніфестацію, на якій парох села Перегноєва о. Стефан Височанський виголосив до зібраних з докочличних сіл численних громадян палку патріотичну промову, спрямовану проти царського гніту і проти польської адміністраційної влади. Промову цю серед бадьорого підйому маніфестантів закінчив о. Стефан Височанський пропам'ятними словами: «... Ми, українці, є властивими господарями цієї нашої прадідівської землі, зрошеної пролиною кров'ю героїських борців за волю України, — Настав слушний час воскресення для нас, — час творення власної, самостійної Держави після вікової неволі: встане вільна, від нікого незалежна, Україна від Сяну по Кавказ!».

Цією промовою були невдоволені поляки і пізніше вони переслідували о. Ст. Височанського.

Кожний свідомий українець старався чимось допомогти при будові власної держави; я пішов на працю до станційної команди. Тому, що при війську не служив, мене призначили на начальника військової телефонічної станції. На допомогу прислали молодого студента Василя Дичка, якого пізніше, як лікаря, совети замордували, і другого студента, Юліяна Галана, котрий згодом з невідомих причин, наклав на себе руки. Чергуючись, ми утрюх повнили службу повних 24 години. Я, як найстарший віком, чергував вечором і вночі, бо студенти займались ще аматорськими виставами, забавами та ін. імпрезами. Це був веселий і радісний час. Наш народ працював в атмосфері піднесення духа. Початок відродження Української Держави звістував, що наступить справжнє національне відродження. Це відчував кож-

ний, хто переживав період від 1 листопада 1914 року до 20 червня 1919 року.

Однак, події розвивались інакше, ніж ми сподівались. Вже на Великдень 1919 року долетіли до Глинян вістки, що наш фронт відступає! Дотеперішня радість і піднесення обернулись у смуток та пригноблення. Станційного команданта, сотника Л. Кекиша (загинув під Кожуховом 1920 р.) покликано до Перемишля; на його місце прибув однорічний десятник Михайло Біганський. Поручника Глуховецького, разом з молодими рекрутами викликали на фронт. У місті запанував пригноблюючий настрій, народ не брався до жодної роботи, тільки наслухував, звідки чути постріли. Фронтової стрілянини покищо не було чути, і ми не знали, звідки прийде ворог, але всі вже відчували, що прийде. Станційна команда лагодилась до відходу. Дня 20 червня 1919 року останні війська Української Армії, на чолі із станційним командантом Михайлом Біганським, залишили місто Глиняни. З огляду на малих дітей, я лишився вдома.

Польська окупація

Після відходу нашої станційної команди — у Глиняни ввійшло польське військо. Відразу ж місцеве шумовиння кинулось грабувати українських мешканців, але наш рішучий спротив припинив ті грабунки.

Другого дня приїхав староста з Перемишлян. Він призначив комісаром міста римо-кат. сотрудника о. Михайла Зарембу, а мене заступником комісара та управителем християнського майна. Однак, римо-кат. консисторія не дозволила о. Зарембі працювати на пості громадського комісара, а що в місті не знайшлося відповідного поляка, то староста доручив мені виконувати обов'язки комісара громади. Як дотеперішній урядовець магістрату, я не хотів відмовлятися, тимбільше, що мав надію стати в пригоді українській громаді.

Старовство відразу ж наказало запровадити в уряді польську мову в слові й письмі... (До того часу від непам'ятних часів урядовою мовою була в нас тільки українська). Запровадили польські книги тощо.

Швидко поляки зацікавились життям і працею української молоді, почали за нею слідкувати. Щодня при-

ходили обіжники відносно культурно-освітньої праці української молоді. Приїжджали польські кореспонденти і випитували про настрої глинянців. Того всього я не міг стерпіти, і попрохав звільнення з того посту. Як причину звільнення подав, що я, як українець, не буду кривити душею, і інформацій польському урядові та його агентам про життя українців давати не можу. Староста визнав за мною слухність і пообіцяв незабаром звільнити, а тим часом всі обіжники й осіб, що «вникали» в справу українського руху, наказав відсилати до о. Заремби. Такою розв'язкою я був задоволений і всі обіжники відносно українського населення, як і принагідних польських репортерів, відсилав до о. Заремби, а сам зайнявся виключно господарськими справами. Їх було дуже багато. Всі реквізиції, започатковані австрійською владою, тривали й далі, а приділ зерна для селян, на харчування й на засів, був далі дуже низький. Щоправда, послабла контролю млина і селяни могли крадькома більше змолоти, аби лише мали дозвіл.

Культурно-освітнє життя в місті цілковито занепало: старші пішли з військом на Україну, а молодші (студенти) взяли виключно за науку. В місті було глухо і сумно. Та згодом до аптеки прийшов, як помічник, магістер Михайло Швидкий, глинянський уродженець. Він трохи розбурхав нашу молодь, зорганізувавши аматорський гурток, що дав кілька аматорських вистав. Дозволу на вистави добився сам М. Швидкий.

Поляки спочатку не виявляли ненависти до українців, тому багатьом з нас здавалось, що настає більш нормальніший час і що наш народ зможе далі працювати й розвиватись.

Влітку 1920 р. раптом поширилась вістка, що більшовики перейшли з боєм Збруч і просуваються на захід. Одні вірили, інші ні, але в місті запанував неспокій. Щораз то частіше було чути стріли, аж стало ясно, що польські війська таки відступають. У місті настав переполох. Суд, поліція і староство евакуювались. Міщани облягали магістрат, домагаючися дозволів на переміл збіжжя (доти можна було молоти тільки за дозволом староства і то в дуже обмеженій кількості). Щоб «бути критим», я скликав прибічну раду. На ній постановили, що через відсутність староства нема кому видавати картки на переміл збіжжя, а людність і військо потребують хліба, — тому видавати дозволи міщанам на переміл збіжжя в довільній кількості; власники млина одержали

дозвіл молоти кожному, хто привезе збіжжя. Протокол підписали всі присутні.

Минуло два-три дні, аж вночі надранок збудив мене сильний грукіт у двері. Заледве я встиг відчинити, як у дім увірвались три польські вояки. Вигукнувши, чи я бурмістр, — один з них хотів мене пробити багнетом, але другий, що стояв побіч, своїм тілом відхилив карабіна так, що багнет застряв у стіні. Перестрашена дружина почала їх просити, і врешті-решт вояки повели мене до свого команданта. Молодий поручник зміряв мене хижим поглядом і спитав: «Ти намавляв хлопув жеби не далі хліба польському жолнезові?» ... Я заперечив і покликавсь на протокол, в якому, між ін., закликалось жителів, щоб приготували хліб для війська. Командант поставив мене під варту. Швидко по тому прийшов вояк, який привів урядовця з книгою ухвал, і той прочитав записану ухвалу. Почувши текст, поручник звернувся до мене і сказав: «Єстесь пан вольни; та ухвала вратовала пану жице».

Я повертався додому змучений, знервований, і вирішив більше до магістрату не повертатись, хоч би був покараний. На дверях повісив велику записку з єдиним словом «Чахотка» (туберкульоза), сподіваючись, що це мене врятує від «урядування» для чужої влади.

Доки це все сталось — польські війська подались геть із Глинян під натиском большевицької армії.

Большевики в Глинянах, 1920 р.

Коло полудня прийшов посланець і сказав, що в місто приїхали три большевики і чекають бурмістра. «Хворий, — відповів я, — не можу ходити» ... За хвилину прибігає другий посланець: «Большевики казали, хворий чи не хворий, мусить негайно прибути». Я зібравсь і пішов. Перед магістратом стояли три кіннотники в червоних штанах і червоних шапках. Побачивши мене, один під'їхав і спитав: «Ти староста?» На мое підтвердження, наказав вести до канцелярії. Большевики взяли привезені мішки і подалися за мною. Вони витягли стоси друків, портретів Леніна і Троцького й наказали все те порозвішувати в бюрі і на мурах міста. Крім того, зажадали найкращої в місті квартири. Я приділив їм під

квартиру римо-кат. приходство, яке стояло порожнє, бо ксьондзи виїхали. Один з большевиків представився як командант на місто Львів, два інші — його адьютанти. Будуть в Глинянах чекати доти, доки Львів буде «вільний». Адьютанти замешкали в кухні, а командант в покої сотрудника.

Командант запросив мене на вечір і розповідав всякі небилиці про советів, про большевицький устрій та про щастя, яке чекає майбутніх жителів Советської Росії... Я слухав мовчки. «Чому ти не озиваєшся?» — спитався мене командант. «Боюся, — відповів я, — бо чув, що як хтось у вас скаже непевне слово, того тяжко карають». Почувши такі слова, командант скинув з себе блюзку, верхню і спідню сорочку й витягнув документ, в якому було написано: «Иван Лисенковский белогвардеец». «От який з мене большевик» — сказав він.

Від того вечора ми стали приятелями і щоденно один другого відвідували. Лисенковський був у Глинянах впродовж двох тижнів, і добре було з ним, бо не дозволяв іншим воякам будь-що реквірувати чи брати підводи. Через півмісяця большевики відступили назад, а з ними і Лисенковський...

У той час, як у Глинянах, завдяки згадуваному Лисенковському, текло спокійне життя, під Глинянами в Задвір'ї шаліла завзята боротьба між польськими і большевицькими військами. Там кавалеристи Будьонного напали на малий польський відділ піхоти і шаблями вирубали його впень. Згодом, коли большевики відступили, поляки позвозили забитих і поховали їх при залізничній колії Львів—Красне, насипавши там високу могилу.

Повернення поляків

Після відступу большевиків, у Глиняни повернулись поляки, точніше їхні установи, і відновили окупаційний режим; реквізували збіжжя й худобу, запровадили знову картки на переміл зерна для рільників, картки на харчі і т. п. Вояки, які служили в Українській Армії, повертались додому ночами, не наважуючись сидіти у своїх батьків або жінок, щоб не накликати і на рідних лиха. Тоді, пригадую, повернулись з України: сотник Степан Дичок, поручник Дорко Тимняк, поручник Василь Гри-

цай, четар Ярослав Головчак (УСС), четар Володимир Скібінський, десятник Михайло Біганський, десятник Теодор Савчак, Юліян Галан, залізничний урядовець Сава Буцманюк та багато більше, прізвищ яких не пам'ятаю. Їхні родини мусіли повідомляти про поворотців у магістраті, щоб одержати харчовий приділ. Поліція про всіх присутніх у місті знала, однак нікого насправді не переслідувала. Розшукували лише поручника Володимира Галана, який як артилерист за українсько-польської війни наробив полякам значної шкоди.

По повороті, також уночі, Володимира Галана, його батько прийшов до мене і просив видати такий документ, з яким син зміг би виїхати за кордон. Наражуючись на неприємності, я виставив такий документ. Володимир Галан виїхав до Чехії, де здобув вищу освіту, а потім виїмігрував до Америки і тепер є президентом ЗУАДК-у.

Безпосередньо після виставлення довідки Володимиrowі Галанові, староста звільнив мене з посту комісара міста, призначивши на моє місце Яна Домбровського, згодом посла до сойму. За мною залишилось даліше управління майном християнської громади, що я і виконував впродовж чотирьох років.

Новопризначений комісар Глинян, Ян Домбровський, виявився людиною хитрою, скритою і підступною. До українців дуже підлецувався і вдавав, що обороняє нас перед польською владою. Менше свідомі українці вірили його нещирій мові, і так минали тижні й місяці.

Поляки господарювали, як у себе в хаті... Хоча держави Антанти тоді ще не визнали Галичини за Польщею, польський уряд оголосив вибори до сойму і сенату в днях 5-7 листопада 1922 р. Український провід поставив збойкотувати ті «вибори». За вказівками проводу пішли і Глиняни. Польська влада думала терором примусити українців голосувати, і наказала заарештувати визначніших громадян. У Глинянах забрали 17 осіб і відіслали в Перемишляни. Там відокремили трьох — д-ра Рибака, Дорка Тимняка та Івана Скібінського; їх відправили до в'язниці в Тернополі, а решту — до суду в Бережанах. Після «виборів» усіх було звільнено.

З того часу польська влада почала переслідувати українців за культурно-освітній рух. На якінебудь сходини, аматорські вистави або концерти треба було дозволу від староства. Видаючи дозвіл, староство попереджало, щоб не співати «Ще не вмерла Україна», чого ніколи не додержувались, бо публіка спонтанно співала національний

гимн, і щоразу за це організатори імпрез мусли платити по кілька десятків золотих карі.

Польська влада, як і польське населення, відносились до українців з погордою, як до меншеартісних громадян, натомість москвофілів фаворизували. Серед українців постало підпілля, до якого належали також деякі глинянські борці за волю. Почалися підпали стирт збіжжя, належного фільваркам, напади і грабунки на поштові уряди, убивства польських поліцаїв і т. п. Поліція заарештовувала невинних осіб по всій Галичині. В'язниці були переповнені винними і невинними українцями. Поліція біла невинних людей; суди певних доказів провини засуджували українців на довгі літа тюрми, на все життя, а також і на смерть.

Глинянські підпільники так уміло маскувались, що не викликали жодного підозріння, і тому нікого тут не арештували, крім Юліяна Заблоцького та мого сина — Володимира Хамулу, гімназиста, яких поляки схопили у Львові.

У 1927 р. відбулись у Глинянах громадські вибори, на основі тодішнього виборчого закону, з тим, що додано «четверте коло», в яким мали право голосу особи, замешкалі в Глинянах впродовж півроку, які не платили жодних податків. До таких належало все шумовиння, яке йшло на руку урядові. Виборці мали вибрати 48 радних, замість 36. До виборчого комітету ввійшли 2 поляки, 2 жиди, 2 українці і 2 москвофіли.

В дні виборів зголошено чотири виборчі списки-листи: українську, польську, жидівську і москвофільську. Москвофіли, вдаючись до різних виборчих трюків, хотіли повалити українців, поляки й жиди в тому їм допомагали. Виборча комісія чинила українцям труднощі при голосуванні, однак, на мій рішучий протест, швидко припинили дальші зловживання. Українці здобули 12 мандатів, не давши москвофілам ні одного. Поляки даремно старались намовити українців, щоб відступили 5 мандатів москвофілам. Загальний вислід виборів був такий: поляки — 20 радних, жиди — 16, українці — 12, себто разом 48 радних.

Однак, дотеперішній престиж українців у місті дуже підупав. Управа християнської громади закупила для поляків дім на середмісті, де примістились їхні товариства: «Сокул», «Гвезда», «Стшелец», «Кулко рольніче» і т. п. Тут збиралося всяке шумовиння і звідти маніфестувало «польськість» українського міста Глинян.

Не дивлячись на переслідування з боку поляків, українці все таки вперто і послідовно йшли вперед. Батьки посилали дітей до середніх шкіл, а потім і закордон, у вищі школи. Закінчивши такі вищі школи абсолювенти повертались додому і, недіставши праці в польському уряді, включалися в українське приватне життя, закладали власні або кооперативні підприємства, дома, читальні і т. д. Такий поступовий рух і розвиток українців не був на руку полякам, тому вони вдалися до, мабуть, середньовічної форми репресій — до «паціфікації» свідомішого населення. Щоправда, в самих Глинянах паціфікації не було, натомість «паціфікували» майже у всіх довколишніх селах. Усе нагадувало поведінку татарської орди в часах нападів татар на Україну. Відділ польської кінноти насакакував на село, загороджував усі вихідні дороги і стежки, а решта «господарувала» в читальні «Просвіти», де били до крови членів, так що деяких доводилось відвозити в лікарню. Читальню бібліотеку дерли й палили, обладнання ламали і нищили. Зруйнувавши читальню, банда сунула до кооперативи, біла продавця, харчі скидали на купу і обливали гасом. Були випадки, коли в приватних помешканнях зривали підлоги і нищили хатні меблі. Завдавши такої руйнації селу, поляки відходили, погрожуючи, що ще прийдуть. Під такою загрозою і терором українці в Польщі жили аж до 1939 року.

Коли німці розпочали війну у вересні 1939 р., поляки остаточно згубили голову і з ненавистю накидались на українців, обвинувачуючи їх у сприянні німцям. Військо і адміністраційна влада вважали українців за зрадників. Багато невинних осіб заарештовували й відсилали до Берези Картузької. Лихо не оминуло і Глинян: заарештували Юліяна Заблоцького — директора Українбанку, і мого сина, студента техніки в Гданську, Євгена Хамулу; обох відвезли до в'язниці в Тернополі. За кілька днів пролетіли чутки, що советська армія перейшла річку Збруч і маршує на Західню Україну та Західню Білорусь. Наступило загальне замішання, і ніхто не знав, що діється. Суд евакуювався, інші установи вичікували незнамого кінця. Поляки твердили, що совети йдуть на поміч полякам — проти німців, не знаючи про умову Ріббентропа з Молотовим, на основі якої Польщу поділено між комуністами і фашистами — між Москвою і Берліном.

В короткому періоді часу, по евакуації польської вла-

ди, але ще перед приходом большевиків, деякі мешканці Глинян гуртувались довкола д-ра Володимира Крілика, місцевого лікаря, який був відомим комуністом і, можливо, знав про пляни советського уряду. Він організував делегацію, котра мала вітати хлібом і сіллю большевиків. У другій половині вересня 1939 р. малий відділ советської кінноти в'їхав чвалом у місто, не звертаючи уваги на чекаючу делегацію, і в центрі міста відразу ж скликано мітинг. Російською мовою почав виголошувати леани про «визволення» з-під польського ярма, якийсь політрук. Тим часом вернулась делегація, і д-р Крілик перебив доповідача, голосно закричавши: «Тут немає русских, тут українці, прощу говорити по-українськи!» Політрук замовк, і зачав інший — білоруською мовою. Д-р Крілик вдруге закричав: «По-українськи!» — і вся юрба закричала хором: «По-українськи! По-українськи!» Той «прелегент» також перестав говорити, вояки зробили кілька пострілів угору і народ розбігся. Політруки перейшли до польського дому і там продовжували мітинг, на якому «вибрали» голову сільради, мого довголітнього працівника Дорка Шурка.

Однак, «господарювання» большевиків, які вже почали вивози на Сибір, не тривало довго. Німеччина напала на Советський Союз, і швидко прийшли нові «визволителі».

Нова німецька окупація

1941 року, коли німці розпочали війну з советами і швидко зайняли Глиняни, я сам повернувся додому з німецької зони Польщі, бо дружина померла у Ліцманштадті (Лодзі). На моїй фабриці «господарили» колишні мої працівники Дорко Шурко та Іван Яцишин. Я звернувся до німецької влади і дістав право керувати фабрикою, з винагородою в 500 нім. марок місячно. Справу звороту коштів на власність відклали нові окупанти на пізніше. Фабрика фактично, не працювала; готові вироби купували німці, повертаючись із позицій. Управління підприємством я передав синові Володимирові, а сам осівся на своєму хуторі, за три кілометри від фабрики.

У місті в той час бурмістром був Зенон Туз, війтом збірної громади Олесь Галан; у станиці поліції служили

українці, хто був комендантом — не пам'ятаю. Начальником суду був Степан Дичок, нотарем Степан Сахно. Була заснована промислова школа, директором якої призначили Володимира Гаврилюка. 4-класна народна школа працювала як звичайно, не було в ній тільки жидівських дітей. Підприємства провадили: пивоварню — І. Вовк, мішаний склеп — Андрій Оленський; склеп мали Стефанія Туз і Андрій Шульга, із шкірою, горілкою, цигарками та ін. товарами, призначеними для рільників за здані контингенти збіжжя для німецького війська.

Жиди, які не встигли утекти з советськими військами, сиділи по своїх хатах. Поблизу Глинян, у селі Куровичі, на фільварку заквастиувались гестапівці і звідти рядили глинянськими жидами. Вони створили «Юденрат» із семи жидів, на чолі з Ароном Гохбергом. Юденрат був відповідальним за всіх жидів і за виконання наказів Гестапа, яке перш за все хотіло награвувати дорожочіностей і дорогих речей, як футра і т. п. Майже щоранку приїжджали 3-4 гестапівці і жадали дати їм стільки-то золота. Юденрат кидався поміж жидів і постачав вимагану кількість, надіючись, що вже задовольнив ворога. Іншого дня приїхали гестапівці і забрали 25 людей до праці на шляху. Але увечорі вернулись із праці менше чим половина. На запит Юденрату, де решта, — довідались, що їх убили гестапівці. Чорна розпука огорнула жидів. Знову приїздили з гестапа й вимагали стільки і стільки золота, брилянтів... Юденрат не зміг уже того добра зібрати й повідомив про це гестапівців. Ті кинули голову Юденрату на стіл і били його палицями аж до неприємности. Потім били другого, і так всіх семеро натерпілись; забрали 20 осіб до роботи і пішли, попередивши, що завтра прийдуть і даний вранці наказ мусить бути виконаний. Жиди радились, плакали, вкінці таки зібрали бажаний викуп. Другого дня гестапо забрало той нужденний викуп, а при тому й кільканадцятьох робітників, з яких знову половина не повернулась додому.

Розповідав мій син Володимир, що одного разу заїхав, у справах, пов'язаних із фабрикою, до гестапо в Куровичах, і бачив, як шеф через відчинене вікно з машинного кріса стріляв жидів, приведених на роботу. Скільки їх впало трупом, того не бачив, бо не мав серця приглядатись до тієї нелюдської оргії. Стріляючи, «герренфольківський» садист промовляв, що коли не вб'є кількох жидів то йому не смакує сніданок... І отак чи не кожного дня приїжджали гестапівці до Глинян,

жадали свіжого викупу, а якщо жиди не мали що більше дати, били членів Юденрату, починаючи від голови Арона Гохберга.

У місті був також уряд праці («Арбайтсамт»), на чолі з М. Мандельбавмом, румунським жидом, якого німці толерували. Його завданням було виловлювати українців і відсилати до праці в Німеччині, а також постачати жидівських робітників до «лігеншафтів» у Розворянах і Задвір'ї. Він обіцяв і мені приділити робітників-жидів, якщо того зажадаю. За порозумінням з ним, прибули до мене 20 жидів і просились прийняти їх на працю. Я робітників не потребував, бо мав фахових робітників, але задля людяности прийняв їх і давав кожному півлітри молока, одну восьму частину чималого господарського хліба та по 20 пфенігів (центів) за годину праці. Таку ставку за годину праці для жидів визначив німецький уряд. Мої жидівські робітники були щасливими і вдячними за шматок хліба і півкварту молока; гроші ж їх не цікавили.

Під осінь 1941 року гестапо наказало всіх ще живих, пограбованих і вимучених, жидів перетранспортувати до міста Бузька. Як відбувався той «транспорт», не знаю, бо не ходив дивитись на ту трагедію.

Життя українців проходило більш-менш нормально. У неділі народ був навіть веселий. Ми ще мали якусь надію на свою державу. Коли ж під Сталінградом німецька армія зазнала поразки, і в нас сталися зміни. Доти не було в Глинянах чи в околиці німецького війська, ні поліції, лише від часу до часу приїздив поліцист до української станиці поліції. Тепер приїздили і квартирували в місті чималі військові частини. Затримавсь у Глинянах і невеликий відділ війська, з яких 10 вояків (молодих студентів). Вони познайомились із нашими студентами і вечорами сходилися на розмови. Раз приймали наші німців, а другим разом — німці наших. Однак, українська молодь, а радше підпільники, зайняли вороже становище супроти німців, і, де могли, вчиняли саботажі. Так у Глинянах хтось убив німецького вояка. Після цього випадку малі німецькі відділи, які повертались із фронту, переходили через місто із відбезпеченою зброєю в руках.

Від'їзд на захід

З огляду на непевну ситуацію, я залишив у 1944 році Глиняни і поїхав назад, у Лодзь, до зятя. Він, як урядуючий лікар, знайомий із німецькими урядовцями, зумів вистаратись для мене німецьке горожанство, хоча я в родині нікого з німців не мав. Одержавши документ німецького горожанина, виїхав я до Німеччини і поселився у гарному місті Teplitz-Schönau. Там застав я посла Біляка і сенатора д-ра Лисяка, які працювали в місті. Ми часто сходились, обговорювали наше становище і плянували дальший відхід, бо події на фронті вказували на скорий прихід советів.

Місцевість Тепліц-Шонав лежить у Саксонії, поблизу Баварії: за 10 клм. була Баварія, куди, як ми чули, совети не мали доступу.

Одного дня приїхав до мене Логаза з моєю донькою і в мене вони зупинились. Але внодві мусіли їхати далі, бо совети наближались до міста. Наполягали, щоб я з ними виїжджав до Мюнхену. Та я, маючи вигідне помешкання і добру обслугу, зволікав, думав, що ще час... Одного ранку, проснувшись, я побачив на вулиці советські війська. Мене охопив страх, але не було ради. На мурах міста швидко з'явилися накази, що всі позамісцеві люди, особливо зі сходу, зобов'язані прибути до міського уряду, під загрозою смерті. Крім того, всі німці мусіли носити білу опаску на лівому рукаві (як носили жиди за часів Гітлера). Щодо харчів, то німці також мали діставати стільки, що й жиди в часах Гітлера. Не пригадую, скільки, але знаю, що їх не вистачало на життя.

Пригнічений і зажурений, зауважив я на мурах оголошення праського адвоката, який давав поради в неясних справах. Від нього довідався, що мене, як німецького горожанина, не будуть вивозити, але мушу мовчки виконувати всі обов'язки німецьких громадян. Тим часом я довідався, що головою міської ради став знайомий мені чоловік, німецький чех, з яким працював на фабриці і тоді ж заприятелював. По кількаденім вичікуванні, діставсь до нього і одержав посвідку, що я поляк і можу користуватись залізницею або автобусом (німецькі горожани тоді не мали права користуватись транспортом). З тим документом поїхав я до міста Хиб, що лежить

на межі Саксонії і Баварії, а звідти виїхав у Мюнхен, до своєї доньки, залишивши все добро, привезене з Лодзі до Теплиць-Шонав. Незабаром ми довідалися, що в Пльохінгені у Вюртембергії, коло Штутгарту, живе д-р Роман Осінчук з родиною, а мій син Влодко є там головою ради табору УНРА. Ми виїхали на відвідини. Я залишивсь жити у Пльохінгені, в приватному домі, а зять, д-р Логаза з дружиною, відїхав і осів у Альтетінгу, де дістав посаду лікаря при касі хворих.

У Пльохінгені, на приватному помешканні, жилось досить можливо. Зять із донькою часто мене відвідували, аж сталося нещастя: єдина моя донька несподівано померла. То було 23-го жовтня року Божого 1947...

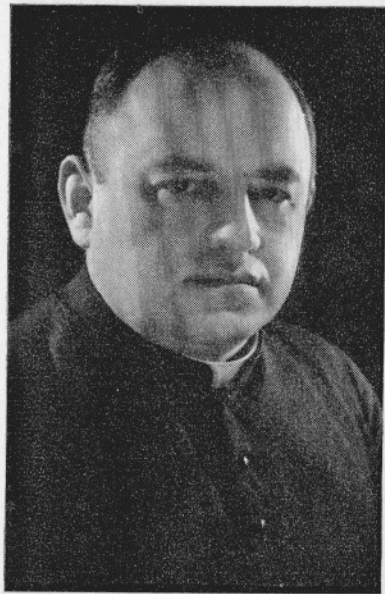
Про переїзд до Америки і життя в цій країні читачі докладно довідалися із першого розділу книжки.

ЩЕ ПРО ГЛИНЯНИ

Без огляду на окупацію і несправедливу внутрішню політику поляків, українці в Галичині добивались певного економічного і культурного розвитку. Це стосується і Глинян. Перед війною в місті було 6 адвокатів, з того 4 українці: мгр. Михайло Дужий, після д-ра Миколи Рибака, мгр. Микола Куницький, суддя-пенсіонер С. Климко і мгр. Степан Дичок; крім того, двоє жидів — д-р Зісман і д-р Тененбавм. З усіх п'ятьох лікарів ми мали 2 українців — д-ра Марію Крілик і д-ра Володимира Крілика, одного поляка, д-ра Собечка, і двох жидів — д-ра Насс та д-ра Ротфельда. Щоправда, лікарі не мали щастя в Глинянах і скоро змінювались. Так, д-р Остап Прийма, оселившись восени 1919 року, крім лікарської практики займався розбудженням пригнобленої в той час молоді, зрушив з місця культурно-освітню працю. З його ініціативи спровадили до Глинян адвоката д-ра Миколу Рибака. На жаль, з різних причин д-р Прийма покинув Глиняни 1924 р. На його місце прибув д-р Кульчицький, який через кілька років також виїхав. Потім був д-р Савицький, після якого прибув д-р Цеплий, — він лише розпочинав лікарську практику, і тому також довго не втримався. У 1932 р. прибули лікарі д-р Володимир Крілик і д-р Марія Крілик, а потім і д-р Собечко, поляк. Вони й практикували аж до приходу советів, як і два лікарі-жиди — д-р Насс і д-р Ротфельд.

В Глинянах було 4 церкви і 3 парохії. В дільнецькій церкві св. Миколая до I-ої війни довголітнім парохом був о. Ф. Решетилевич, а його сотрудник, о. В. Лончина, з вибухом війни був вивезений до табору в Лінцу під Віднем. Коли ж при відступі російських військ о. Решетилевич також опустив парохію, завідателем церкви св. Миколая був якийсь час о. Пойсон, редемпторист з Унева. В 1917 р. парохом був призначений о. Микола Садовський, який згодом став деканом. По смерті о. Са-

довського завідував парафією його зять, о. Володимир Левицький, а в 1936 році парохом став о. Михайло Гаврилюк.

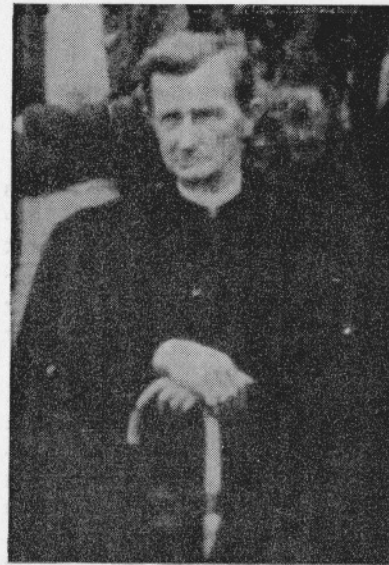
о. МИХАЙЛО
ГАВРИЛЮК —
останній парох церкви
св. о. Миколая
в Глинянах.

В заставській церкві по смерті о. Бачинського на парохії залишився якийсь час його сотрудник о. Шостак, а потім парохом став о. Е. Данилевич.

При римо-кат. костелі священиками були о. Шлензак і о. Каліновскі.

Був у Глинянах пов'товий суд, з двома суддями, начальником та кількома урядовцями. Під час війни судді змінювались, і так: Н. Товарницький, п. Іванець, п. Сінгалевиц, п. Савчук, п. Пашкевич — українці, пп. Зборовський і Дроздович — поляки, п. Бравнер — жид, і п. Вібіраль — чех. Урядовцями були: українці Іван Костинюк і п. Курочка, поляк Валяхивіч, жида Грінберг і Вайсс. За першої советської окупації суду не існувало, а за німців він животів, з суддею Пашкевичем і начальником Степаном Дичком.

Уряд катастральний провадив у власному домі інж Ізаак Шпайзер, катастральним урядовцем був Василь Стецьків.

о. ОСТАП
ДАНИЛЕВИЧ —
останній парох церкви
Різдва св. Івана
Хрестителя на Застав'ю.

Нотарями у Глинянах в різні роки працювали: Н. Токарський, Калинович, Етерлле і за німців Степан Сахно.

БУДИНОК СУДУ В ГЛИНЯНАХ
Праворуч видніє крило б. «Ткацької Школи»

Шкільництво

У географічному довіднику польського королівства, з 1881 р., є згадка, що в 1862 р. в Глинянах була трикласна школа, в якій навчались 107 дітей шкільного віку. Як далі розвивалось у Глинянах шкільництво — не маємо докладних записів. Звіт шеметизму Львівської греко-католицької Митрополії показує, що в 1931/2 році відвідували чотирикласну школу 390 дітей.

Про розвиток шкільництва маємо відомості від 1901 року, себто від часу побудови нової поверхової школи. Закінчивши будівництво школи, розпочали в ній навчання під керівництвом директора Затлокаля. Учителювали тоді: Марія Лотоцька, Марія Зельська, п. Ярема, Роман Романів, його дружина Марія Романів і Самуель Дрешер. Після відходу дир. Затлокаля прийшов на його місце Михайло Головчак; його дружина також учителювала (обидвоє українці). М. Головчак провадив школу до приходу польської влади — до 1920 р. Під час українсько-польської війни школа була замкнена. В будинку був військовий шпиталь. Коли шпиталь вивезли — школа продовжувала працю.

Польська влада переорганізувала шкільну систему так, що чисто українську чотирикласну школу замінено на утравістичну школу, з директором-поляком п. Гавліцьким і його дружиною, як учителькою; прийнято також нові учительські сили: Тршинецьку, Домбровську і Свідкивичову. Крім чотирикласної народної школи, працювала в Глинянах польська школа («Т-во Школи Людовей»), яку провадила Ядвіґа Дроздович. У 1926 р. те Товариство зреформувало свою чотирикласну школу на сімкласну, в якій вчили, крім учителів з 4-класної школи, Ядвіґа Дроздович і п. Свідкевич з дружиною-учительною. За советської окупації усіми школами керував Данило Курилович, якого совети вивезли під час відступу. Окрім вищезгаданих шкіл, була ще в Глинянах Школа промислова, з директором п. Юрайдою, і вчителями пп. Рагушинським та Подсадним. Жиди мали свою, суто жидівську школу «Барона Гірша».

Читальня «Просвіти»

Просвітянський рух у Глинянах, без огляду на бруталну політику поляків, поступово розвивавсь і під час воєнної хуртовини. Зрозуміла річ, читальня «Просвіти», заснована задовго перед Першою світовою війною, просперувала ще досить слабо, але життя в ній жвавішало щоліта, коли студенти з'їжджались на відпустку. Читальня не мала власного дому, містилась у одному з будинків християнської громади, в домі Старців. З вибухом війни майже всі її члени пішли на фронт. Коли в 1914 р. прийшла царська влада, читальню «Просвіти» зачинили, і лише після повороту австро-німецьких військ відродилось життя в читальні «Просвіти». В добу від 1917 р., включно з початком 1919 року — читальняне життя було дуже жваве, відбулось кілька театральних вистав, концертів, два фестини в лісі Запусті. Тоді між аматорами-артистами визначалися: Теофіля Тарабанович, студентка учительської семінарії, згодом дружина адвоката Михайла Дужого в Глинянах, Тоньо Ярема та Іван Левицький. Прекрасні голосові дані виявили Стефанія Шулеґей, пізніше замужня Туз, і Гандзя Тимняк, згодом замужня Яцишин.

З приходом поляків у 1919 р. життя в читальні цілковито завмерло. Аж у 1922 р. читальня «Просвіти» відродилась, коли з українського війська повернулися з України і освоїлись наші вояки, а д-р Остап Прийма і м-р. Михайло Швидкий духово піднесли глинянську молодь. В ті часи відбулось кілька театральних вистав і концертів. Тоді дав концерт славний музик Роман Придаткевич, якого публіка винагородила щирими гучними оплесками; при фортеп'яні акомпаніювала Іванна Прийма, дружина лікаря сл. п. Остапа Прийма. Дуже часто приїжджали в Глиняни хор Дмитра Котка, мандрівні театри, як Театр Тобілевича, Когутяка, Стадника, Блавацького. Жителі міста забезпечували наших акторів і приміщенням, і харчами, самозрозуміло, безкоштовно. Театр був невід'ємною частиною українського життя. Крім власних аматорських вистав і приїжджих театрів, відбувались щороку глинянські вечорниці, на які з'їжджалася молодь з далеких околиць. Головами читальні «Просвіти» були по черзі пп. Василь Цьонь, Федір Савчак, Олесь Галан.

Шкільництво

У географічному довіднику польського королівства, з 1881 р., є згадка, що в 1862 р. в Глинянах була трикласна школа, в якій навчались 107 дітей шкільного віку. Як далі розвивалось у Глинянах шкільництво — не маємо докладних записів. Звіт шеметизму Львівської греко-католицької Митрополії показує, що в 1931/2 році відвідували чотирикласну школу 390 дітей.

Про розвиток шкільництва маємо відомості від 1901 року, себто від часу побудови нової поверхової школи. Закінчивши будівництво школи, розпочали в ній навчання під керівництвом директора Затлокаля. Учителювали тоді: Марія Лотоцька, Марія Зельська, п. Ярема, Роман Романів, його дружина Марія Романів і Самуель Дрешер. Після відходу дир. Затлокаля прийшов на його місце Михайло Головчак; його дружина також учителювала (обидвоє українці). М. Головчак провадив школу до приходу польської влади — до 1920 р. Під час українсько-польської війни школа була замкнена. В будинку був військовий шпиталь. Коли шпиталь вивезли — школа продовжувала працю.

Польська влада переорганізувала шкільну систему так, що чисто українську чотирикласну школу замінено на утравістичну школу, з директором-поляком п. Гавліцьким і його дружиною, як учителькою; прийнято також нові учительські сили: Тршинецьку, Домбровську і Свідкивичову. Крім чотирикласної народної школи, працювала в Глинянах польська школа («Т-во Школи Людовей»), яку провадила Ядвіґа Дроздович. У 1926 р. те Товариство зреформувало свою чотирикласну школу на сімкласну, в якій вчили, крім учителів з 4-класної школи, Ядвіґа Дроздович і п. Свідкевич з дружиною-учительною. За советської окупації усіми школами керував Данило Курилович, якого совети вивезли під час відступу. Окрім вищезгаданих шкіл, була ще в Глинянах Школа промислова, з директором п. Юрайдою, і вчителями пп. Рагушинським та Подсадним. Жиди мали свою, суто жидівську школу «Барона Гірша».

Читальня «Просвіти»

Просвітянський рух у Глинянах, без огляду на бруталну політику поляків, поступово розвивавсь і під час воєнної хуртовини. Зрозуміла річ, читальня «Просвіти», заснована задовго перед Першою світовою війною, просперувала ще досить слабо, але життя в ній жвавішало щоліта, коли студенти з'їжджались на відпустку. Читальня не мала власного дому, містилась у одному з будинків християнської громади, в домі Старців. З вибухом війни майже всі її члени пішли на фронт. Коли в 1914 р. прийшла царська влада, читальню «Просвіти» зачинили, і лише після повороту австро-німецьких військ відродилось життя в читальні «Просвіти». В добу від 1917 р., включно з початком 1919 року — читальняне життя було дуже жваве, відбулось кілька театральних вистав, концертів, два фестини в лісі Запусті. Тоді між аматорами-артистами визначалися: Теофіля Тарабанович, студентка учительської семінарії, згодом дружина адвоката Михайла Дужого в Глинянах, Тоньо Ярема та Іван Левицький. Прекрасні голосові дані виявили Стефанія Шулеґей, пізніше замужня Туз, і Гандзя Тимняк, згодом замужня Яцишин.

З приходом поляків у 1919 р. життя в читальні цілковито завмерло. Аж у 1922 р. читальня «Просвіти» відродилась, коли з українського війська повернулися з України і освоїлись наші вояки, а д-р Остап Прийма і м-р. Михайло Швидкий духово піднесли глинянську молодь. В ті часи відбулось кілька театральних вистав і концертів. Тоді дав концерт славний музик Роман Придаткевич, якого публіка винагородила щирими гучними оплесками; при фортеп'яні акомпаніювала Іванна Прийма, дружина лікаря сл. п. Остапа Прийма. Дуже часто приїжджали в Глиняни хор Дмитра Котка, мандрівні театри, як Театр Тобілевича, Когутяка, Стадника, Блавацького. Жителі міста забезпечували наших акторів і приміщенням, і харчами, самозрозуміло, безкоштовно. Театр був невід'ємною частиною українського життя. Крім власних аматорських вистав і приїжджих театрів, відбувались щороку глинянські вечорниці, на які з'їжджалася молодь з далеких околиць. Головами читальні «Просвіти» були по черзі пп. Василь Цьонь, Федір Савчак, Олесь Галан.

Філія Т-ва «Просвіти»

Філію Товариства «Просвіта» було створено в Глинянах ще задовго перед Першою світовою війною. Засновано її на правах повітової філії з тим, що засягом праці філія охоплювала і судовий повіт Глиняни. Філія «Просвіти» мала такі завдання: опікуватися існуючими вже читальнями «Просвіти» в повіті; організовувати нові читальні «Просвіти», де їх ще не створено; приєднувати членів до читальні і закладати читальняні бібліотеки. Наша Філія Т-ва «Просвіти» не мала власного будинку, збори й концерти з рамени філії відбувалися в залі Т-ва Задаткового (Українбанку). Під час війни, як згадувалось, діяльність обмежувалась до аматорських вистав і концертів. У 1924 р., коли головна «Просвіта» змінила статут і його затверджено, в Глинянах відновили філію «Просвіти». Головою її вибрали д-ра Миколу Рибачка, потім о. Романа Ганаса, опісля д-ра Володимира Левицького, а в кінці м-р-а Миколу Куницького. Впродовж того часу філія «Просвіти» утримувала просвітянських працівників: Михайла Сеника, пп. Чучмана, Пачовського, Вербовацького і Гарасимюка. Просвітянські працівники, крім праці на місці, роз'їжджали по селах, де закладали читальні «Просвіти», або контролювали існуючі, закликали селян творити кооперативи, будувати «Народні Доми», закладати бібліотеки, гуртки «Рідної Школи», філії «Сільського Господаря» і т. п. Польська влада, спостерігаючи такий розвиток українського селянства, перешкоджала спочатку різними способами, а коли це не помагало, — забороняла читальні під різними претекстами.

Коли нині дивисься з перспективи яких 30-40 років, то беззастережно стверджуєш, що «Просвіта», як жодне інше українське Товариство, виконала величезну роль у розвитку національної свідомості і загальної культури українців, особливо в західній частині України. Принагідно зазначу, що створене 1868 року у Львові Товариство «Просвіта» виявило діяльність від сибірського Зеленого Клину до пралісів Бразилії — всюди, де поселились більші групи українців.

Товариство Задаткове — Українбанк

В давні часи в Глинянах було 10 малих жидівських банків, котрі брали з міщан і селян лихварські відсотки, через що мешканці дедалі, то більше потрапляли в борги. Аж у 1880 р. новоприбулий парох о. Филімон Решетилевич, на парохії Св. Миколая в Глинянах, в порозумінні з місцевим власником фільварку графом Потулицьким, заснував український банк під фірмою «Товариство Задаткове» («Руський банк»). Початкову працю провадили в будинку приходства церкви Св. Миколая. Позики давали на законних відсотках, і тому діяльність банку дуже швидко розвивалась. Через кілька років збудували великий мурований дім, у якому, крім банкових бюр, була чимала зала для аматорських вистав і концертів. З часом головним директором підприємства став Андрій Балтарович, зять засновника банку о. Решетилевича; то був свідомий українець, хоча тять, о. Решетилевич, тримався староруських поглядів.

Молодий директор виявив велику енергію і розбудував банк до таких розмірів, що перед початком Першої світової війни банк поширив діяльність не лиш на свій повіт, а й на сусідні. В ньому, напр., позичали кандидати на послів до парламенту або сейму, які потребували готівки на передвиборчу агітацію. Але в 1914 р. вивезено А. Балтаровича до Росії, військові дії спричинили девальвацію грошей, тож банк мусів припинити діяльність.

1918 року, коли Андрій Балтарович повернувся із Росії, він знову відчинив банк, однак, тоді не давали позичок, обмежуючись до стягання девальваційних боргів. Коли ж у 1921 р. помер Андрій Балтарович, а за ним і головний книговод Ефроїм Кац, діловодство в банку цілковито припинилось, банком ніхто не цікавився. Єдиним членом, який практично поцікавився долею банку, був автор цих спогадів. За допомогою Сави Буцманюка (тоді він працював помічником в адвокатській канцелярії д-ра Рибачка) переглянено книгу членів Т-ва. Ми ствердили, що членів-українців є в ньому менше від інших національностей, тож загрожувала небезпека, що при ліквідації дім перейде в чужі (жидівські) руки. Звернулись до Ревізійного Союзу у Львові, і звідти порадили, щоб усі члени Товариства доповнили свої уділи до повної квоти (25 золотих австр.), а потім скликати загальні

збори Т-ва. За законом, при ліквідаційних зборах кожного т-ва право голосу мали тільки ті члени, які вплатили повний уділ. Було швидко повідомлено всіх членів-українців, втаємничено їх в суть справи, і так ми приготувались до загальних зборів. Додам, що члени-українці радо доповнили свої уділи, тим більше, що тоді не було важко роздобути здевальвованого гроша. На таким шляхом скликаних ліквідаційних загальних зборах змінено назву фірми з «Товариства Задаткового» на «Українбанк». У голосуванні взяли участь тільки українці, бо вони мали заплачені повні уділи. Інші члени, особливо жида, зорієнтувавшись у сприті українців, висловили своє невдоволення, але справа була вирішена. Вибрано нову управу в особах о. Павла Бачинського і д-ра Миколи Рибак. Однак, Українбанк ще не діяв. У будинку Українбанку, в одній із кімнат, примістили споживчу кооперативу, засновану з ініціативи м-ра Степана Дичка в 1922 р., а дві інші кімнати зайняв під адвокатську канцелярію юрист д-р Микола Рибак.

Через два роки кооперативу, що її вміло провадив Юліян Галан (з невідомих причин відібрав собі життя) перенесли з Українбанку у відремонтований «Народний Дім», а у звільненій кімнаті було відкрито агенди Українбанку. Розпочали збирати борги, які були здевальвовані і тому становили малу вартість. З того скористались боржники, бо за позичені колись чималі гроші сплачували безвартісною «валютою». Стягання боргів доручили Пилипові Волошинові, колишньому урядовцеві фірми М. Хамули. Незадовго по тому помер П. Волошин, і даліше діловодство вела Галина Дмишко. В 1936 році ввійшов до Управи Юліян Заблоцький, — він з успіхом провадив справи Українбанку аж до часу його арешту поляками, себто до вересня 1939 р.

Після арешту дир. Ю. Заблоцького, банк вела Марія Піхурко, спільно з О. Шульгою, дружиною директора Районової Молочарні Дмитра Шульги. Обидві жінки провадили справи банку в часі німецької окупації.

Районова молочарня

З ініціативи Андрія Терлецького, колишнього урядовця фірми М. Хамули в Глинянах, який був фахово вишколений і в молочарстві, організовано в Глинянах

1925 року молочарську кооперативу. Молочарню примістили в домі Шепка Фернези, на Зарів'ї. Кооператива розвивалася дуже добре, і за короткий час виявилось, що потрібно більшого приміщення та нових молочарських машин. Управа молочарні попрохала й одержала від «Маслосоюзу» в Стрию згоду поставити потрібні машини, під умовою, якщо «Українбанк» дасть відповідну за поруку на машини й на будову нового будинку. «Українбанк» погодився дати потрібну за поруку.

При продукції молочних виробів потрібно багато води, тому площа під будову молочарні повинна бути при потоці. Таку площу мало Т-во «Народний Дім». Управа молочарні порозумівшись із управою «Народного Дому», придбала ту площу і будівельний матеріял, що був приготований для будови «Народного Дому», за 600 дол. Ділянка розташована поблизу торговиці, при дорозі до передмістя Мельники, і над потоком «Рогівець». Там і збудували гарний будинок, обладнавши молочарню новочасними молочарськими машинами.

Молочарня під керівництвом кваліфікованих техніків п. Сікача і згодом п. Палчинського, зразково розвивалась; продукували першої якості масло, різного роду сир та маслянку. На жаль, Управа в складі пп. Терлецького і Сеніка мусіла з різних причин відійти від діла. Головним керівником став тоді Дмитро Шульга, який саме повернувся із східної частини України, де кілька літ вчителював і де одружився. Але і Дмитро Шульга з п. Трофимом також провадили молочарню взірцево, аж врешті-решт її піднесено до типу Районової Молочарні. Головами Надзірної Ради Районової Молочарні були: Роман Романів, Михайло Хамула, д-р Микола Рибак, Микола Куницький та інші.

У Районової Молочарні в Глинянах практикували багато техніків, які хотіли постійно працювати в молочарському промислі. Глинянська Районова Молочарня відзначалась чистотою і технічним обладнанням між іншими подібними молочарнями. За німецької окупації впроваджено на ній виріб надзвичайно смачного сиру «Трапіст». Молочарня існувала аж до 1944 року, а що було потім — не знаю.

Товариство «Народний Дім»

За кілька років перед Першою світовою війною засновано в Глинянах Товариство «Народний Дім», яке мало служити і економічно-торговельним справам, і культурно-освітнім. Головою обрали Івана Костинюка, найпершим завданням визначили побудову відповідного дому. Християнська рада подарувала під будову дому площу, коло півморга землі, поблизу торговиці, при в'їзді до передмістя Мельники. Туди привезли частину каміння і дерев'яного матеріалу, який розпиляли на дошки, на стелю й підлогу. Але розпочалась Перша світова війна, і камінь та дошки було розкрадено, залишилась гола площа...

У 1923 році Християнська рада (вже польського складу), завдяки інтервенції колишнього посадника Глинян і управителя християнських маєтків Михайла Хамули, подарувала увесь будівельний матеріал для будови «Народного Дому». Матеріал привезли на площу, і все було готове до будови. Та заки розпочали будівництво, Управа кооперативи «Молочарня» звернулася до Управи Т-ва «Народний Дім» з пропозицією продати будівельну площу кооперативі, мотивуючи тим, що площа лежить поблизу річки, а це дуже важливе для молочарні. Після довгих нарад продано будівельну площу кооперативі «Молочарня» за 600 дол., разом із будівельним матеріалом. За отримані гроші Управа Т-ва «Народний Дім» придбала старий дім недалеко від церкви св. Миколая, відреставрувала й надбудувала один поверх — кімнати для культурно-освітніх сходин. У партері «Народного Дому» примістили споживчу кооперативу, перенесену з дому «Українбанку».

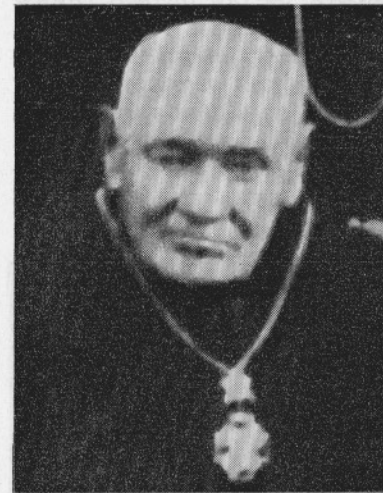
«Народний Дім» у Глинянах відігравав важливу роль у житті української громади міста.

Захоронок

Близько 1890 р. парох римо-католицького пробства о. Венцовський спровадив до Глинян сс. Феліціянок. Вони розташувались у домі, де пізніше жив адвокат Лінденбавм, і там запровадили захоронок для дітей у

передшкільному віці 4-6 років. Тому, що дітей римо-католицького обряду майже не було, то сестри Феліціянки опікувалися українськими дітьми, сподіваючись їх польонізувати...

Тодішній парох церкви Різдва св. Івана Хрестителя на Застав'ї, о. шамбелян Павло Бачинський, щоб запобігти

о. шамбелян ПAVЛO
де ЛЕШКОВИЧ
БАЧИНСЬКИЙ —
заслужений глинянський
декан і довголітній
парох Глинян-Застав'я,
який заснував Захоронок
Сестер Служебниць
при парохії.

польонізуванню українських дітей, спровадив до Глинян Сестер Служебниць і примістив їх у винаймленому бу-

85-літній Ювілей о. шамбеляна ПAVЛA
де ЛЕШКОВИЧА БАЧИНСЬКОГО

динку, на «За горою». Всі діти від сс. Феліціянок перейшли до сс. Службниць, і тому сс. Феліціянки, працювавши в Глинянах повних 5 років, — подались із міста.

Сестри Службниць, заопікувавшись дітьми (садочком), поставили його на високому рівні. В 1905 р. збудовано спільним зусиллям дім: Християнська рада дарувала будівельне дерево, міщани звезли пісок і глину, а громадяни зійшлись і поставили з дерева і глини гарний будинок під захоронок. Одна добродійка (не пам'ятаю прізвища), вмираючи, заповіла для захоронку морг поля, яке сестри самі обробляли і так допомагали собі й дітям. У садочку було пересічно 50 дітей. Виховували їх сестри в релігійному і національному дусі, тому польська школа опісля вже не могла зламати такої дитини.

ЗАХОРОНОК СЕСТЕР СЛУЖБНИЦЬ
при парохії Глиняни-Застав'я із тодішнім сотрудником
о. Романом ГАНАСОМ. (Фото близько 1926 р.)

Філія Товариства «Сільський Господар»

Філію Т-ва «Сільський Господар» заснували в Глинянах у 1932 р. Першим її головою був Михайло Дмишко, господарчим референтом — інженер-агроном Н. Паньків, він навчав рільників як вигідніше вести господарство, як підбирати добрива тощо і розводив розсадники овочевих дерев та кущів.

Філія «Сільського Господаря» при кооперативі «Народний Дім» провадила відділ сільсько-господарських машин, які продавала рільникам усього повіту; деякі машини, найчастіше сіялки, позичано рільникам у Глинянах і околиці.

Гурток (Кружок) «Рідної Школи»

Гурток «Рідної Школи» було засновано в Глинянах близько 1930 р. Головою його став о. декан Микола Садовський, членами — мгр. Михайло Дужий та о. Володимир Левицький (Він лишивсь під советами, але не забажав перейти на православ'є, і за те працює в колгоспі, в селі Митулін, Золочівського району).

Гурток «Рідної Школи», на жаль, не проявляв значної діяльності і не викликав відповідного зацікавлення серед громади.

Студентський Гурток «Рідної Школи»

Студентський Гурток «Рідної Школи» постав на окремому статуті в 1932 році, з метою влаштувати виклади, реферати та різного роду імпрези. Незмінним головою того Товариства був мгр. В. Климко, якого щорічно переобирали. Він любив книжку і продовж кількох років розбудував бібліотеку на понад тисячу книжок. Студентський Гурток «Рідної Школи» організував також шахові турніри, при чому першими місцями ділилися звичайно Геньо Хамула і В. Климко. Цей гурток проявляв жваву діяльність і проіснував аж до приходу большевиків.

Пожежно-руханкове Товариство «Сокіл»

Пожежно-руханкове Товариство «Сокіл» (у нас говорили «пожарно-руханкове») організував сл. п. мгр. Степан Дичок у 1935 р. Т-во «Сокіл» не мало власних проти-пожежних приладів, користуючись, у випадку пожежі, громадським приладдям. На початку 1937 р. головою Т-ва обрали Володимира Хамулу, та через короткий час він виїхав з Глинян і головою знову було вибрано Степана Дичка.

Члени «Сокола» займалися спортом, переважно руханковими вправами. Т-во «Сокіл» мало духову оркестру, яку закупив М. Хамула, спільно з молочарнею. При «Соколі» діяв також відділ футболістів (копаного м'яча), для якого вистарались площу і добре її впорядкували. Глинянський «Сокіл» здобув марку першої дружини в широкій околиці.

Філія «Союзу Українок»

Філію «Союзу Українок» у Глинянах засновано в 1933 році. Впродовж 6-річного існування філії змінювались голови її правління: п-і Данилевичева, потім п-і Палчинська, п-і Галанова, а в кінці Галина Хамула, яка виконувала обов'язки голови аж до заборони організації польською владою в 1939 році.

«Союз Українок» мав гуртувати жіноцтво, вести курси куховарства, краєцтва та мистецтва. За головування Галини Хамули створено філії «Союзу Українок» у селах Солова і Туркотин, Перемишлянського повіту.

У 1941 році, коли німці пішли війною на схід, філія «Союз Українок» у Глинянах прибрала назву «Делегатури», і під тою фірмою працювала на народній ниві, а саме: спровадила з районів, загрожених голодом, 40 дітей, яких розмістили на харч по багатших мешканцях; допомагала в міру можливості полоненим, які повертались додому, забезпечуючи їх харчами і при потребі приміщенням на нічліг.

Інтелігенція міста Глинян

Глиняни дали українській спільноті чималу кількість інтелігенції з високою та середньою освітою, що показують подані нижче поіменні списки.

СВЯЩЕНИКИ

Кулицький із Зарів'я	Маркевич Степан
Кулицький молодший (Діл)	Тимняк Дорко
Левицький старший	Приплесь Стефан
Левицький Володимир	Тимняк Володимир
Маркевич Петро	Швидкий Павло

УЧИТЕЛІ

Сенюта Іван	Галан Стефанія (Волошин)
Богуславська Стефанія	Дерев'янок Ірина
Галан Стефанія	Туз Ізабела
Дичкевич, дружина Михайла	Туз Зенон
Дичкевич Михайло	Богуславська Сидонія
Скібінський Іван	Біганська Ольга
Галан Іванна	Кулицька Стефанія (Діл)
Фарміга Катерина	Гарбуз Ольга
Бойкевич М.	Ярема Тоньо
Хахула Марія	Балтарович Ірена
Хахула Анна	Олексів (зам. Бородчак)
Музика Михайлина (Курилович)	Скібінська Марія (Грицишин)
Шульга Ольга (Мельники)	Шульга Дмитро
Галан Теофіля (Перекалки)	Арміга Анна (Застав'є)

ЛІКАРІ

Д-р Бородчак Йосиф	Д-р Буцманюк
Д-р Дичок Василь	Д-р Сенютович

ЛІКАРІ ВЕТЕРИНАРІЇ

Д-р Дмишко Михайло	Д-р Тимняк Микола
--------------------	-------------------

ФАРМАЦЕВТИ

Швидкий Михайло	Шульга Оксана
Головчак Марія (Бережанська)	

ПРАВНИКИ

Дичок Степан	Кулицький Дорко (доля не відома)
Галан Степан	Піхурко Микола (Америка)
Галан Володимир (Філядельфія, Америка)	Олексів Іван (Америка)
Савчак Юліян (Америка)	Бойкевич Н. (доля не відома)
Кулицький Осип (Канада)	

ІНЖЕНЕРИ

Паньків Роман (агроном, в Україні)	Тимняк Дорко (будівельний, в Америці)
Хамула Володимир (текстильний, в Америці)	архітект: Хамула Євген

ХЕМІКИ

Головчак Ярослав (Америка)

ГІМНАЗІЙНІ ВЧИТЕЛІ

Кулицький Ярослав (Англія)
Кулицький Микола (Америка)

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Хамула Богдан (замордований більшовиками
1941 р. у Львові)

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Тимняк Михайлина (в Україні)

ЖУРНАЛІСТИ

Мох Олександр (Канада)

КООПЕРАТОРИ

† Михайло Біганський
Василь Фарміга (Америка)
Юліян Заблоцький

КУПЦІ

Степан Піхурко (Америка)
Андрій Оленський (Америка)

ЗААРЕШТОВАНІ Й ВИВЕЗЕНІ КОМУНІСТАМИ

Д-р Василь Дичок — лікар у Поморянах,
Дмитро Шульга — директор Районової Молочарні в
Глинянах,
Курилович — директор Народної Школи у Глинянах,
Михайло Сенік — культурно-освітній діяч з Розворян.

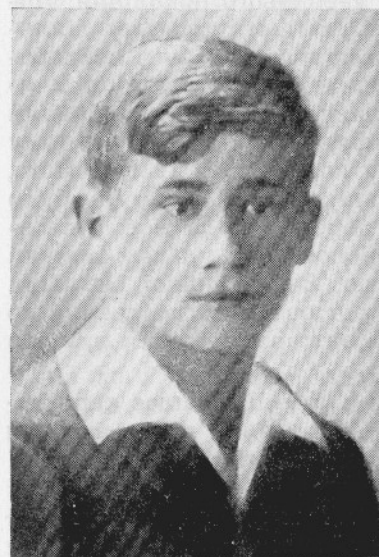
УПАЛИ В ЛАВАХ УПА

Богдан Куницький — студент філософії
Роман Куницький — студент медицини

ЗАМОРДОВАНІ СОВЄТАМИ

Хамула Богдан —
абсолювент економічних
наук, нар. 1915 р. За-
арештований у Львові
1941 р., як член ОУН і
після знущань — за-
мордований в тюрмі на
»Лонцкого«.

Хамула Євген, сту-
дент-архітект, нар. 1913
р. Вояк Першої Укра-
їнської Дивізії. Після
бою під Бродами з кіль-
кома товаришами ді-
стався до пасма гір Голо-
гори-Вороняки; з місце-
вості Гологори, Золо-
чівського повіту, наско-
чив на них більшови-
цький загін і всіх ви-
мордував. Поховані у
спільній могилі під цер-
квою в Гологорах у
1944 році.

ПЕРЕСЛІДУВАНІ ПОЛЯКАМИ І МОСКОВСЬКИМИ БОЛЬШЕВИКАМИ

Мгр. Дичок Степан — один із визначних громадян міста Глинян, колишній старшина (сотник) Української Армії, адвокат і начальник суду за німецької окупації; невтомний діяч на культурно-освітньому та економічному полі; засновник кооперативи, ініціатор придбання й розбудови «Народного Дому», організатор «Сокола» і т. п. Був переслідуваний за Польщі, важко переживав воєнні часи, в кінці був за-

суджений советською владою і засланий на Сибір, де мучився впродовж 10 років. Зламаний душею й тілом, повернувся з каторги і помер у 1965 р. в Глинянах. Залишив сина, який живе в Канаді.

Юліян Заблоцький — діяч середнього покоління. Повернувшись з тюрми, суджений за протипольську діяльність, працював у місцевих установах, зразу в кооперативі «Народний Дім», довгий час безплатно, та причинився до піднесення її з занепаду. В 1936 р. був обраний керуючим директором Українбанку і працював на тому становищі аж до його арешту поляками в 1939 р. Його, та студента гданської політехніки Євгена Хамулу було заарештовано літом 1939 р. і перевезено до тюрми в Золочеві, а в часі війни до Тернополя. По упадку Польщі їм вдалося вирватись на волю. За німецької окупації, Ю. Заблоцький був знов заарештований і замкнений до нім. концтабору в Авшвіц і Мавтгавзен, звідки вийшов щойно по упадку Німеччини.

Зараз Ю. Заблоцький живе в Англії, працює керівником Української Видавничої Спілки, яка видає відомий журнал «Визвольний Шлях» та різні книжки.

Володимир Хамула, як гімназійний учень, також довгий час сидів у в'язниці за українську працю.

НАДЗВИЧАЙНІ ПОДІЇ В ГЛИНЯНАХ, ВІД 1896 РОКУ

Пожежа

1896 року спалахнула у Глинянах велика пожежа, у висліді якої згоріли майже всі жидівські дома. Ціла середина міста тоді вигоріла; збереглись тільки віддалені від міста малі будови рільників. Причини виникнення пожежі ніколи не вдалося усталити.

Канали на сіножатях

1898 року повітове управління в справах меліорації, в Перемишлянах, постановило здійснити меліорацію шляхом прокопання каналів на полях глинянської громади, на «Сіножаті», де був мокрий ґрунт і тому вимокали засіви. Глинянські міщани, власники ґрунтів у тій околиці, були проти такого пляну. Не зважаючи на розповідь про користі, міщани вперлися і, взявши сокири, коси, вилки і т. п., вийшли на поле й перешкоджали меліораторам. Тоді влада викликала військо, заарештувала впертих міщан і відіслала до в'язниці в Золочеві, де упертих показали 6-місячним арештом. Тим часом, прорили канали, що вийшло на користь рільникам.

Перебування Митрополита Шептицького

1902 року прибув до Глинян Митрополит Андрей Шептицький, щоб оглянути ткацьку фабрику, закладену о. Филимоном Решетилевичем.

Іншого разу (1913 р.) Митрополит Шептицький приїздив до Глинян для проведення місії, що тривала 10 днів. На цю місію сходились маси людей, яких Митрополит поучав. Вітали Митрополита дуже урочисто при в'їзді до міста, де поставили тріумфальну браму. Митрополита привітав посадник Глинян Андрій Балтарович; жидівська делегація поклала перед ним свою тору, яку швидко забрала назад. Місцевий парох о. Решетилевич,

*ВПреоув. АНДРІЙ граф на Шептицях ШЕПТИЦЬКИЙ,
Митрополит Галицький, Архископ Львівський,
Єпископ Кам'янець-Подільський.
(В часі місії в Глинянах)*

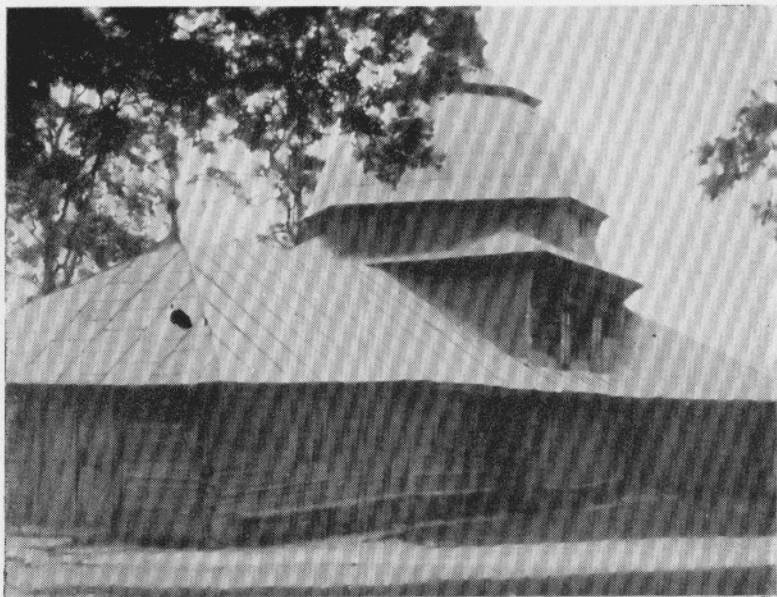

*о. МИКОЛА
САДОВСЬКИЙ —
заслужений
глинянський декан,
кільканадцятилітній
парох церкви
св. о. Миколая.*

в асисті кількох священників, впровадив Митрополита у церкву св. Миколая, а перед тим, від залізничної станції Кир Андрея супроводжала кінна «бандерія» (яких 30 кіннотників). Ті відвідини були видатною подією в житті українських Глинян.

Чудесно відновлений образ Розп'яття в старенькій церкві

У 1936 році на Святвечір перед Різдвом Христовим, хтось помітив через вікно дивну ясність у старенькій церкві. Коли ж відчинили церкву, то виявилось, що те сяйво чи ясність походить від образу «Розп'яття», що висів у захристії. Образ ясно сяяв, при чому сила ясности змінювалась у своїй інтенсивності. Впродовж кількох днів той образ став як новий! Тогочасний сотрудник о. Миколи Садовського, о. Володимир Левицький, повідомив про цей випадок Митрополита Андрея Шептицького, а він призначив комісію для докладного обстежен-

*Стара дерев'яна церква, збудована около 1621 р.,
в якій сталося чудо відновлення образу
Розп'яття Христового (1936 р.).*

ня справи. В комісію ввійшли о. д-р Гавриїл Костельник і о. д-р Василь Лаба.

Прибулі до Глинян духовники кооптували ще одного світського члена, в особі М. Хамули. Комісія, увійшовши в церкву, відразу звернула увагу на той чудесний образ, що здавався новозакупленим, у порівнянні з іншими старими образами.

Д-р Костельник, як знавець старовинних образів, ствердив, що образ «Розп'яття» відновився чудом Божим. У тому наміренні було складено протокола, ствердженого підписами комісії.

Після цієї події Святіший Отець Папа Римський Пій XI надав церкві право відпустів у такі свята: Вознесення Христове, на празник Пресв. Євхаристії, на Різдво св. Івана Хрестителя, на Успеніє Матері Божої, і на Воздвиження Чесного Хреста. Всі ті відпусти відбувалися з участю мас прочан аж до приходу большевиків.

*Відновлений
чудесно в 1936 р.
образ Розп'яття
Христа, в старій
дерев'яній церкві.*

ЧУДЕСНО ВІДНОВЛЕНИЙ ОБРАЗ РОЗП'ЯТТЯ У ГЛИНЯНАХ

У старенькій більш чим 300-літній деревляній церковці у Глинянах був надпрестольний, всіма призабутий образ Розп'яття. Із-за довгого віку образ був цілковито темний і зчорнілий та ледве помітний. Церква мала бути розібрана, а образ знищений. Та немов на протест проти знищення тієї церковці в чудесний надприродний спосіб образ відновився. Саме на Свят-Вечір перед Різдвам Христовим у 1936 р. маленькі діти побачили крізь вікно наче вогонь у церкві. Образ горів ясним світлом і мінився раз ясніше, раз темніше. Образ продовж кількох днів став зовсім як новий. Тло давніше чорне, тепер ясне, прямо блискуче. Тіло Христове наче вчора мальоване, — а Кров Христа, що спливала із Ран Христових, червона як пурпур. Образ блищить на цілу церкву і на тлі старих мальовил старого іконостасу та інших ікон набирає ще більше прикмет надприродности.

Багато прочан відвідало стареньку церков, а деякі із них зазнали різних ласк, а навіть чудесних uzдоровлень. Образ дослідили дві комісії духовні, які однозгідно визнали, що відновлення образу є безсумніву надприродне. Декілька віродостойних свідків зізнало навіть, що всі Христові рани мали кілька разів відкритись.

Супроти цього, що багато прочан раз-у-раз відвідує стареньку церков — Святіший Отець Папа Римський Пій XI. надав старенькій церковці відпусту у слідуючі свята:

- 1). На Вознесення Христове.
- 2). На Празник Пресв. Євхаристії.
- 3). На Різдво св. Івана Хрестителя.
- 4). На Успення Матері Божї.
- 5). На Воздвиження Чесного Хреста.

Вбивство чотирьох жидів

У 1941 році німці, увійшовши в Глиняни, заарештували чотирьох місцевих жидів, повели їх до Ляшок Королівських, постріляли й закопали на пасовиську. Чому це сталось, чому вибрали саме тих людей — ніхто не знає. Однак, жиди у монографії про місто Глиняни, оскаржують пп. Максима Пашкевича, Степана Дичка, Н. Федину і ще одного, прізвище якого забув, мовляв, вони видали тих жидів німцям. Таке оскарження не має найменшої підстави, бо українці не мали жодного впливу на німців, німці ні з ким не радились у справі арештів і тим більше — розстрілів; до того ж німецькі фашисти самі полювали за українцями, особливо націоналістами та взагалі національно свідомими людьми, повторюючи політику російських большевиків.

СЕЛА ДОВКОЛА ГЛИНЯН

Крім відомостей про Глиняни, хочу ще подати бодай короткі інформації про довколишні села. Деякі з них, не зважаючи на важкий польський режим, досягли високого рівня розвитку, як економічного, так і культурно-освітнього. До таких сіл треба зарахувати Лагодів, Кривичі (які не мали навіть свого священика), Ляшки Королівські та взагалі всі села в Глинянському судовому повіті, що завдяки просвітянським референтам філії «Просвіти» в Глинянах також підносились в економічному й культурному розумінні.

Треба також підкреслити, що «Просвіта» за останні роки виконала величезну ролю в господарському і культурному житті українського суспільства. Тим приємніше про це згадати в час, коли українці у всьому вільному світі святково відзначали в 1968 році 100-річчя Товариства «Просвіти» та напевно згадували про неї потайки й українці на Нескореній Батьківщині.

Вижняни або **Вижляни** — село Перемишлянського повіту, віддалене від Перемишля на північ на 12 клм., а від Глинян на захід на 9 клм. Налезало до Староства Перемишляни, до суду в Глинянах, залізнична станція в Куровичах. Село має дерев'яну церкву, збудовану 1907 року; завідував там парох Печенії, о. Олексій Ганас; є також римо-католицький костел, при якому було двох священиків.

За Шематизмом Львівської Єпархії з 1931-32 років, у Вижнянах жили 560 греко-кат., 590 латинників і 14 жидів. Школа була двокласна, з польською викладовою мовою.

Колись, у давнину, Вижняни мали великі стави і почали рибу на всю околицю, з чого село мало великі прибутки. Так, у 1696 р. продано риби за 1596 польських золотих, у тому щупаків на 1258 зол., а плотичь на 338 зол., що становило тоді значну суму.

У 1706 році між Вишнянами і Глинянами таборував з великою кількістю козаків Гетьман України Іван Мазепа, — тоді ще його військо мало б допомагати Польщі у війні із шведами. Козацькі коні витолочили всі весняні засіви на фільварках у Вишнянах, Розворянах і Полюхові. Посесори ґрунтів домагалися від власників фільварків, щоб вони звільнили їх від плати чиншу за ті ґрунти.

В архівах графа Потоцького в Ланцуті знаходяться оригінальні документи, які стверджують, що Вишняни посідали привілей мадебурзького права, чим, однак, не користувались.

(Джерела: «Географічний Словник королівства Польського» з 1881 року, Шематизм Львівської Єпархії та власні відомості, про що в описах наступних сіл не буду згадувати).

Замістя — село Перемишлянського повіту, за 20 клм. на північ від Перемишлян, 1 клм. від Глинян. Межею між Замістям і Глинянами є річка Перегноївка. Громада Замістя належала колись до міста Глинян і становила передмістя, вірніше замістя міста Глинян, про що свідчить те, що жителі Замістя завжди належали до церкви св. Миколая у Глинянах, на «Долі».

Село Замістя, розташоване у формі трикутника, починаючи від шляху Красне—Перемишляни, тягнеться понад річку Перегноївку до глинянської дороги, де скручує на північ, в напрямі села Женів. По обох боках дороги над річкою і в напрямі Женева стоять житлові і господарські будинки. Найближчі сусіди Замістя — місто Глиняни з півдня і село Женів з півночі. На території Замістя було два фільварки: «Берегулька» і «Горішний». Власники тих фільварків змінювались. У 1896 р. власником був граф Бадені, який збудував горілчаній завод (гуральню), а в 1905 р. власницею стала графиня Потуліцька; вона збудувала газовий млин у Глинянах, який незабаром продала жидам. Фільварок «Горішний», на яких 1500 моргів землі, було частково розparcelьовано в 1919–24 роках поміж околичними селянами, за вийнятком кількох мазурів, що там осілись. Решту поля, близько 100 моргів, та фільваркові будинки придбали Степан і Мар'я Гарбузи. Фільварок «Берегулька» (яких 800 моргів поля) закупив п. Вимисльнер, жид, і господарив аж до приходу большевиків.

Перед Першою світовою війною село нараховувало 750 мешканців, в тому три родини жидів та кілька римо-

католиків, які ходили до костелу в Глинянах. Громадська рада і громадська управа були в руках українців, згідно старорусинів. У селі працювала 3-класна школа, з учителем українського роду Продзевічем та його жінкою-полькою, котра старалась польонізувати дітей.

Тому, що майже не було місцевої інтелігенції, селяни самі провадили культурно-освітню працю, мали читальню ім. Качковського, кооперативу і так зв. громадський шпихлір (дерев'яний сухий будинок для зберігання збіжжя). Такий звичай водився від давніх часів, коли ще мало вирощували зернових, і весною їх не вистачало на харчі та засіви; тому після жнив селяни звозили по кілька чверток до громадського шпихліра, з якого весною позичали, або продавали зерно потребуючим. В новіших часах селяни були заможні, добре господарювали, та й земля там була дуже врожайна.

Ішли роки, змінювалось і обличчя Замістя. Коли нове покоління, закінчивши місцеву школу, пішло до інших шкіл, у селі змінився світогляд: заснували читальню «Просвіти», театральний гурток, почали влаштовувати аматорські вистави, давати українські концерти. Такі студенти, як Климко, Ярослава Чарковська, Степан Піхурко, Богдан Безручка, Чарковський, Филімон Вербинський, Василь Кузьма, Наталка Грицай, зам. Гуцал, — зукраїнізували село. Промотором тієї праці був Василь Кузьма (тепер в Америці).

Село Замістя дало чимало інтелігенції. З нього вийшли: інж. Ярослав Горошко (помер під час війни); о. Василь Грицай (живе в Україні); Ярослава Чарковська (чителька в Україні); д-р Степан Піхурко (у Львові); сл. п. Богдан Безручка; лікар Чарковський (живе в Україні); юрист Климко (в Чехо-Словаччині); Наталка Грицай, просвітянка (в Канаді); Василь Кузьма, просвітянець (в Америці); Филімон Вербинський, просвітянець (живе в Україні); Вол. Стеців та ін. До відомих старих родин у Замісті належать: Чарковські, Кузьми, Піхурки, Грицаї, Сендеги і Кулицькі.

Варто ще згадати, що на території села Замістя, на пасовиську, збереглись до нині пагорби («надми»), можливо, окопи-свідки давніх боїв з напасниками-татарами.

Замістянам жилось досить добре, бо менше заможні працювали у виробництві килимів, переважно для фірми М. Хамула, з чого мали прибуток.

(Джерела: «Географічний Словник к. П.», відомості від селянина з Замістя, Василя Кузьми).

Кривичі — село в Перемишлянському повіті, віддалене від Перемишлян на 15 клм., від Глинян на 6 клм.; Староство — Перемишляни, суд — Глиняни; залізнична станція Куровичі. Село невелике, але свідоме і багате. На 1 серпня 1939 р. нараховувало 163 господарства і 670 душ населення, в тому 144 родин українців, 14 родин латинників і 15 жидів. Село розбудоване по обох сторонах дороги, по одній стороні якої викладено хідник з каменя. Майже всі хати покриті бляхою або дахівкою. Мурована школа збудована в 1910 році, мурована церква — з 1935 року.

У 1941 р. через німецько-большевицькі бої село майже вигоріло: 100 господарств стали жертвою вогню, були жертви в людях — понад 20 осіб убитих; загинув також відомий в околиці Юрко Козак. Тоді ж згоріла і стара церква, що стояла як архітектурна пам'ятка.

Кривичі належали до парохії Словіта, однак у селі був церковний хор, під диригуванням М. Вахути.

Ще в 1904 р. постала читальня «Просвіта», заснована колишнім учителем Миколою Паухом. До Першої світової війни село дало двох інтелігентів, Олексія Ониськова та Івана Майбу, які причинились до піднесення культурного рівня села, а 1918 року боролись під Львовом, як вояки Української Армії. Поручник Ониськів загинув в Україні, хорунжий Іван Майба повернувся з Української Армії пораненим, працював у Кривичах у місцевих організаціях; згодом він виїхав до Канади. Іван Майба організував молодь і створив аматорський гурток, який поставив кільканадцять вистав, давав концерти. Ставили: «Сватання на Гончарівці», «Наталку Полтавку», «Украдене Щастя» й ін. п'єси.

«Союз Українок» щороку влаштовував спільне «Свячене», що було родинним святом села. Т-во «Сокіл» кожного року влаштовувало фестин-розваги на вільному полі. Щороку село спроваджувало студентку із Львова, яка влітку провадила «Садок» для передшкільних дітей.

1932 року кооператива «Єдність» побудувала мурований дім, в якому приміщувались: читальня «Просвіти», Гурток «Рідної Школи», «Сільський Господар», «Райфайзенка», і Т-во «Сокіл». Читальня вабила людей чималою бібліотекою, часописами, новинами. Завдяки Районовій Молочарні в Глинянах та фабриці килимів Михайла Хамули з Глинян — матеріальний рівень села був

добрий. Перед Другою світовою війною розпочато будову «Народного Дому», але війна перервала працю.

(Джерела: «Географічний Словник королівства Польського» з 1881 року та інформації Івана Козака з Кривичів).

Лагодів — село в Перемишлянському повіті, віддалене від Перемишлян на 8 клм., від Глинян на 12 клм. Розташоване при дорозі Львів—Перемишляни, належало до Староства Перемишляни, до суду в Глинянах; пошта і залізн. станція в Куровичах.

Про заснування села Лагодів ходить між місцевим населенням такий переказ: поблизу Лагодова було село «Залука»; під час нападу татар залукчанці сховались у сусідньому лісі, де татари їх знайшли і всіх вимордували, а Залуку спалили. Кілька мешканців, які переховувались де-інде, поселились на тому місці, де тепер село Лагодів, і від прізвища власника села, Лагодівського, пішла й назва села.

Лагодів — це колиска старої української шляхти Лагодівських, з котрої один збудував церкву (монастир) в Уневі ще в 14-му столітті, а інший — Іван Лагодівський, опікун і ревний оборонець монастиря в Уневі, похований у церкві Унівського монастиря в 1574 р.

Присілок села Лагодова зветься Затемне. Поблизу східньої межі Лагодова пропливає потік «Добра». У Лагодіві є лісовий масив з верхом «Ваза-Крук» — 422 метрів понад рівнем моря. У лісі від полудневої сторони Лагодова є місце, що зветься «Кровавиця»: на тому місці, за народним переказом, татари вимордували жителів давнього села Залук.

Перед Першою світовою війною і під час війни парохом села Лагодова, Затемного і Севорогів був о. Теодор Сахно.

Населення Лагодова, Затемного і Севорогів, за Шематизмом Греко-Кат. Митрополічної Львівської Єпархії з 1904 р., складалося з греко-кат. — 1613, з латинників — 435 та з жидів — 129 осіб. Церква під покровом Св. Михайла, дерев'яна, збудована в 1730 році. Найстарішу метрику хрещення знайдено з 1688 року, вона написана по-руськи. Народну школу заснували в Лагодіві у 1860 році. Була ще й мурована каплиця, в якій відправляли латинські Богослуження, однак латинники належали до римо-кат. парохії у Вижнянах. Працювала також двокласна народна школа.

Селяни під проводом Семена Мишулівського були добре зорганізовані, заможні й відзначалися високою особистою культурою. Читальня «Просвіти» мала багату бібліотеку; працювали кооператива з відділами споживчим, мануфактури і шкіри, каса «Райфанзенка», Гурток «Рідної Школи», «Сільський Господар»; був діяльним театральний гурток та духова (дута) оркестра. Місцева кооператива організувала збут сільсько-господарських продуктів, а восени привозила вагонами штучне добриво на поля своїх членів.

Економіка села особливо піднеслась завдяки організації доставки повного молока до молочної та прибутків із заробітку при виробі килимів для фірми М. Хамули у Глинянах. До речі, ця фірма влаштувала в селі курси технічної роботи над килимами.

Не зайвим буде навести факт, як лагодівці позбулись небажаного торгівця державним тютюном — «трафіканта». Польська влада призначила «трафікантом» у селі поляка, який мав слідкувати за життям і діями селян. Лагодівцям, звичайно, це не сподобалось, і вони вирішили збойкотувати того торговця. Зібралися всі курці і дали слово не купувати тютюну та цигарок у поляка-трафіканта. Щоб мати що закурити, кожний курець по черзі жертвував півдня часу на доставку тютюнових виробів з міста для всіх курців. Це тривало з місяць, аж нарешті «трафікант» покинув село і виїхав.

Так зорганізоване і здисципліноване село може бути дійсно зразком для всієї української суспільності. Згаданий факт навів я тому, щоб показати, яку велику силу, карність і дисципліну може виявити українська спільнота, маючи відповідних провідників.

(Джерела: «Географічний Словник кор. Польського», з 1881 р., Шематизм Греко-Католицької Митрополічної Львівської Єпархії з 1904 р., інформації селян).

Ляшки Королівські — село в Перемишлянському повіті, віддалене на 22 клм. від Перемишлян на північ і на 7 клм. від Глинян, на захід. Староство Перемишляни, суд у Глинянах; залізнична станція Задвір'є, віддалена на 6 клм.

Село лежить у долині невеликої річки Дулибівки, що протікає через Ляшки, Розворяни і Глиняни (тут під назвою «Рогівець») і впадає в річку Полтву. На східньому березі річки колись був великий став, який ділив

село на дві частини: частина в напрямі Глинян звалась «Мельники», а друга «Заставськ». У Ляшках Королівських збереглися сліди давніх оборонних окопів у формі підкови; в землі трапляються різні старовинні знахідки як вердиші, кам'яні клини, ножі, крем'яні стріли, кам'яні сокири, римські монети, частини залізної зброї і т. п.

На підставі Шематизму Греко-Кат. Митроп. Львівської Єпархії з 1911 р., в Ляшках Королівських було 720 мешканців греко-католицького віровизнання, 130 латинників і 30 жидів. Церква під покр. св. Козьми і Дам'яна збудована в 1816 р. Парохом був о. Коритко, який наполегливою працею і своїм впливом привернув селян на вірну дорогу, заклав читальню «Просвіти», що й стало початком пробудження селян. У селі була двокласна школа під керівництвом п. Вертипороха, котрий заслужив на велику подяку за піднесення освіти в селі.

Ті громадяни, які пішли на війну в 1914 р., повернулись свідомими українськими патріотами. В періоді творення Української Держави старші селяни перебрали адміністрування селом, а молодші пішли боронити Львів.

Наприкінці 1920 р. збудовано мурований дім, в якому примістили кооперативу, читальню «Просвіти» і молочно-чарню. В читальні «Просвіти» створили українську бібліотеку; діяли «Сільський Господар», Т-ва «Сокіл» і «Луг»; щоліта відкривали Дитячий Садок. Свідоміші селяни, як Р. Боровик, С. Кутинський і П. Сулима, дали гроші на заснування кооперативи. Польська поліція чинила великі перешкоди нашій кооперативі, всіляко утруднювала її працю, до всього присікалась, а в часі пацифікації села — увесь споживчий товар поліцаї облили гасом так, що згодом довелося товар спалити.

В процесі «пацифікації» польська поліція поводитись, як у давнину татаро-монголи в Україні: палила читальню бібліотеку, зривала підлоги в приватних помешканнях, ламала й палила обладнання і кооперативне, і читальняне. Поліцаї нікого не побили, бо всі активні громадяни вчасно зникли із очей.

До піднесення загальної освіти села прислужились священики, наслідники о. Коритка, а до поліпшення економіки села — фабрика килимів М. Хамули в Глинянах, де менше заможні селяни діставали працю.

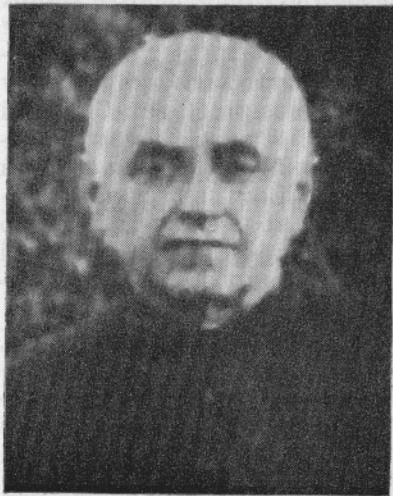
Під час першої большевицької окупації Ляшки Королівські не зазнали жодної прикрости, нікого не вивезено й не заарештовано.

За німецької окупації багато хлопців пішло до Дивізії, а багато до УПА, що викликало великі репресії і жертви згодом від советів і поляків. Багатьох молодих хлопців і дівчат розстрілювали без слідства, деяких комуністи кидали живими у криниці і там засипали землею (вістка від очевидця, М. Боровика, мешканця Ляшок Королівських).

З Ляшок Королівських вийшли такі відомі українські діячі: д-р Євген Вертипорох, генеральний секретар НТШ і голова канадійського НТШ, і М. Боровик М.А.В.Л.С., обоє в Канаді.

(Джерела: «Географічний Словник к. П.», Шематизм з 1911 р., відомості від М. Боровика — жителя села Л. К.).

Перегноїв — село в Перемишлянському повіті, віддалене від Глинян на 4 клм. на схід, від залізничної станції Задвір'є на 14 клм. Суд і збірна громада — Глиняни, Староство в Перемишлянах. Муровану церкву поставили в 1907 році. Парохом був о. Степан Височанський, сотрудниками від 1906-1909 о. Лев Абрисовський а опісля

о. СТЕФАН
ВИСОЧАНСЬКИЙ —
Почесний Світник
Митрополичої Консисторії,
довголітній парох
у Перегноєві, глинянський
декан від 1900 до 1938 р.,
суспільно-громадський діяч,
жертводавець площі під
«Народний Дім»
в Перегноєві.

від 1909 р. о. Іван Фединський. У селі жили: 1040 греко-като., 1048 римо-кат., 15 жидів. Село мало читальню «Просвіти», Кружок «Рідної Школи», касу «Райфайзена», Т-во «Сокіл», кооперативу, гром. шпихлер, спілку для розробітку торфу і «Народній Дім», збудований на площі, подарованій довголітнім парохом о. Височанським.

Останнім завідував парохією о. Володимир Левицький, який за большевиків відмовився змінити релігію (працює-бідую тепер у колгоспі Митулин, Золочівського повіту). Під час приходу большевиків до Перегноєва у вересні 1939 р. совети застрілили невинного 18-річного Богдана Височанського, внука о. С. Височанського, який саме гостював у своєї тітки — Левицької.

БОГДАН
ВИСОЧАНСЬКИЙ —
син бл. п. о. Романа
Височанського, катехита
«Рідної Школи» в Стрию,
а внук о. Стефана
Височанського,
розстріляний советським
військом у вересні 1939 р.
на приходстві в Перегноєві.

Назагал населення перед війною не бідувало; менше заможні мали нагоду заробітку у фірмі М. Хамули. В селі була 3-класна школа, у якій вчились до 200 дітей. Мешканці села були свідомими українцями.

(Джерела: «Географічний Словник к. П.», розповідь мешканця того села, Мирослава Абрисовського).

Печенія — село 24 клм. на схід від Львова, при державному шляху Львів—Золочів—Тернопіль. До повітового суду належало до Глинян (17 клм.), а до Староства — до Перемишлян (20 клм.). Походження назви села не устійнено. За переказами, назва села походить від Печенігів, що цілком імовірно, бо в давнину тим шляхом посувалися азійські орди печенігів, які доходили аж до підніжжя Карпат.

Перед Першою світовою війною Печенія нараховувала 900 мешканців. Селяни важко працювали, бо земля не вся була урожайна, половина лежала облогом (червона глина). Через нестачу урожайної землі, село не мало садів, бо всі присадибні городи селяни використовували під ярину, коноплі та льон. Багато садили пом'дори й ін. ярину, збуваючи її у Львові. У селі було багато безземельних селян. Вони заробляли на життя у багатших, або ж, як робітники, працювали у Львові.

У 19-му столітті село належало до староруської партії. Однак, у 1903 р. прибув туди молодий парох о. Олексій Ганас, який важкою працею і особистим прикладом повернув селян в українське лоно, заснував читальню «Просвіти», що стала джерелом пробудження села.

Перед Першою світовою війною Печенія вже мала гарну муровану церкву, нову школу, згадувану читальню «Просвіти», театральний гурток, кооперативу та молочно-чарню. Жваво працював там відділ «Союзу Українок», який провадив різні курси: куховарські, кравецькі та мистецького промислу для своїх членок. Ініціаторкою і провідницею серед місцевого жіноцтва була блаж. п. Генрика Ганас, дружина пароха, яка померла в серпні 1939 року. Щоліта в селі працював дитячий садок. Мешканці Печенії відзначалися високою особистою культурою, замилюванням до мистецтва.

В Печенії на парафіяльних полях була (може стоїть і нині) висока могила, з вершка якої видно дві подібні могили в Полюхові Великому і в Миколаєві, коло Гаїв. Як переказували старі люди, на тих могилах колись стояли високі стовпи, облиті смолою: їх підпалювали на сполох, щоб повідомити людність про наближення татар.

В роках Першої світової війни село наполовину вигоріло внаслідок воєнних дій. За часів царсько-російського наступу мешканці Печенії бідували, жили переважно з того, що війська, йдучи на фронт під Перемишль, давали їм за нічліг цукор, хліб, чи муку.

Після повернення австрійської армії 1915 р. село відбудувалось, а по закінченні польсько-української війни — включилося в інтенсивну працю наших центральних, культурних та економічних, установ міста Львова.

Визначний священик-патріот бл. пам'яті о. Олексій Ганас працював у Печенії впродовж 38 літ, і помер у лютому 1940 року, залишивши восьмеро дітей з закінченою вищою освітою, на власному хлібі.

Із села Печенія вийшли, крім восьми дітей о. Олексія Ганаса, ще такі інтелігенти: бл. п. Олекса Кузьма, історик і редактор «Діла», суддя бл. п. Іван Крат і о. Іван Гасяк, який провадить душпастирську працю серед українців-католиків у Англії.

(Джерело: відомості подав о. Роман Ганас, тепер у Америці, виходець із с. Печенії).

Підгайчики — село в Перемишлянському повіті, віддалене від Перемишля на північ на 11 клм., розташоване при дорозі Львів—Тернопіль, належало до Староства Перемишляни, до суду в Глинянах; пошта і залізнична станція Куровичі за 2 клм. У селі є церква Покрови Прч. Богородиці, дерев'яна, збудована в 1788 р.

У 1931-1932 рр. Підгайчики, з присілком Двориськами, нараховували 920 греко-кат. жителів, латинників 32, інших 47. В Унтервальден було 48 греко-кат., 420 німців, 20 жидів. Були ще присілки Вікторівка та Шопки. Німці в Унтервальден були поселені після прилучення Галичини до Австрії, але в другій світовій війні вони репатріювалися до Німеччини і потім залишилася тільки одна назва села — Підгайчики.

В селі була чи не найстарша школа в повіті, яка розміщувалася в колишньому монастирі польських сестер Клярисок, де зразу вчилися діти німецьких колоністів. Потім німці побудували свою школу в Унтервальден, а старий будинок передано для української школи. За ініціативою управителя школи М. Бойка та його дружини Кароліни з Косачів, в 1938 р. громада побудувала посередині села нову одноповерхову школу, яку польська влада перемінила на утравістичну (польсько-українську).

Підгайчики — село дуже старе. Підгайчани гордилися, що в них не було панщини. Вони були середньо-заможні, освічені і свідомі українці. Окрім старої дерев'яної церкви св. Покрови, збудованої на Гуцульщині 1756 р. і перевезеної до Підгайчик, в частині села Двориська була ще гарна мурована каплиця св. Дмитрія, яку побудував за австрійських часів господар Д. Стерняк. Парохами в Підгайчиках були о. Краснопера, потім до 1921 р. о. Весна, а від 1921 до 1944 о. Гр. Бойко, який багато причинився до культурного і господарського піднесення села.

В селі було ряд українських установ, як «Народний Дім» з крамницею, кооп. «Згода» в Двориськах, Т-во

БРАТСТВО І СЕСТРИЦТВО ЦЕРКВИ Св. ПОКРОВИ
в Підгайчиках, пов. Перемишляни.

Стоять: дяк Пилип Хомів, Ілько Павх (Міхасів),
о. Гр. Бойко, Пилип Дзядів і Андрій Тарах.

Сидять: Параска Яремчишин, Агофія Яремчишин
і Катерина Яремчишин.

(Фото під церквою Св. Покрови)

Сільський Господар, Молочарня, кружок «Рідної Школи», який провадив діточий садок, спортові товариства — «Луг» в Підгайчиках та «Сокіл» в Двориськах. В селі було багато передплатників української преси, включно з щоденною, а тижневиків приходило понад сотня примірників. Всі товариства були діяльними. Часто відбувалися театральні вистави, фестини, концерти, доклади, спортові вправи, а велика бібліотека була потійно чинною.

Багато молоді покінчило середні і високі школи, як: о. А. Трач, о. А. Хашевський, д-р Роман Дзядів (зараз на еміграції, проф. нью-йоркського університету), інж. О. Дзядів, д-р М. Бойко (зараз лікарем в Сарні, Онт., Канада), Іван Бойко, В. Яремчишин (Марищук), Ігор Бойко, О. Бойко, д-р М. Грецишин (тепер проф. університету в Боффало, Америка), Марія Трач, Стефа Яремчишин, Марія Яремчишин (Марищук), Ася Трач, Ася Олексів, В. Трач, І. Дзядів, В. Починський, В. Яремчишин та інші.

З присілка Вікторівка та Шопки вийшли: Андрій та Осип Оленські, члени УВО, переслідувані польською владою та М. Демкович-Добрянський, А. Демкович-Добрянський і Т. Корецький, зараз всі три на еміграції.

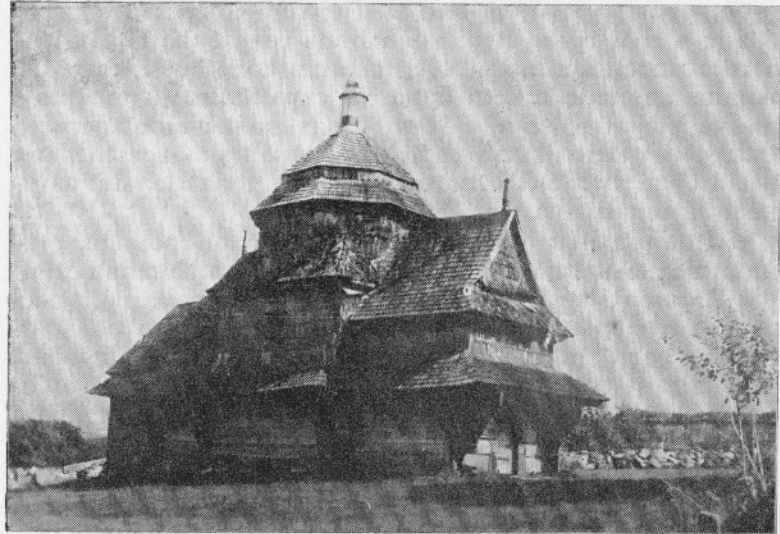
Підгайчани були великими патріотами. В часі польсько-української війни майже вся спосібна молодь була в українському війську, в другій світовій війні дагато молодих зголосилися до Української Дивізії, багато пішло в ряди УПА. Багато підгайчани понесли жертв відомих і невідомих.

(Подано на підставі даних І. Дзядова)

(Джерело: «Географічний Словник кор. Польського» з 1881 р.).

Погорільці — повіт Перемишляни, суд в Глинянах, греко-католицький деканат Глинянський.

Село Погорільці лежить при шляху Львів—Бережани, а сусідує з півночі з довгим селом Підгайчики (Двориська), з полудня з селами Севороги і Коросно-Затомне, з заходу з селом Станисмир, а зі сходу з великим селом Лагодовом.

Церква св. Параскевії в Погорільцях, пов. Перемишляни.

Погорільці це стародавня історична оселя, яка в давних часах не раз була нищена набігами кочовиків. Від сторони Станисмира з полудня на високому горбку стояв

великий оборонний замок, з якого завзято відбивались його оборонці, ослаблюючи ворожі сили. На цьому великому горбку ще до сьогоднішніх часів залишились рештки мурів, підземні сховища, великі півниці-льохи та в деяких місцях печери, про які місцеві люди говорили, що колись це були підземні переходи. Те місце ще й сьогодні люди називають «Містечко». Там був великий майдан, ринок і склепи. В тій частині мешкало найбільше поляків і жидів-купців. По спаленню замку і оселі, населення, яке ще залишилося, наново побудувалося на північний захід від давнього поселення. Від спаленої оселі люди назвали новозбудоване село Погорільцями.

В 1772 році українці села Погорільців спровадили дерев'яну церкву з Бойківщини, яка стоїть до нині по середині села, як культурно-історична пам'ятка. Нову муровану церкву погорільчани розпочали будувати в сусідстві старої, підтягнули мури аж до даху, але будову перервала війна в 1939 році. Церква св. Параскевії в Погорільцях, належала до парохії в Підгайчиках.

За австрійської окупації адміністрацію села мали в своїх руках українці, але за Польщі поляки все перебрали в свої руки. Всіх мешканців села було понад 800, з того українців понад 400, поляків коло 300 і коло 100 жидів. Давніше в селі було $\frac{2}{3}$ українців, $\frac{1}{3}$ поляків і жидів разом взятих. В селі стояв польський костел і була римо-католицька парохія. В школі за австрійських часів була українська мова навчання, а за Польщі замінено її польською.

В Погорільцях був осідок війта збірної громади, станція польської поліції, поштовий уряд, залізнична станція Лагодів і всі ці польські уряди, а зокрема польська римо-католицька парохія, старалися насильно польонізувати село. Мимо великого натиску і переслідувань, українці не здавалися, а твердо стояли при своїй національності, вірі і церкві. Мали читальню Просвіти в домі господаря Цимбали, кооперативу «Єдність», т-во Сокіл, Сільський Господар та драматичний кружок.

Назагал населення села Погорільців було дуже бідне. Одна третина з них були безземельними халупниками, або з одним чи двома моргами землі. Було теж кілька-надцять середніх господарств від 8 до 12 моргів землі, а решта бідніші від 2 до 8 моргів. Всі бідні і безземельні селяни працювали на панських фільварках і досить бідно проживали.

Осіною і зимою порою багато дівчат виробляли на ткацьких варстатах килими до глинянської фірми Михайла Хамули, а зароблений ними гріш допомагав бідним вдержатися при життю.

(Подано за даними І. Дзядова)

Полоничі — село в Перемишлянському повіті, віддалене від Перемишля на 30 клм., від Глинян на 10 клм., від залізничної станції Задв'р'є на 5 клм.; Староство в Перемишлянах, суд у Глинянах. Ще в 1895 р. громада поставила, вірніше перевезла дерев'яну церкву; правив у ній о. Теодор Масюк. Мешканців у 1932 р. було: 632 греко-католиків, 275 латинників і 37 жидів. Був також римо-като. костел. У селі працювали читальня «Просвіти» і кооператива.

Місцевий храм — це стара церква, перенесена 1895 р. з Новосілок Лиських (пов. Камінка Струмилова), в якій відправляв Богослуження і проповідував рідною мовою Боже Слово Пробудитель галицької України о. Маркіян Шашкевич.

(Джерело: Шематизм Греко-Кат. Митроп. Львівської Єпархії з 1932 року).

Полтва — село в Перемишлянському повіті, 6 клм. північніше від Глинян, 3 клм. від залізничного шляху на Львів—Красне—Тернопіль; село над річкою Полтвою, що впадає до Бугу; Староство в Перемишлянах, суд і поліція в Глинянах. Постаня Полтви датується 1661 роком.

Селяни в минулому відробляли панщину, як і в інших селах. У офіційних записках з 1765 р. сказано: Полтва належить до староства Глинянського, підданих є 63, з них 4 належать до послуг на фільварку, решта ж вільні. Повинність їх така: хто живе на четвертині морга поля, повинен відробляти для фільварку по 2 дні щотижня круглий рік; крім цього, зобов'язаний віддавати для дідича «півкаплуна» (по одній курці, 3 яйця і по 3 мотки пряжі з панського прядива). Хто жив на півчвертині, той мав обов'язок робити для фільварку один день на тиждень впродовж року і віддавати трохи меншу данину. Власники пасіки мусіли віддавати десятий пень дідичеві. Всі мешканці мусіли відробляти «шарварки» 12 днів річно та ще й допомагати у пивоварнях.

Після скасування панщини село відродилось і економічно зміцніло. У документах після канонічної візитації з 1868 р. стверджено, що дерев'яну церкву під Покровом Пр. Діви Марії збудували вселі у 1724 році, що мешканців було 809 душ, з того латинників 148, а жидів 64. Парохом тоді був о. Михайло Шавала.

При канонічній візитації з 1932 р. стверджувалось, що Полтва мала 1000 душ греко-католиків, 260 римо-кат. і 54 жидів. Парохом у той час був о. Василь Терещук; село мало 3-клясну школу, читальню «Просвіти» і кооперативу. В останніх роках менше заможні селяни заробляли при килимарстві.

(Джерело: «Географічний Словник к. П.», з 1881 р. та Шематизм з 1932 р.).

Полюхів Великий — село в Перемишлянському повіті, віддалене від Перемишлян на 18 клм., від Глинян на 6 клм., Староство в Перемишлянах, суд у Глинянах, залізнична станція Куровичі, за 4 клм. Мурована церква з 1909 р. Населення в 1911 році: 900 душ, з них 150 латинників і 16 жидів. Останній парох о. Омелян Боберський. Село мало 2-клясну школу, читальню «Просвіти», кооперативу. Менше заможні селяни працювали при виробках килимів для Глинян.

На межі земель Глинян, Полюхова В. та Розворян, видні могила, названа Сопаторською. Існує переказ, що в ній мав похоронити угорський король кількох своїх вельмож, які були покарані смертю за непослух.

(Джерело: Шематизм Греко-Кат. Мит. Львівської Єпархії, 1932).

Розворяни — село в Перемишлянському повіті, віддалене від Перемишлян на 18 клм., 3 клм. від Глинян; Староство в Перемишлянах, суд у Глинянах; залізнична станція Задвір'є (7 клм.), або Куровичі (6 клм.). Церква дерев'яна. Парох з Полюхова, о. Боберський. Мешканців у 1932 році було: 855 греко-кат., 55 латинників і 15 жидів. У селі працювала 2-клясна школа, читальня «Просвіти», кооператива, «Райфанзенка» і Т-во «Сокіл». Бідніші виробляли килими для Глинян.

У 1941 р. совети заарештували і вивезли Михайла Сеника — активного місцевого діяча.

(Джерело: Шематизм Греко-Кат. Мит. Львівської Єпархії, 1932).

Словіта — село в Перемишлянському повіті, 14 клм. від Перемишлян, 12 клм. від Глинян; лежить у пасмі гір Гологори-Вороняки, при державному шляху на Львів—Тернопіль; Староство в Перемишлянах, суд у Глинянах, пошта в Словіті, залізнична станція Куровичі.

Зариси про село сягають 1666 року, коли Ян Мнішек, староста Глинян, передав греко-кат. монахиням Чину С.С. Василіянок у Словіті два млини. Старою церквою збудованою в 1740 р., опікувалися Сестри Василіянки, у ній щороку відбувались відпусти в день Чесного Хреста. Нову церкву, муровану, побудували 1906 року, вона була парохіяльною. Парохи в Словіті змінювались дуже часто. Протягом 40 рр. там були: о. Олексій Левицький, о. Іван Бачинський, о. Радомський, чернець студит о. Пересипків, чернець о. граф Ржевуцький, о. Колод'ї. Був також римо-кат. священик, який правив у своїй каплиці.

Населення Словіти складалося в 1911 році з 1472 греко-католиків, 250 римо-кат. та 98 інших. Була триклясна українська народна школа і 7-клясна польська, Т-ва «Школи Людовей». Управителями шкіл працювали пп.: Мурин, Худерський, Станчевський і Стемпурський (українці). Чин С.С. Василіянок у Словіті, крім релігійного життя і обрядів, займався сільсько-господарськими справами; Сестри навіть провадили зразкову пасіку. Їхньою останньою настоятелькою була старша Сестра Мануїла.

У селі діяли читальня «Просвіти», кооператива, аматорський гурток; «Народний Дім» закінчили будувати за советів, які заборонили ту інституцію.

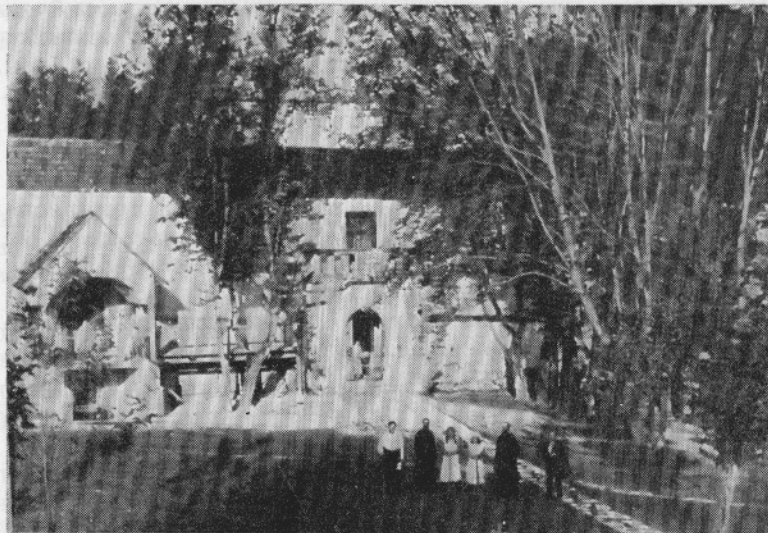
Є в Словіті висока могила (звана «Холева»). Походження її годі встановити. Припускають, що, як і інші подібні могили, вона служила для повідомлення людей про наближення напасників-кочівників. На тій могилі село встановило статую Божої Матері, пошкоджену під час війни. Тоді на могилі поставили пам'ятник Тарасові Шевченкові.

(Джерела: «Географічний Словник к. П.», Шематизм Греко-Кат. Мит. Львівської Єпархії, інформації місцевих селян).

Унів — село в Перемишлянському повіті поміж Глинянами і Перемишлянами, в пасмі гір Гологори—Вороняки. Староство в Перемишлянах, суд і збірна громада в Глинянах, пошта в Словіті; залізнична станція Куровичі.

Населення в 1931 р. складалося з 943 греко-католиків, 10 римо-кат. та 90 жидів. У селі працювали народна школа і читальня «Просвіти».

Унів подібний до інших сіл. Зате Унівський монастир має велику й цікаву історію. Його збудував у 14-му сторіччі старий український рід Лагодівських, які тоді жили в селі Лагодів. Про назву «Унів» є переказ, як один із дідичів Лагодівських, вирішивши збудувати храм Божий, почав підшукувати відповідне місце на своїх землях. Коли натрапив на місце, що йому сподобалось, був уже вечір. Дідич глянув на небо і сказав: «То є нів», або «Уже є нів» (себто місяць у фазі новика, молодика), — «Нехай же це місце зветься Унів»...

УНІВСЬКИЙ МОНАСТІР

Входова брама зі старими оборонними мурами, баштою і дзвіницею. Ліворуч під муром видніє капличка із збірником цілющої води, що випливала з джерела в церкві за престолом.

Церкву-монастир збудували з каменя і цегли. Стіни монастиря поклали в понад один метр товщиною. Будували з розрахунком, щоб за стінами можна було оборонитись від нападів татар або розбійницьких банд.

У церкві під престолом б'є джерело чистої свіжої води, котру дерев'яними рурами відводять поза церкву, до бетонованої криниці. З неї брали воду ченці і прочани. З одного боку монастиря є парк із старезними смереками. Парк омивають два потічки, що впадають у став, у якому ченці розводили рибу. Недалеко від Унева проходили лихого пам'яті два татарські шляхи — Волоський і Чор-

ний, якими татари дуже часто нападали на червоно-руську землю.

Вкінці 14-го сторіччя о. Теодор Любартович запровадив у тому монастирі чин оо. Василіян; у 1401 польський

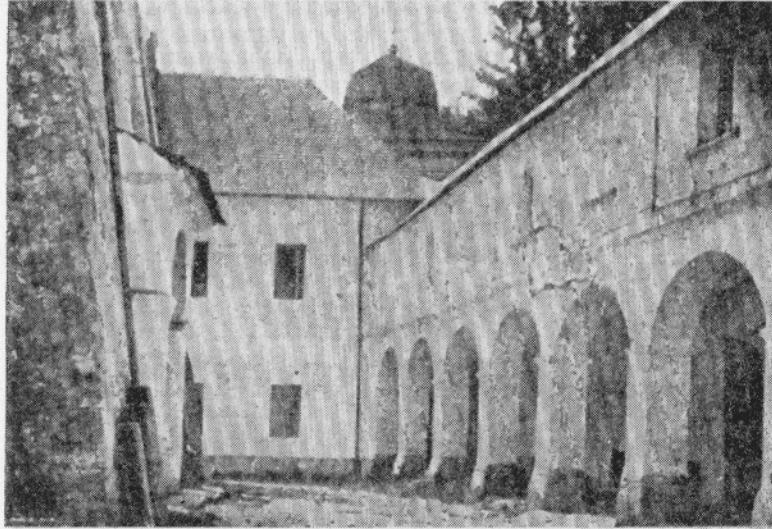
УНІВСЬКИЙ МОНАСТІР

Праве крило обителі, спереду город з квітами.

король Ягайло грамотою затвердив монастир і приналежні до нього посілості, які подарував монастиреві один із лагодівських дідичів.

До монастиря були приділені великі ґрунтові і лісові посілості, тому Унів став місцем постійного перебування архимандрита. Унівський монастир становив дуже важливу позицію в церковній мережі, а унівські архимандрити часто ставали львівськими єпископами. Тому не дивно, що за достоїнство стати унівським архимандритом часто змагались окремі діячі, і так виникла боротьба між православними і уніятами.

Львівські єпископи, які прийняли унію, старалися володіти монастирем, а православні, природна річ, на те не годились, і тому часто заходила суперечка, що її мусіли полагоджувати польські королі. І так, 1443 року, польський король Владислав Варненьчик передав о. Пін-

СТУДИТСЬКИЙ МАНАСТИР В УНЕВІ

Подвір'я з аркадами.

ському під опіку монастир в Уневі. У 1539 р. монастир був вже під управою митрополита київського, у якого польський король Жигмонт I це право відібрав і передав монастир під управу львівського єпископа Тучапського. Це викликало непорозуміння між архимандритами унівськими і єпископами львівськими. В 1542 р. Жигмонт I вирішує спір між Владикою львівським і архимандритом унівським так, що ченці мали підлягати Владиці львівсько-луцькому, а монастирським майном ніхто не міг розпоряджатись, крім ченців. Та й ця постанова була короткочасною, бо вже в році 1549 Жигмонт Август наказав Маркові Балабанові, Владиці львівському і галицькому, щоб той виплатив за шкоди, заподіяні монастиреві, і звільнив Владика з дальшої опіки над монастирем, доручивши її Олександрові Ваврикові Лагодовському. В тих часах було вмуровано в церкві, в заглибленні стіни, саркофаг з білого мармуру, з тлінними останками сл. п. Ванька (Івана) Лагодовського. На віку саркофагу зображений у натуральній величині озброєний лицар, з написом »1574 рік«.

У 1597 р. єпископ Гедеон Балабан силою здобув монастир і передав під догляд своєму кривному Йоні, для якого вистарався звання архимандрита в Уневі. Закон-

ники збунтувались і вигнали того Йону з монастиря. Ченці обрали своїм опікуном шляхтича Юрка Улянецького, але він порозумівшись із Йоною, передав йому монастир, а розлючений Йона розігнав ченців по білому світі.

В міжчасі став архимандритом Ісайя (Іван) Балабан, православний. Після його смерти українці-католики хотіли наставити архимандритом свого співвизнавця Павла Овлучинського. Сам польський король Жигмонт III писав до католицького митрополита Вен'ямина Рутського, щоб той допоміг Овлучинському. І хоч за Овлучинським стало також багато загонових шляхтичів, все таки православні посадили на архимандрита Унева Гедеона Заплатинського. В суперечку втрутивсь Кіліян Боратинський, приставши до роду Лагодовських, які підтримували кандидатуру католика. В 1627 р. Боратинський, зібравши слуг і свою челядь до 20 чоловік, напав на монастир. Це сталось восени, під час відпусту. Між прочанами зчинилась метушня; Боратинський побив кількох вірних, двох селян убив на смерть, багатьох тоді було поранено, однак монастиря не здобув. Розлючений »лицар« напав на село Якторів і пограбував його, погнавши до себе 60 волів і коров та 21 ялівку. Через чотири роки той же Боратинський зібрав чималий гурт людей, вершників і піших, і 14 квітня 1631 р. вдруге напав на Унівський монастир. Приставивши драбини до мурів, напасники вдерлись у монастир а з ними і архимандрит-номінат Овлучинський: у руках він тримав номінацію на архимандрита Унева від київського Митрополита. Саме тоді архимандрит Заплатинський умирав, при ньому вже сидів ієромонах Солятицький, — ігумен монастиря в Угорниках, який по смерті Заплатинського мав стати архимандритом Унева. Напасники потурбували Сулятицького і замкнули його в келії. Таким шляхом Павло Овлучинський став архимандритом Унева...

Останнім єпископом львівським і, одночасно, архимандритом унівським був Атаназій Шептицький. Його брат, Варлаам Шептицький, обладнав у монастирі друкарню, в якій друкували церковні книги.

Потім архимандритом Унева став Амброзій Туржанський, котрий управляв архимандрією від 1746 до 1774 р. Останнім архимандритом Унева був Онуфрій Братковський, до 1790 року, коли цісар австрійський Йосиф II скасував унівську архимандрію, а належні до монастиря маєтності, себто землю й ліси (даровані колись дідичем

Лагодовським), приділив Митрополії у Львові. Від того часу монастир, радше палату в Уневі, використовували як літню резиденцію для відпочинку львівських єпископів. Але часи йшли, і ось ще перед Першою світовою війною Митрополит Андрей Шептицький припровадив до Унівського монастиря закордонних законників, Редemptористів. За короткий час вони збудували власний монастир, у Збоїськах коло Львова, куди й переселились.

Митрополит А. Шептицький врешті передав Унівський монастир чиніві Отців Студитів. Студити — це один із найбільш суворох чинів у всьому монашестві. Всі ченці, почавши від ігумена і кінчаючи наймолодшим послушником, мусіли фізично працювати. Останнім ігуменом Унівського монастиря був граф Климентій Шептицький, брат Митрополита Андрея. У середньовічному монастирі, звичайно, не було водотягу, воду доводилось носити на коромислах. Ігумен Климентій носив воду на коромислі так само, як і кожен інший чернець; не мав якогось ліпшого повозу, а їздив драбинястим возом, на в'язці горохівки.

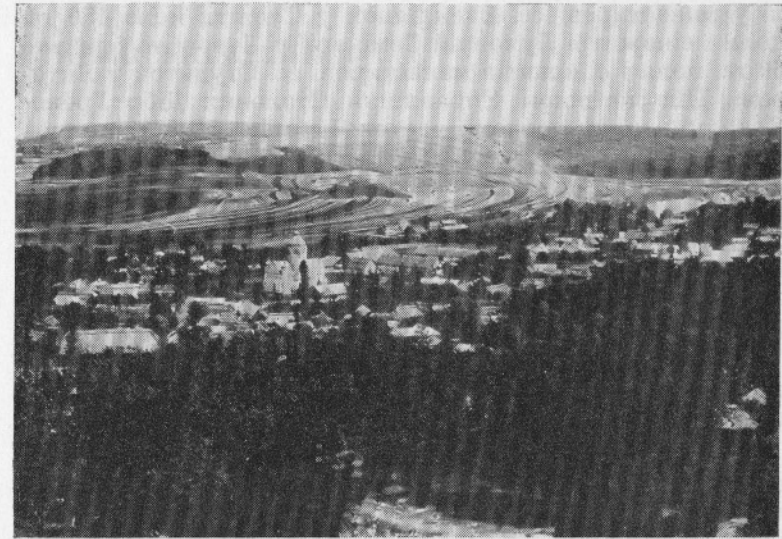
В роках Другої світової війни монастир в Уневі став справжнім прибіжищем для всіх гнаних і голодних. Переховувались там від большевиків визначні українські громадські діячі, а за німецької окупації також і жиди, яких було близько 150 осіб.

Студити в роках війни відновили славний колись унівський відпуст, що припадав на день Успенія Пречистої Діви Марії, 28 серпня, і тривав впродовж двох тижнів. На унівський відпуст збирались щороку хмари прочан, також купці приїжджали туди з усієї Галичини, з Волині й Поділля. Навколо монастиря розташовувались тоді торговці з будками, з різними товарами, хлібом, ковбасою і т. п., з ярмарковою літературою; магіки показували свої фокуси-штуки, для дітей крутилась каруселя. Продавали там прерізний крам: взуття, матерію, убрання тощо. У ченців люди купували свічки, молитовники, релігійну літературу. Селяни круглий рік відкладали зайвий гріш, щоб щось купити в Уневі на славному відпусті.

З приходом московсько-большевицької влади все там завмерло: ченців розігнали, з монастиря зробили старечий дім-притулок, навіть Унів перезвали на Межигір'я...

(Джерела: «Географічний Словник к. П.», стаття-спогад Миколи Новіни в щоденнику «Америка» ч. 80, з Великодня 1962 р.)

Якторів — село в Перемишлянському повіті, лежить за 10 клм. на південь від Глинян, у гірському пасмі Гологори—Вороняки, при головнім шляху Львів—Тернопіль; належить до Перемишлянського Староства, до суду і збірної громади в Глинянах, пошта в Словіті; за-

ЗАГАЛЬНИЙ ВИД ЯКТОРОВА
Вгорі на горбку видніє на овиді Словіта.

лізнична станція Куровичі, віддалена на 11 клм. Якторів має муровану церкву під покр. св. Миколая. У 1932 р. село нараховувало 1350 душ греко-католиків, 60 душ латинників і 60 жидів; мало двоклясну школу, читальню «Просвіти» і кооперативу. Парохами Якторова були: до 1914 р. о. Юліян Зубрицький, опісля до липня 1919 р. о. Лев Абрисовський, по його смерті завідували парохією якийсь час монахи-студити з Унева на чолі з ігуменом о. Климентієм Шептицьким, братом Митрополита Андрея; відтак до 1935 р. завідателем був о. Роман Ульванський, останнім парохом до 1945 р. був о. Аркадій Гуглевич. Митрополит Андрей Шептицький заснував у Якторові монастир Сестер Студиток, які осіли у фільваркових забудовах. Менше заможні селяни займалися виробництвом килимів для Глинян.

На теренах Якторів—Унів були розташовані добра, що звалися »Столові Добра Греко-Кат. Митрополії у Львові, маєток Якторів—Унів, розміром близько 1600 гектарів. Митрополит Шептицький у першій половині 20 століття обділив монастирі приблизно так: коло 80 га. поля і 150 га. ліса монастиреві оо. Студитів в Уневі; яких 30 га. лісу монастиреві сс. Василянок у Словіті; коло 150 га. поля і сіножатів Духовній Семінарії у Львові та близько 60 га. поля і сіножатів монастиреві сс. Студиток у Якторові. Під доглядом Управління Столових Дібр Греко-Католицької Митрополії маєток Якторів—Унів мав кругло 1270 га. землі, в тому 1000 га. лісу. Колись той маєток належав дідичу Лагодівському, який подарував його монастиреві в Уневі, а австрійський цісар Йосиф II, зліквідувавши монастир у 1790 р., передав добра Греко-Католицькій Митрополії у Львові. Останнім Управителем Столових Дібр Греко-Кат. Митрополії маєтку Якторів—Унів був інж. Петро Пясецький.

Советська влада увесь той маєток »удержавила«, ченців і черниць розігнала; навіть назву села Якторів змінила на Ясенівці.

Поміж Уневом та Якторовом і нині стоїть турецький пам'ятник, що являє собою 2-метрової висоти цоколь з металевим півмісяцем і зіркою вгорі. Про цей пам'ятник існує така легенда: в часах нападів татар один старшина »мурза« захопив вродливу доньку українського священика з Погор'лець і з нею втікав. Почало темніти, і він вирішив під Уневом переночувати. Коли заснув, молода попадівна взяла його меча і відтяла »мурзі« голову. Сама, сівши на коня, поверталась вночі додому. Перед своїм селом натрапила на глибокий яр і скрикнула: »Ах! ту рів!« Той вигук хтось підслухав, і від того назвали місцевість Якторів, або Яхторів.

Совети знищили й ту, оповиту легендою, назву...

(Джерела: Шематизм Г.-К. М. Л. Єпархії, інформації інж. Петра Пясецького — кол. управителя Столовими Добрами Греко-Кат. Митрополії у Львові і Данила Серни, уродженця Якторова).

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ГЛИНЯНСЬКІ КИЛИМИ

До історії килимарства

За твердженням істориків, килими були відомі з непам'ятних часів у Малій Азії, особливо поширені в Ірані, Пакистані, Афганістані й ін. країнах. Виріб (технічне виконання) був відмінний від українського. На натягненій на примітивному станку, поставленому вертикально, основі в'язали маленькі вузлики з могоатру (кашмірська вовна). Їхали один до одного, і так поставала тканина різних барв. Робота була дуже марудна, бо на один квадратний сантиметер доводилось в'язати від 10 до 12 вузлів-гудзів. Над чималим килимом одна родина працювала більше року. Вироблені килими діставали назви околиць, де їх виконувано: Бухара, Керман, Мішар і т. д. Вироби ті загально були знані в цілому світі як килими (»дивани«) смиренські або перські. Цінились дуже високо, і не надто багатій людині годі було придбати килим. Королі, князі чи державні мужі в тих країнах зберігали килими в державних скарбницях, як підклад на випущені гроші. При нагодах відвідин сусідських князів чи королів — обдаровували їх килимами.

В Україну завезено такі східні килими за посередництвом константинопільських цісарів (вони ангажували київських князів на допомогу в боротьбі проти болгарів), а також завдяки іншим купецьким транзакціям. В Україні за княжих часів на княжих дворах було багато слуг і дворових, між якими знаходились і талановиті ткачі — вони виробляли взористу тканину методом плетіння, а не в'язання, як то робили на Сході. Княжі ткачі, виконуючи взористу тканину, самі комбінували взірці, які брали з природи, з народних вишивок, або з якихось фресок. Така взориста тканина прикрашувала княжих хороми. За короткий час таке ткацтво поширилось по всіх княжих добрах, а згодом і по всіх багатших домах в Україні. Але килимами не торгували, а обдаро-

ували ними визначних гостей. З часом зацікавилися килимами мистці-малярі і компоували взірці, за якими виконувано килими у багатих домах. За сирівець-основу брали чисту овечу вовну, льняну основу і природні барвники. Так вироблені килими довго зберігались, що підтверджували зразки в Національному Музеї і в Т-ві ім. Т. Шевченка.

Спосіб виробу килимів був знаний на східній Україні, звідки перебрав його до своїх дібр дідич Федорович у Вікні, Скалатського повіту, а звідти перебрали його Глиняни.

Промисел у Глинянах

Колишній парох о. Филімон Решетилевич, який спершу заклав Т-во «Задаткове» («Руська Каса»), організував

о. ФИЛИМОН
РЕШЕТИЛОВИЧ —
колишній парох церкви
св. о. Миколая, засновник
«Задаткового Товариства»
(опісля «Українбанк») і
«Ткацького Товариства»
в 1885 р.

також і «Товариство Ткацьке» (Т-во з обмеженою порукою). Створене в 1885 р. «Товариство Ткацьке» мало за завдання впровадити і поширити в місті ткацьку справу. Спровалили фахового вчителя, зібрали кількох місцевих ткачів і розпочали працю. Зразу важко приходилось, бо місцеві ткачі знали тільки звичайне полотно, а що при навчанні не могли заробити на життя, то треба було

їм за науку й платити; треба було платити й помічникам при снуванні ниток. Все те покривав банк, що його о. Решетилевич саме перед тим заснував. Та головне було зроблено і ткацтво у Глинянах почало розвиватись. Спочатку випускали полотна, цайги (міцна матерія на робочий одяг), рушники, взористі скатертини, вовняні хустки, також брокати, заслони (занавіски) на вікна та ін., на що у той час був попит. За старанням о. Решетилевича, Виділ Крайовий у Львові признав «Товариству Ткацькому» річну дотацію в сумі 500 австр. корон. Це була велика допомога для Т-ва. Промисел швидко розвивався, щораз то більше приходило людей до праці, зростав і попит на вироби. Врешті-решт, було збудовано два великі фабричні будинки, де працювали кругло 60 робітників.

Виділ Крайовий у Львові, довідавшись про розвиток ткацької фабрики у Глинянах, зажадав, щоб директором і керівником фабрики був поляк, якого Виділ мав сам призначити. Коли ж правління фабрики і о. Решетилевич на те не погодились, Крайовий Виділ у Львові припинив дальші дотації і... заклав у Глинянах промислово-ткацьку школу під керівництвом п. Юрайди.

Ткацька фабрика збувала випродуковані матеріяли у Глинянах і в околичних містечках, на ярмарках і тижневих торгах, а речі брокатові і могаїрові розсилала до священиків по всій Галичині.

Та відносно недовго тривав розвиток і успіх ткацької фабрики, бо 1906 року лодзькі великі фабрики засипали своїм текстильним товаром всі міста й містечка. Лодзькі вироби були якіснее гірші, але краще викінчені (на механічних кроснах, яких наші ткачі не мали) і при тому — дешевші.

Тому, що покупці, і місцеві й довоколишні, більше купували лодзьку мануфактуру, глинянський промисел почав завмирати, обмежуючись до селянських рушників і скатертин. Для всіх робітників вже не було досить праці.

Довідавшись, що в селі Вікно, Скалатського повіту, дідич Федорович виробляє килими, з ткацької фабрики послали туди чоловіка, щоб познайомився з технікою виробництва килимів. Однак, тамтешній керівник зорієнтувався, чому той прийшов, і усунув його з праці. Все ж таки, робітник, хоча був лише на праці декілька днів, зорієнтувався в техніці виробів килимів. Тоді о. Решетилевич купив на крайовій виставці килим; ткачі його

розібрали по нитці і на основі того — виплели свій власний. Не був він бездоганним, але так пізнали техніку виробництва. Від того часу розпочала працю робітня килимів у Глинянах. Збудували кілька килимарських варстатів, спровадили відповідні сирівці і приступили до дальшої праці й розбудови. Готову продукцію дуже важко було збувати: через високі ціни килимів, могли їх купувати тільки багаті люди, державні урядовці, або заможніші священники. Доводилось давати на кількамісячні сплати, що погано відбивалось на фабриці, бо не раз через нерівномірні впливи не можна було заплатити робітникам і закупити сирівець. Фабрика задовжувалась більше й більше, і так тривало аж до вибуху першої світової війни.

Під час війни, себто в 1914-1920 роках, фабрика не працювала; решті фабричне знаряддя було розкрадене, варстати спалені — збереглись лише дві порожні будівлі.

Розвиток килимарства у Глинянах

Як уже згадувалось раніше, виробництво килимів у Глинянах, започатковане о. Филімоном Решетилевичем (колишнім парохом церкви св. Миколая) десь у 1908 р., — остаточно занепало під час Першої світової війни. У 1920 р. фабричні будинки були продані — для покриття боргів на прилюдній ліцитації. Запропонувавши найбільшу суму (155,000 австр. корон), я придбав ті будинки. Так у Глинянах постала ткацька фабрика Михайла Хамули.

Після реставрації пошкоджених будинків і збудування кільканадцяти килимових станків, приступили ми з вишколеними робітницями до випуску продукції. Початок був дуже важкий. Витративши готівку на закуп будинків, їх реставрацію та на нові станки — я не мав вже грошей на сирівці та оплату за роботу. Коли випродукували перші 50 штук різного розміру килимів, я стримав дальшу працю і особисто взявсь розшукувати ринок збуту. Стріло мене прикре розчарування: солідні купці твердили, що на килими, визнані за люксовий товар (тоді, крім звичайного податку, треба було платити за килими ще й люксовий податок) у повоєнному часі немає покупців. Після довгих розшуків, натрапив я на Пилипа Газе — віденського купця, власника гуртівні килимів на вулиці »Третього травня« у Львові. Він за-

купив у мене цілу партію товару, але ціну збив так, що я відібрав лише за сирівці і роботу без жодного прибутку. Довелось продавати, щоб було чим заплатити за роботу й сирівці.

Знайомі й приятелі радили покинути виробництво килимів, але така »порада« мене не задовольняла і я продовжував дальший виріб, розвозячи товар малими партіями до крамниць у більших містах, де залишав килими на комісову продаж. Так українські килими з'явилися у багатьох вітринах, що було доброю реклямою, і килими почали знаходити дедалі, то більше покупців. Виникла потреба поширити продукцію. Тому, що в Глинянах не було більше кваліфікованих робітників, я влаштував курси техніки килимарства в околичних селах, а саме: в Лагодіві, Якторові, Балучині і Борткові, на яких вишколились сотки робітників, переважно жінок. Випускниці-курсантки одержували станки та сирівці й виконували роботу в домах. У власних домах приміщували невеликі килимові станки, від 1 до 2 метрів широчини, а більші, до 4 метрів — встановлювали у фабричних будинках.

Впарі з припливом фахових робітниць та розбудовою станків, треба було збільшити й кількість сирівців, у першу чергу відповідної товщини вовняної нитки, яку спроваджувано з прядільних фабрик у Більську. В 1925 році я закупив механічну прядільню вовни, на якій виробляли потрібні для килимів нитки. Сиру вовну я спроваджував з Аргентини або Австралії, за посередництвом торговельної фірми Блох-Бегренс в Копенгагені, Данія. Завдяки власній прядільні, подешевшала продукція килима і збільшилось коло покупців.

Щоб запевнити сталий ринок збуту, я відчинив власні крамниці по більших містах Польщі й Зах. України: у Львові, Кракові, Варшаві, Вільні і в Станіславові, після чого попит на килими зріс ще більше. Це дало мені змогу взяти на працю ще більше робітниць та поставити нові килимові станки: з приходом большевиків у 1939 р. було вже 360 станків та близько 500 килимарських робітниць. Крім них, працювали на підприємстві 12 осіб у канцеляріях, 18 торговельних працівників, 4 технічні керівники та 4 рисівники, які перерисовували взірці килимів для робітниць. Взірці-зразки спроваджувано з Мистецької Академії у Кракові, з »Промислової Школи« у Львові, або від українських мистців, — Дмитра Бутовича, Василя Дядинюка, Северина Борачка та інших.

Для ширшої реклами фабрика брала участь у виставах килимів на світових виставах: у Празі (Чехо-Словаччина), у Відні (Австрія), в Мілані (Італія), і всюди одержувала визнання й золоті медалі. Також виставляла килими на «Крайовій Виставі» в Познані, в 1929 році, де також одержав золоту медалю, на Регіональній Виставці в Тернополі (срібна медаля). Крім світових вистав, брав я кожного року участь у килимарській виставці на «Східніх Торгах» у Львові. Слід згадати, що глинянські килими М. Хамули виставлялись на міжнародних виставках не лише у Варшаві, а і в Парижі та в Нью-Йорку. Таким чином, глинянські килими фабрики Михайла Хамули здобули славу не тільки в краю, але й далеко в широкому світі, завдяки артистичним взірцям і мистецькому виконанню.

Незручно хвалитись власними успіхами, але заради правди треба сказати, що моє підприємство килимів у Глинянах, даючи працю і змогу заробітку українському населенню, принесло велику економічну допомогу як малоземельному українському селянству, так і українській інтелігенції, котра через утиски польським урядом українського населення ніде не могла знайти праці. Статистика промовистіша за всі описи, і ось мова статистики: затруднені у фабриці килимів Михайла Хамули бюрові й торговельні працівники в кількості 38 осіб одержували місячно заробітну платню у висоті 3.800 польських золотих, а клугло 500 килимових робітниць доставали 12.500 поль. зол. місячно. Як згадувано, робітниця працювали на килимових варстатах не лише в самих Глинянах, а й у 12 довколишніх селах.

Власністю моєї фабрики були 5 великих будинків у Глинянах, з них два при вул. Шевченка, де продукувались великі килими, покривала на ліжка, обруси на столи, скатерті і т. п.; при вул. Котляревського в поверховому домі були головні бюро фабрики, а побіч був фабричний будинок де шуміли прядільні машини. Тут теж находились фарбарні, сушарні, магазини для сирівців і готових виробів, склади для видавання роботи та відбору випродукованого товару.

Вартість підприємства в другій половині вересня 1939 року, з приходом большевиків до Галичини, становила клугло 1,000.000 поль. золотих.

Крім підприємства М. Хамули, постали в Глинянах кілька дрібних килимарень: Стефана Галана, Іцка Гребля, Миколи Тимняка, Дмитра Дулиби і Федоришина.

МИХАЙЛО ХАМУЛА З РОДИНОЮ

Підготовка до виробу килима

Спроваджена з Австралії та з Аргентини вовна через торговельну фірму Блох і Бегрек в Копенгагені — йшла до механічної прядільні вовни. Спочатку на «гремплярці I» (машини, що скубе вовну) вовну розскубувано і з неї творено рівні аркуші, подібні до вати на ковдру. Ті аркуші переносили на «гремплярку II», яка дільниками ділила вовну на відповідної товщини тасьми; їх передавали на «сельфактор» (машини для сукання чи скручування ниток), де й скручувано відповідну нитку. Готові нитки звивали в мітки й відсилали у фарбарню. Там їх фарбували в потрібні кольори, потім висушували й відсилали до магазину, звідки готові нитки видавались робітницям до роботи. Так звану «основу» (як і при ткацьких варстатах), потрібну для виробу килимів, робили із льняних ниток, що їх купували в селян і машиною скручували втричі (три льняні нитки, сплетені разом в одну).

Не зайвим буде згадати, що в Польщі імпорт закордонної вовни перебував під контролею уряду, і на кожную

доставу вовни треба було спеціального дозволу. Від 1930 р. уряд видав вказівку, що кожний підприємець, купуючи закордонну вовну, мусів закупити 10% вовни крайової, по державній ціні. Але та вовна, хоча й не поганої якості, не надавалась для виробу килимів. Продукти крайової вовни, знаючи про обов'язковий закуп їхньої продукції, постачали вовну непряну, брудну і з ляноліною, яку було дуже важко з вовни витягти (ляноліна — природний овечий товщ). Щоб закупити бажану кількість закордонної вовни, треба було мати посвідку на закуплені 10% вовни місцевої. Крайову вовну використовували на виріб ковдр (коців) або грубих сукоп, при чому, все це виконувалось на власних машинах.

Килимарський станок

Килимарський станок того часу складався з двох рам, 2 мтр. довжини і 1 мтр. височини, при різній широчині, від 1-го до 4 метрів. Обидві рами були сполучені вгорі спереду міцним «риглем» («стаком»), а позаду — товстим дерев'яним валом, до півметра товщини, на який навивали «основу» на килими («основа» це нитка, скручена з трьох звичайних льняних ниток). Посеред рам, в нижній частині, близько долівки, уміщений другий вал, товщиною в яких 40 снт. до якого прикріплювалася «основа», що тягнулася із заднього валу через «стак».

При обох валах були приладдя до кручення в одну і другу сторону. Між рамами при передній стороні прикріплювався гребінь — прилад, поділений рівномірно металевими «стальцями» так, що на кожний сантиметр припадало три «стальці». Гребені були різних розмірів, відповідно до ширини станка.

По середині рам на горішній частині прикріплений стояк, який вгорі лучився тонким «риглем» — для завішування на нім ничельниць («ліц»). «Ліци» це прилад до регулювання основи, підтягання ниток з очками. Уміщені на двох листівках «ліци» звисають з горішнього стояка аж до долівки, де прикріплені до так зв. підніжок, спрямованих до ніг робітниці. Робітниця, приступаючи до праці, мусіла прилагоджену їй «основу» спершу накрутити (навинути) на горішній вал. Для цього вона з допомогою іншої робітниці міцно тримала прилагоджену «основу», а дві інших крутили горішній вал, розправляючи рівно «основу» аж до її кінця. «Основу»

натягалось на кілька килимів відразу. Після цього робітниця пропускала кожен нитку «основи» через очко «ліци» першої листви, а другу нитку — через очко «ліци» другої листви, і так продовжувала аж до кінця «основи». Скінчивши, робітниця перепроводжувала

РОБІТНИЦІ-КИЛИМАРКИ У ФАБРИЦІ
при праці над розмірно-великим килимом.

«основу» через гребінь, потім зв'язувала кінці «основи», натягала на товстий дріт, пришивала до грубого полотна і прикріплювала до спіднього валу через «стак». Сполучивши вали, вона натягала «основу» в міру потреби. Нарешті розпочинався сам виробничий процес: робітниця натискала підніжок, і одна листва «ліц», разом з «основою», опускалась униз, в «основі» творився отвір, через який робітниця вкладала куски розфарбованої вовни. Барви вкладаної вовни відповідали зразкові килима. Після закладення «основи» на всю широчину, робітниця сильно натискала гребенем, потім, відсунувши гребінь, звільняла підніжку й натискала другу, яка опускала другу листву з «ліцями» вниз; закладала куски вовни і знову притискала гребенем. Такий був виробничий процес. Закінчивши, робітниця обрізала «основу», в'язала гудзи з однієї й другої сторони і віддавала закінчену роботу — килим, над яким мали ще досить праці інші килимарі.

**ВИТВІРНЯ
КИЛИМІВ**

Михайла Хамули

в Глинянах б. Львова

поручасі:

КИЛИМИ, першорядного виконання після зразків визначних мистців.
САМОДІЛИ, льнянно-вовняні, практичні до накриття столів, ліжок, отоман.
СКАТЕРТІ, льнянні, до щоденного зжитку.
РУШНИКИ з тканими узорами.
ПРОСТИРАЛА, та інші полотна,
ФАРТУШКИ для дівчат з тканию вишивкою, практичні і довготривалі.

та інші вироби ткацького промислу.

ЦІННИ ФАБРИЧНІ. Відповідачам значний елуст. На бажання висилаємо цінники і кодирові зразки килимів, та пробки полотен. **ЗНИЩЕНІ** й поплямлені килими, якщо вони були в нас закуплені, приймаємо до відновлення та відсвіження, рахуючи по власним коштам ті роботи.

Кожний це знає, що наші килими є найкращі та найлуччі, а це тому, що:

1. **НАШІ КИЛИМИ** є ручно ткані, на льняній основі, правдивою овечою вовною, (котра є хемічно фарбована спеціалістами), **тому є довготривалі.**
2. **НАШІ КИЛИМИ** є ткані після зразків визначних мистців, як Бутович, Дадиянок, Холодний, Левицький і др, **тому мають високу мистецьку вартість.**
3. **НАШІ КИЛИМИ** є після викинення каляндровані (дезинфековані), **тому не можна їх порівнювати з тандетою з незнаних фабрик.**
4. **НАШІ КИЛИМИ** це найкраща льоката капіталу, — бо ніколи не тратять на вартости, — а одночасно є мистецькою прикрасою хати.

Наші килими є безконкуренційні.

ХТО ПРИЇЗДИТЬ до Львова, нехай не забуде оглянути наш фабричний склад при пл. Марійській ч. 8, а кому час дозволить, нехай загостить до нашої Ф-ки в Глинянах, а переконається, що все вище сказане, то не пуста реклама, а дійсна правда!

Адреса нашої фабрики: **Михайло Хамула**
Витвірня Килимів, Глиняна б. Львова (Gliniana ob. Lwowa).

ТОРГОВЕЛЬНЕ ОГОЛОШЕННЯ
в тодішній українській пресі про
продажу килимів М. Хамули.

Чищення виробленого килима

Зданий у магазин килим відсилали до чищення, де вправні робітники його щіткували, обтинали непотрібні волокна і віддавали на «каляндер» — на прасувальну машину. Під час прасування килим вирівнювався, і так зникали всі виступи і «заразки», що могли постати ще на станку. Прасувальний вал був розігрітий до визначеної температури.

Нарешті килим повертали до магазину, і там уже готова продукція чекала на свою мандрівку у світ.

Торгівля мануфактурою

Від давніх часів купці-українці не брались за торгівлю мануфактурою, бо вона була дуже складна і вимагала великих купецьких здібностей та хитрощів. На всю Галичину було тільки дві такі українські крамниці, а саме: Зубика-Стефановича у Львові та братів Борисів у Перемишлі.

Свого часу прибули до мене у Глинянах три кваліфіковані учительки і попрохали дати їм якусь відповідну працю, мотивуючи тим, що польський уряд залишає їх безробітними. Я засадничо ніколи не відмовлявся у такому випадку і пообіцяв забезпечити їх працею. Але тоді в килимовім підприємстві не було відповідних місць і я створив нове підприємство, а саме мануфактурну крамницю. За прилавком стали молоді інтелігентні сили, і я сподівався, що вони відповідно поведуть діло. На самому початку я вклав близько 30,000 поль. золотих, щоб мануфактурна крамниця мала імпазантний зовнішній і внутрішній вигляд. Відповідно поінформовавши молодих учительок, доручив їм вести продаж. Такий крок був нерозважним і легкодушним, адже віддавав чималий капітал в недосвідчені руки, — та я, покладаючись на чесність і солідність наших людей, пішов на риск.

У місті відразу зчинилось справжнє «заворушення», особливо в мануфактурній ділянці: у Глинянах було 6 мануфактурних крамниць (не українських)! Маса людей рушили до моєї крамниці!.. Здавалось, що буде великий перелім. Тим часом, всі надії швидко розвіялись. Конкуренти старались підірвати розвиток української крамниці і йшли на найбрутальнішу «конкуренцію»:

продавали деякий товар (біле полотно тощо) нижче закупної ціни, і так переконували консументів, що товар у моїх крамниці значно дорожчий. Дійшло до того, що й одна з моїх продавчинь купила штучку полотна... в конкурентній крамниці. Торгівля в моїх крамниці майже завмерла.

Стурбований таким станом справи, я почав розшукувати досвідченого в мануфактурі торговця, бо переконавсь, що самі інтелігентні сили — без купецького досвіду і хисту — не можуть провадити крамниці.

На щастя, прибув до мене молодий чоловік, років 20-ти, малого росту, до того ще й заїка. Однак, він мав приємний вигляд. Та коли він, п. Савраз, запропонував свої купецькі послуги, я спершу злегковажив його і відповів, що шукаю кандидата із середньою або й вищою освітою, який міг би самостійно провадити крамницю, бо сам на це не маю часу. На те молодий купець зауважив, що такого не знайду і ще більше розчаруюсь. Після короткої ділової розмови я наважився віддати цій молодій людині керівництво крамницею. Ми прийшли в крамницю, де після знайомства з продавчинями, п. Савраз з місця заявив, що накопичений товар, хоч і першої якості — нехідкий, бо немодний. Він запевнив, що за короткий час поставить крамницю на ноги. Застерігши, що більше готівки в це діло не вкладу, я побажав п. Савразові успіху і пішов по своїх справах.

Цікавість спонукувала мене від часу до часу відвідати крамницю і приглянутись до поведження молодого купця. П. Савраз був надзвичайно здібною людиною. Кожного покупця він вітав, як високо поставлену особистість і кожного обслуговував якнайбільш дбайливо. На зауваження, що товар задорогий, оправдував ціну якістю товару. Щонеділі і в свята роз'їжджав по селах і там, на забавах та концертах, знайомився з місцевими провідницями, яких запрошував у крамницю і які із собою приводили й інших. Зібравши трохи готівки, купував малими партіями новий, модний товар, і таким шляхом впродовж кількох місяців поставив крамницю на передовому місці у Глинянах.

На мої розпитування, звідки п. Савраз має такий великий купецький досвід, відповів, що з дитячих літ мав велике замилювання до купецтва, торгівлі. Замість іти до школи, він увихався поміж »страганами« (купцями, які на ярмарку продають товар під голим небом), а згодом, як помічник, їздив по ярмарках. Виходить, що

справжній купець, крім знань, таки мусить мати купецький хист. Самі інтелігентні сили, без купецького хисту, не зуміють вести мануфактурної торгівлі.

Вслід за моєю крамницею, в Глинянах відчинили крамниці Михайло Сеник — галянтерійна та Іван Бунда — залізних виробів. Таким чином, у Глинянах поширювалась, крім споживчої кооперативи, українська торгівля...

* * *

Що сталося далі з фабрикою килимів у Глинянах, себто з вислідом зусиль сотень творчих українських рук, з мистецькими зразками, що їх леліав український народ впродовж багатьох сотень літ... — відомо читачам з попередніх розділів цієї книжки. Советська влада прийшла, щоб все зліквідувати, заглушити, принизити. Прикро писати ці рядки далеко за океаном, на чужині. Але в кінці дозволю нагадати і моїм милим читачам, і »матушці« Москві, що Україна терпіла вже не такі татарські лиха, тож переможе вона й останне. Кожний народ — це не лише творіння природи, це в першу чергу — Божа творчість.

»Життя прожити — не ниву перейти«, каже наша приказка. Життя української людини особливо складне, адже ті, які живуть вдома, в окупованій Україні, не користуються й на Рідній Землі свободою, людськими правами. Тим приємніше, оглядаючись на пройдений шлях, сказати словами поета: »Ми чесно йшли, у нас нема зерна неправди за собою«. А ще приємніше те, що в напруженому, складному житті в умовах окупацій, все таки була змога допомогти й іншим заробити на хліб насущний, дати частину прибутку від килимарської фабрики в Глинянах на добрі українські цілі. Якщо українська людина виявляє таку волю до життя і такі творчі здібності, то й наша Україна і наша Національна Справа — непереможні.

Усім людям доброї волі, які допомагали в праці над цією книжкою порадами, світлинами і деякими відомостями, виношу при цій нагоді сердечну подяку.

Нью-Йорк, 1968 р.

АВТОР

СПИСОК ОСІБ, ЯКІ СВОЇМИ ПОЖЕРТВАМИ ПРИЧИНИЛИСЯ ДО ВИДАННЯ ЦЬОЇ КНИЖКИ:

ВП. Василь Кузьма	140.00	дол.
" Володимир Хамула	70.00	"
" Д-р Мирослава Залізник	50.00	"
" Юрко Дичок	50.00	"
" Мирослав Абрисовський	50.00	"
" Юліян Заблоцький	50.00	"
" Степан і Микола Піхурко	40.00	"
" Володимир Гаврилюк	20.00	"
" Іван Дичок	20.00	"
" Роман Данилевич	20.00	"
" Михайло Сидор	10.00	"
" Іванна Прийма	4.00	"

Жертводавцям сердечно дякую за те, що в моєму, досить скрутному, положенні прийшли мені з допомогою.

Михайло ХАМУЛА